

คดีพทุธิในเรือณพื้นถิ่นเมืองลับแล จังหวัตุตรดิถถ

นางสาวภักทรวดี ภักทรวงษ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2559

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

BUDDHIST PRINCIPLES IN VERNACULAR HOUSES OF LAPLAE DISTRICT,
UTTARADIT PROVINCE

Miss Phattharawadee Phattarangsri

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Architecture Program in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2016

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

คติพุทธในเรือนพื้นถิ่นเมืองลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

โดย

นางสาวภัทรวดี ภัทรรังษี

สาขาวิชา

สถาปัตยกรรม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์ ดร.วันชัย มงคลประดิษฐ์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ฐานิสวีร์ เจริญพงศ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร.วันชัย มงคลประดิษฐ์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาริษา วงศ์พยัต)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ อิศระธรรมนุญ)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ)

5873358925 : MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORDS: BUDDHISM VERNACULAR ARCHITECTURE

PHATTHARAWADEE PHATTARARANGSI: BUDDHIST PRINCIPLES IN
VERNACULAR HOUSES OF LAPLAE DISTRICT, UTTARADIT PROVINCE.
ADVISOR: WONCHAI MONGKOLPRADIT, Ph.D., 95 pp.

This study aimed to investigate the Buddhism concepts underlying the architectural process of vernacular houses behind the creation of living environments in the past. The Laplae community in Laplae District, Uttaradit Province was the case study and this community as a result, the living environment of Laplae – a Buddhist community – should be studied based on the architectural indigenous knowledge.

The data were collected through documents related to the history of this community, the community's settlement, Buddhist principles, and the field survey of wooden houses, three of which were selected for this purpose to gather data from their traditions, beliefs, and indigenous knowledge. Also, some architectural aspects were studied in detail. The functional areas were studied according to the Buddhist principles.

According to the result of study, We can understand the development of the residences that can be adepted as time changing but the basic of assisted living, unambitious life and light the way of harmonious community. This has been the important point for the peaceful and well-being community continually sofar. An interesting issue worth pointing out is the relationship between man, architecture and nature in the context of Buddhism and nature. These concepts formulate patterns and beliefs aiming to create balance in the way of life, so that they can live in harmony and in balance. In addition, the architecture that creates the living environment also indicates the bonding between man and nature through the house. This is a way to harness nature to create the tranquility if the living boundary.

Department: Architecture

Student's Signature .....

Field of Study: Architecture

Advisor's Signature .....

Academic Year: 2016

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จลุล่วงได้หากปราศจากความช่วยเหลือจากบุคคลดังต่อไปนี้

อาจารย์ ดร. วันชัย มงคลประดิษฐ์ ที่ให้ความกรุณาให้คำปรึกษา แนะนำและสั่งสอนให้วิทยานิพนธ์เป็นรูปเป็นร่างจนการศึกษาที่มีแนวทางที่ชัดเจนและท่านอาจารย์ยังชี้ให้เห็นถึงมุมมอง องค์ความรู้ใหม่ในสถาบันตยกรรมพื้นที่ที่มีความน่าสนใจจนกลายมาเป็นที่มาของการศึกษา ตลอดจนการจัดทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างสูงโดยเฉพาะการให้กำลังใจ ความเมตตาและความใส่ใจ ที่ยอมสละเวลาให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ตลอดมา

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการทุกท่านที่สละเวลาและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งจนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณแหล่งข้อมูลทุกแหล่ง โดยเฉพาะชาวบ้าน ปราชญ์ท้องถิ่นในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ทุกท่านที่ให้ความรู้และข้อมูลที่มีค่าอย่างยิ่ง ตลอดจนเจ้าของเรือนทุกเรือนที่มีความยินดีและอำนวยความสะดวกที่ให้เข้าเยี่ยมชมเรือนที่สวยงามทุกๆหลังในลับแล

ขอขอบพระคุณครอบครัวที่คอยเป็นกำลังใจ ให้ความช่วยเหลือ ให้การสนับสนุนตลอดมาตั้งแต่ต้นจนจบ เพื่อนๆทุกคนที่คอยให้คำปรึกษา

ขอขอบพระคุณทุกท่านนายปัญญาพัฒน์ ธิระธำรงวีร์ (พี่เกล้า) ที่คอยให้กำลังใจช่วยเหลือและให้คำปรึกษาในทุกๆเรื่อง จนกระทั่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	3
1.4 ระเบียบวิธีการวิจัย.....	6
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
1.6 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	8
บทที่ 2 ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในชุมชนลับแล.....	10
2.1 ประวัติศาสตร์ที่สำคัญ	10
2.1.1 จังหวัดอุตรดิตถ์	10
2.1.2 อำเภอลับแล.....	11
2.1.3 เมืองทุ่งยั้ง.....	11
2.1.4 เมืองลับแล	12
2.2 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยยวนลับแล.....	14
2.3 ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์.....	18
บทที่ 3 หลักคิดทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เรือนลับแล	20
3.1 คติความเชื่อเรื่อง ผี พราหมณ์ พุทธศาสนา	20

3.2 พระพุทธศาสนา	29
3.3 โลกทัศน์แบบองค์รวม	30
3.4 หลักคิดสำคัญตามคติพุทธศาสนา	31
3.4.1 อริยสัจ 4 : ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค	31
3.4.2 อิทัปปัจจยตาปฏิบัติสมุปปาต	32
3.4.3 ไตรสิกขา : ศีล สมาธิ ปัญญา	33
3.4.5 ชันท์ 5 : กาย จิต	37
3.4.6 สปัปายะ 7	38
3.4.7 สรุปลัทธิคติพุทธศาสนา	39
3.5 การรับรู้ทางจิต	40
3.6 ความสัมพันธ์ระหว่างเรือนพื้นดินและชุมชน	40
บทที่ 4 ลักษณะภูมิศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนลัับแล	42
4.1 ระบบธรรมชาติในชุมชนลัับแลและย่านชุมชนเก่าในอำเภอลัับแล	42
4.1.1 สภาพภูมิประเทศทางกายภาพ	42
4.1.2 สภาพภูมิอากาศทางกายภาพ	44
4.1.3 ทรัพยากรทางน้ำ	44
4.2 ระบบสังคมในชุมชนลัับแล	44
4.2.1 การเมือง การปกครอง โครงสร้างอำนาจ	45
4.2.2 ทู่นทางสังคมและวัฒนธรรม	46
4.2.3 ตำบลฝ่ายหลวง	46
4.2.4 ทู่นทางเศรษฐกิจ	47
4.3 ลักษณะของเรือนพื้นดินแต่ละยุคสมัยอดีต-ปัจจุบัน	49

4.3.1 รูปแบบเรือนลับแลในแต่ละยุคสมัย.....	53
เรือนสิงห์แก้ว	53
เรือนลูงใหม่.....	55
เรือนบ้าน้อย.....	57
4.4 พิจารณาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในชุมชนลับแล	59
บทที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และเรือนพื้นถิ่น ในบริบทชุมชนลับแล	61
5.1 กระบวนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น	61
5.1.1 การเลือกภูมิลักษณะ.....	62
5.1.2 การหาวัสดุและเตรียมการ	63
5.1.3 การปลูกเรือน	64
การกำหนดฤกษ์ยามและช่วงเวลาที่เหมาะสม	64
ขั้นตอนในเตรียมพื้นที่การปลูกเรือน	66
การขุดหลุมเสาเรือน.....	66
การเตรียมเสา หลุมเสา	67
พิธียกเสาเรือนลงหลุม.....	67
5.1.4 ความเชื่ออื่น ๆ เกี่ยวกับการสร้างบ้าน	67
5.2 ลักษณะกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลับแล	68
เรือนตัวอย่าง เรือนสิงห์แก้ว.....	68
5.4 กระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมผ่านสถาปัตยกรรม	72
5.5 สรุปหลักคิด	73
บทที่ 6 วิเคราะห์และสรุปสภาพแวดล้อมทางกายภาพในเรือนพื้นถิ่นและเขตมณฑลในบริบท	
หลักพุทธ	75
6.1 หลักการอาศัยอย่างสมดุลในชุมชนลับแล	75

6.1.1 การเลือกพื้นที่ตั้งที่มีพื้นฐานของความเชื่อในหลักคติพุทธ	75
การเลือกพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐาน	75
การสร้างศูนย์กลาง	77
การสร้างนิมิตหมายเพื่อการกระทำสิ่งที่ดีงาม	79
6.2 สถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตตามคติพุทธ.....	82
6.3 กระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมแห่งความสงบของเรือน.....	82
6.4 สรุปลักษณ์คติของสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยในการสร้างสภาพแวดล้อม	87
แห่งความสงบ สบายะ.....	87
6.5 ข้อเสนอแนะ	88
รายการอ้างอิง.....	89
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	95

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1.1	ภาพแสดงตำแหน่งที่ตั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์	4
ภาพที่ 1.2	ภาพแสดงตำแหน่งชุมชนลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์	4
ภาพที่ 1.3	ภาพแสดงชุมชนเก่าและคลองจอมแจ้ง บ้านท้องลับแล ต.ฝายหลวง อ.ลับแล	5
ภาพที่ 1.4	ภาพแสดงความสัมพันธ์ของแนวความคิดในหัวข้องานวิจัย	6
ภาพที่ 2.1	สุมาลี และสุมาลา บนภาพวาดฝาผนังวัดท้องลับแล	15
ภาพที่ 2.2	เจ้าแก้วน่านางสุมาลีและนางสุมาลาเข้าเฝ้าพระเจ้าเรืองธิราชตามรับสั่ง	16
ภาพที่ 2.3	การสร้างบ้านแปงเมือง บนภาพวาดฝาผนังวัดท้องลับแล	17
ภาพที่ 2.4	แผนที่แสดงตำแหน่งที่คาดจะเป็นหลักเมือง ต.ฝายหลวง บ้านท้องลับแลอ.ลับแล	18
ภาพที่ 2.5	การแต่งกายของชาวไทยนลับแล	18
ภาพที่ 3.1	ประเพณีอัฐมีบูชา(ถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเจ้าจำลอง) อำเภอลับแล	22
ภาพที่ 3.2	พิธีขอฝนแบบโบราณ บ้านหัวดง ตำบลแม่พูล	22
ภาพที่ 3.3	หิ้งผีในเรือนลับแล.....	23
ภาพที่ 3.4	แสดง ตูบปู่เจ้าที่	24
ภาพที่ 3.5	แสดงพระราชานุญาตเจ้าฟ้าสามกุมาร ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 บ้านท้องลับแล	24
ภาพที่ 3.6	แสดง ศาลผีพญาแก้วของชาวลับแล	25
ภาพที่ 3.7	ประเพณีแห่น้ำขึ้นโอง ของชาวลับแลปี พ.ศ.2560	25
ภาพที่ 3.8	แสดงความสัมพันธ์ของชุมชนลับแลกับวัด	26
ภาพที่ 3.9	แสดงประเพณีลำเลียงผลไม้ไปงานบุญสลากภัตร	26
ภาพที่ 3.10	พิธีบายศรีสู่ขวัญผลไม้ของชาวลับแล.....	26
ภาพที่ 3.11	ประเพณีก้างงูยา หรือ งานบุญงูยาบรรพบุรุษ	27
ภาพที่ 3.12	เจดีย์เก่าแก่ของวัดเจดีย์ศรีวิหาร	28
ภาพที่ 3.13	แสดงตำแหน่งวัดในอำเภอลับแล	28

ภาพที่ 3.14 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขา: ศีล สมาธิ ปัญญา	33
ภาพที่ 3.15 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขาและมรรค	37
ภาพที่ 4.1 ภาพแสดงตำแหน่งชุมชนลับแล	43
ภาพที่ 4.2 แสดงพื้นที่ปลูกหอมและก้างตากหอมในเรือนลับแล.....	49
ภาพที่ 4.3 แสดงลักษณะของเรือนลับแล	50
ภาพที่ 4.4 แสดงจั่วบ้าน รูปใบตาลคี่ ของเรือนลับแล	51
ภาพที่ 4.5 แสดงคู่มือใบตาลคี่บนหน้าจั่วเรือนลับแล	51
ภาพที่ 4.6 แสดง เ嚏 พื้นที่เก็บของใต้ชายคาหลังคาเรือนลุ่มใหม่.....	52
ภาพที่ 4.7 แสดงรูปตัดเรือนส่วนพื้นที่ของเดิน	52
ภาพที่ 4.8 แสดงรูปแบบเรือนสิงห์แก้ว	53
ภาพที่ 4.9 แสดงหน้าจั่วเรือนสิงห์แก้ว	54
ภาพที่ 4.10 แสดงคู่มือใบตาลเรือนสิงห์แก้ว	54
ภาพที่ 4.11 แสดงพื้นที่เดินในเรือนลับแล.....	54
ภาพที่ 4.12 แสดงเรือนลุ่มใหม่	55
ภาพที่ 4.13 แสดงผังบริเวณของเรือนลุ่มใหม่.....	55
ภาพที่ 4.14 แสดงผังพื้นเรือนลุ่มใหม่	56
ภาพที่ 4.15 แสดงรูปด้านทิศเหนือเรือนลุ่มใหม่.....	56
ภาพที่ 4.16 แสดงรูปด้านทิศตะวันออกเรือนลุ่มใหม่	56
ภาพที่ 4.17 แสดงเรือนบ้านน้อย	57
ภาพที่ 4.18 แสดงผังบริเวณเรือนบ้านน้อย	57
ภาพที่ 4.19 แสดงผังพื้นเรือนบ้านน้อย.....	58
ภาพที่ 4.20 แสดงรูปด้านทิศเหนือของเรือนบ้านน้อย	58
ภาพที่ 4.21 แสดงรูปด้านทิศใต้ของเรือนบ้านน้อย	58

ภาพที่ 4.22 แสดงรูปด้านทิศตะวันตกของเรือนปั้น้อย	59
ภาพที่ 5.1 แสดงตำราการดูผังวางตำแหน่งภูมิเรือน	63
ภาพที่ 5.2 แสดง ตำราการหาฤกษ์ยามของชาวลับแล	65
ภาพที่ 5.3 แสดงวิธีการไถดินเข้าสู่พื้นที่ปลูกเรือน ตามความเชื่อ	66
ภาพที่ 5.4 แสดงรูปแบบของเรือนสิงห์แก้ว	68
ภาพที่ 5.5 แสดงผังพื้นเรือนสิงห์แก้ว	69
ภาพที่ 5.6 แสดงรูปด้านทิศเหนือของเรือนสิงห์แก้ว	69
ภาพที่ 5.7 แสดงรูปด้านทิศใต้ของเรือนสิงห์แก้ว	70
ภาพที่ 5.8 แสดงรูปด้านทิศตะวันออกของเรือนสิงห์แก้ว	70
ภาพที่ 5.9 แสดงรูปด้านทิศตะวันตกของเรือนสิงห์แก้ว	70
ภาพที่ 5.10 แสดงรูปตัดของเรือนสิงห์แก้ว	71
ภาพที่ 5.11 แสดงผังบริเวณของเรือนสิงห์แก้ว	71
ภาพที่ 6.1 แสดงตำแหน่งคลองจอมแจ้งในบ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง	76
ภาพที่ 6.2 แสดงตำแหน่งคลองใน บ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง	77
ภาพที่ 6.3 ผังชุมชนบ้านท้องลับแล แสดงวัดที่เป็นศูนย์กลางหลักของชุมชน	77
ภาพที่ 6.4 ผังชุมชนบ้านท้องลับแล แสดงตำแหน่งที่ตั้งวัดที่เป็นเนินเขา	78
ภาพที่ 6.5 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ในชุมชนลับแล กับพื้นที่ศูนย์กลางชุมชน	79
ภาพที่ 6.6 แสดงหลักการนำไปสู่ความสมดุลในการอยู่อาศัย	80
ภาพที่ 6.7 นิมิตหมาย แห่งศีล สมาธิ ปัญญา ในชุมชนลับแล	81
ภาพที่ 6.8 ผังวัดเจติยคีรีวิหารแสดงความเข้มข้นของพื้นที่ของ ศีล สมาธิ ปัญญา	81
ภาพที่ 6.9 ชานแดด ที่มีการเชื่อมต่อกับธรรมชาติภายนอก	84
ภาพที่ 6.10 มุมมองที่เมื่ออยู่ใน เติ้น จะเห็นสภาพแวดล้อมรอบเรือน	85
ภาพที่ 6.11 ผังเรือนสิงห์แก้วแสดงความเข้มข้นของพื้นที่ของ ศีล สมาธิ ปัญญา	86

ภาพที่ 6.12 ผังบริเวณเรือนสิงห์แก้วแสดงความเข้มข้นของพื้นที่ของ ศิล สมาธิ ปัญญา.....	86
ภาพที่ 6.13 แสดงที่มาของหลักคิดในชุมชน.....	87
ภาพที่ 6.14 หลักคิดของสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยในการสร้างสภาพแวดล้อมแห่งความ สงบสัปปายะ	87

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

เรือนพื้นถิ่นเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมเฉพาะแต่ละท้องถิ่น ที่สะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนที่มีการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นนั้นๆ ที่มีความเกี่ยวเนื่องไปถึงวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและสิ่งแวดล้อม ซึ่งองค์ประกอบที่หลากหลายเหล่านั้น ทั้งระบบทางธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายรวมถึงมนุษย์ ล้วนมีความเกี่ยวโยงระหว่างกันอย่างมีรูปแบบที่มีความเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดเป็นวัฏจักรที่มีความสมดุล สิ่งเหล่านั้นจึงเป็นที่มาของความเป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในแต่ละท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบทอดกันมาเป็นเวลานานที่มนุษย์ผู้สร้างได้แทรกแนวคิด ความเชื่อในการก่อสร้างเรือนเพื่อให้มีความเหมาะสมกับบริบทสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย จากการเรียนรู้บริบททางสังคมและธรรมชาติ เรือนพื้นถิ่นจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้ ที่สามารถสร้างสภาวะเกื้อกูล ให้เกิดการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ให้ดีขึ้นผ่านการเรียนรู้ การใช้สอยพื้นที่ในตัวเรือน จากองค์ประกอบของเรือนพื้นถิ่นที่กล่าวมา ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเรือนพื้นถิ่นเมืองลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจหลายด้าน ดังนี้

ลับแลมีหลักฐานการตั้งชุมชนมายาวนาน มีวัฒนธรรม ประเพณีและศาสนาที่เข้มแข็ง ที่ก่อให้เกิดเป็นความเชื่อและแนวทางการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ “ จากตำนาน การสร้างเมืองลับแลที่ได้มีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณพุทธศักราช 1500 อาณาจักรโยนกนคร (อาณาจักรโยนกเชียงแสน) ได้เกิดสงครามสู้รบกันเรื่อยๆ และมีโรคระบาดเกิดขึ้น จึงมีราษฎรจำนวนหนึ่งประมาณ ๒๐ ครอบครัว เกิดความเบื่อหน่ายต่อการทำสงครามและมีความประสงค์จะหาทำเลที่ตั้งถิ่นฐานแห่งใหม่ จึงได้พร้อมใจกันยกให้หนานคำลือและหนานคำแสนเป็นหัวหน้าอพยพครอบครัวพร้อมทั้งลูกหลาน ทรัพย์สมบัติเท่าที่พอจะนำไปได้บรรทุกใส่หลังช้าง หลังม้า วัวต่างเดินทางล่องใต้ โดยฝันว่าได้รับคำบอกเล่าจากวิญญาณ “เจ้าปู่พญาแก้ววงเมือง” ว่ามีแหล่งทำมาหากิน ที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำชุ่มดินดำและลำธารไหลตลอดฤดูกาล ดินฟ้าอากาศร่มเย็นไม่ร้อนไม่หนาวจนเกินไป ชาวบ้านจึงได้เชิญวิญญาณเจ้าปู่ไปด้วยเพื่อเสาะแสวงหาแหล่งทำกินตามในฝัน ในที่สุดบรรลุลถึงหุบเขาลับแลก็เห็นว่าเป็นภูมิประเทศถูกต้องตามฝันทุกประการ เนื่องจากมีภูมิประเทศที่เป็นป่าเขาสลับซับซ้อน มีอากาศเย็นยามพลบค่ำแม้ตะวันยังไม่ตกดินก็มีดีแล้ว เพราะมีดอยม่อนฤๅษีเป็นฉากกั้นแสงอาทิตย์ จึงปักหลักสร้างเมืองขึ้น ณ ที่นี้ จึงสันนิษฐานได้ว่าราษฎรอำเภอลับแลที่อพยพมา มีเชื้อสายไทยวนมาจากเมืองเชียงแสน ซึ่งได้มา

ตั้งหลักแหล่งกันอยู่ในบริเวณนี้ในช่วงตะวันลับยามแดง (ตะวันตกดิน) จึงเรียกดินแดนแถบนี้ว่า “บ้านลับแดง” ต่อมาคนกลุ่มนี้ก็ได้แยกย้ายกันไปหักล้างถางพงสร้างบ้านเมือง ขึ้นกระจัดกระจาย ตามที่ราบและตามไหล่เขาต่างๆ¹

ลับแลมีความเจริญทางด้านศาสนา เมื่อได้ตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยเสร็จแล้วก็ได้มีการส่งเครื่องบรรณาการไปถวายให้กับพระเจ้าเมืองริราช (กษัตริย์องค์ที่ 21 แห่งโยนกนคร) ผู้ครองเมืองเชียงใหม่และได้รับพระราชทานพระไตรปิฎก พระธรรม พระสงฆ์จำนวน 6 รูป ให้เจ้าแก้วนำไปเผยแผ่ที่เมืองลับแล และได้สร้างวัดแห่งแรกขึ้นชื่อว่า “วัดเห่าเค่ามูลศรัทธา” นับว่าราษฎรเมืองลับแลมีความศรัทธาและนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ระยะเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐานของการก่อสร้างเมือง คนในชุมชนได้ใช้พุทธศาสนาในการสร้างความเชื่อและศรัทธากับกิจกรรมต่างๆ หรือแม้กระทั่งการทำงานประกอบอาชีพ เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านยังยึดหลักสังคมแบบชนบทสมัยเก่าดั้งเดิมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นที่เกิดจากการปลูกฝังของคนรุ่นก่อนจนเกิดเป็นความเคยชิน ทำให้ยังคงเห็นการดำเนินชีวิตแบบเดิมอยู่จนถึงในปัจจุบัน

ลับแลเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรในการกินการใช้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมของชุมชน เป็นท้องที่มีลำห้วยลำธารไหลผ่านซึ่งเหมาะกับการประกอบอาชีพทาง สวน ไร่ นา จึงทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์และผลไม้นานาชนิด สภาพแวดล้อมที่ดีเชื่อมต่อปัจจัยพื้นฐานในการอยู่อาศัยทำให้สังคมผู้คนมีความเจริญมีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

เมืองลับแลในปัจจุบันมีเรือนพื้นถิ่นที่มีอัตลักษณ์ และยังคงหลงเหลืออยู่มีอายุเกือบร้อยปีที่กำลังผุพังไปตามกาลเวลา และบางเรือนก็กำลังจะถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นเรือนที่ทันสมัย จะเห็นได้ว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเมืองลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ นั้น เป็นพื้นที่อันมีประวัติศาสตร์ที่มีตำนานทางพุทธศาสนา มีการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องถึงวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและสิ่งแวดล้อม มีความเคลื่อนไหวตื่นตัวทางพุทธศาสนาอย่างเข้มข้นดำรงชุมชนอยู่ด้วยหลักคิทางพุทธศาสนา ซึ่งเห็นได้ชัดผ่านวิถีชีวิต กิจกรรมต่างๆ เช่น หลักการสร้างและเลือกพื้นที่อยู่อาศัยให้เข้ากับธรรมชาติ ที่ทำให้สังคมผู้คนมีความเจริญอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล การสร้างเรือนที่สร้างขึ้น

¹ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดอุตรดิตถ์ (กรุงเทพมหานคร: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2542), หน้า 132.

ท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อมก็จะมีบทบาทในการสร้างสภาพแวดล้อมภายในเรือนให้เกิดความสงบและยังทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงมนุษย์กับธรรมชาติ อีกทั้งความสงบจากธรรมชาติยังสามารถเข้าสู่เรือนได้ ซึ่งการดำรงชีพอยู่ร่วมกับธรรมชาติเหล่านี้ยังคงสืบทอด มาจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นโอกาสที่น่าสนใจในการศึกษาค้นคว้าทำความเข้าใจหลักคิด คติความเชื่อ ที่แฝงอยู่ตั้งแต่การก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมไปจนกระทั่งเมื่ออยู่อาศัยว่ามีบทบาทอย่างไรในการขัดเกลาชีวิตของมนุษย์ให้เจริญในพุทธะ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.2.1 เพื่อศึกษากระบวนการคิด หลักคติ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นลุ่มแม่น้ำ จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ส่งผลต่อรูปแบบของเรือน
- 1.2.2 ศึกษาการสร้างบริบทสภาพแวดล้อมและการวางผังของหมู่บ้านของเรือนพื้นถิ่นเมืองลุ่มแม่น้ำ จังหวัดอุตรดิตถ์
- 1.2.3 วิเคราะห์หลักคิดสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นลุ่มแม่น้ำ จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่มีหลักคิดทางพระพุทธศาสนาที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

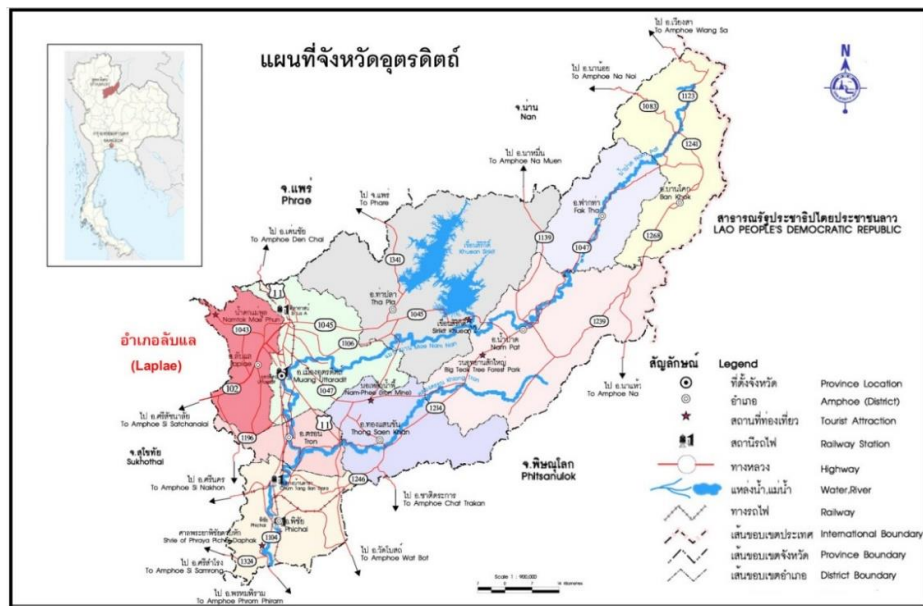
1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตพื้นที่ที่ใช้เพื่อการสำรวจ และเก็บข้อมูลเรือนพื้นถิ่นอำเภอลุ่มแม่น้ำ จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยครอบคลุมพื้นที่ บ้านท้องลุ่มแม่น้ำ ตำบลฝายหลวง

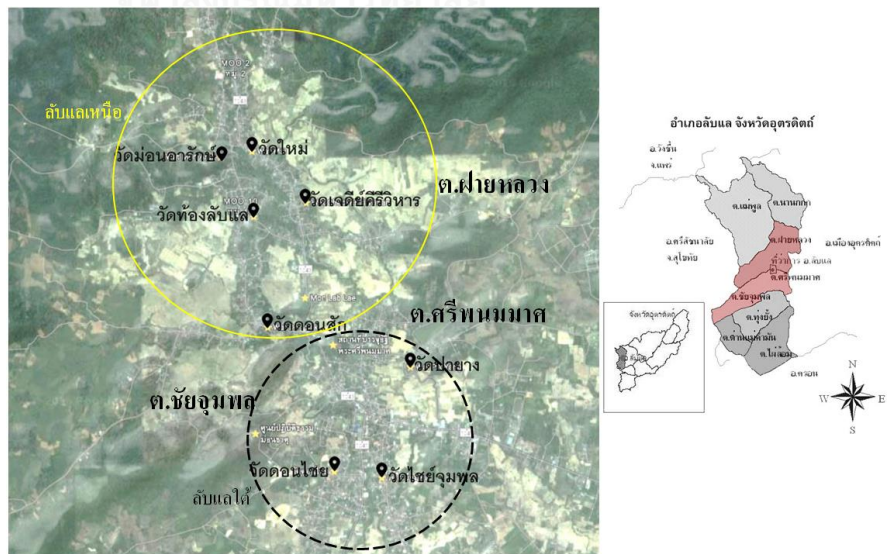
จากหลักฐาน และตำนานพื้นบ้าน สรุปได้ว่า อำเภอลุ่มแม่น้ำ เป็นสถานที่ตั้งตามลักษณะภูมิประเทศที่ลุ่มต่ำชื้นช้อน เพราะมีภูเขาและป่าไม้บดบังบ้านเรือนทำให้บุคคลภายนอกเดินทางเข้าไปได้ไม่สะดวก ทำเลที่ตั้งเป็นแอ่งอยู่ระหว่างเขาที่มีที่ลุ่มที่ดอนสลับกันไปหลายตอนไปทุกด้าน มีลำห้วยผ่านในท้องที่ลุ่ม บริเวณที่ได้ชื่อว่า ลุ่มแม่น้ำคือพื้นที่ตอนเหนือของอำเภอลุ่มแม่น้ำ ในตำบลชัยภูมิพล ตำบลศรีพนมมาศและตำบลฝายหลวง โดยจากการสอบถามพื้นที่ที่เป็นย่านชุมชนลุ่มแม่น้ำเก่าตั้งแต่สมัยที่อพยพมาตั้งถิ่นฐาน คือ ชุมชนบ้านท้องลุ่มแม่น้ำ ตำบลฝายหลวง

งานวิจัยนี้เลือกศึกษาองค์ประกอบของชุมชน ทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรม เพื่อให้เข้าใจสภาพแวดล้อมของชุมชน ภูมิปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการเชื่อมโยงองค์ประกอบที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ศึกษาเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมที่มีอายุเก่าแก่ ที่

ก่อสร้างโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่มีความสมบูรณ์และ น่าสนใจ มีเจ้าของเรือนที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการหรือประวัติศาสตร์ของ เรือน และยังคงใช้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่ มุ่งเน้นในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่ อาศัยและเรือนพื้นถิ่น ตั้งแต่การเริ่มก่อสร้างเรือน และเมื่อผู้อยู่อาศัยเข้าใช้พื้นที่ในเรือน ในสภาพแวดล้อมที่ผู้สร้างขึ้นได้เกิดกระบวนการเรียนรู้สภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย อย่างไรในบริบทของพุทธศาสนา

ภาพที่ 1.1 ภาพแสดงตำแหน่งที่ตั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์

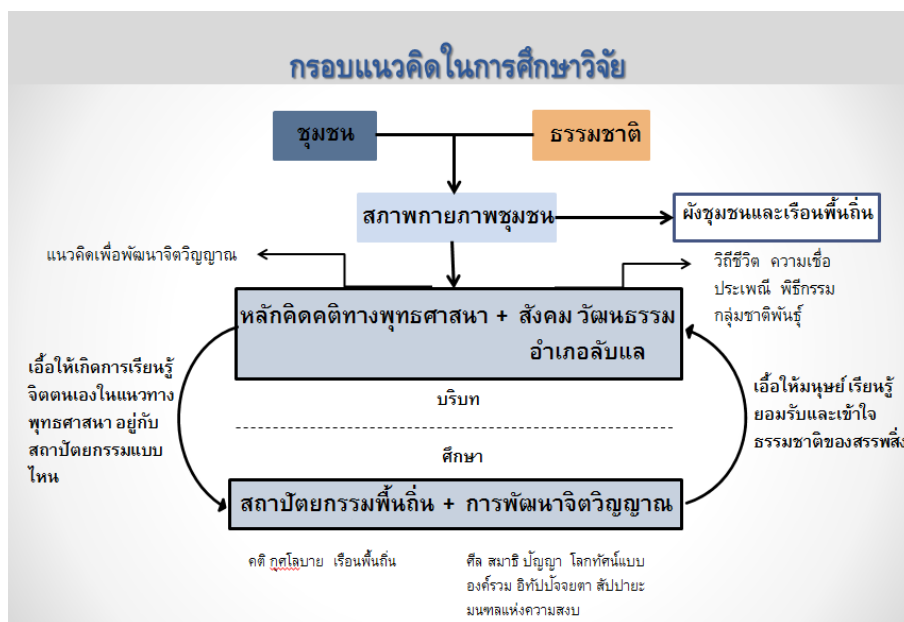
ภาพที่ 1.2 ภาพแสดงตำแหน่งชุมชนลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์

ภาพที่ 1.3 ภาพแสดงชุมชนเก่าและคลองจอมแจ้ง บ้านท้องลี้แล ต.ฝ่ายหลวง อ.ลี้แล

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ๑) ศึกษาหลักคิด คติ ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นอำเภอลี้แล
- ๒) ศึกษารูปแบบ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นอำเภอลี้แล ในหน่วยที่อยู่อาศัย เช่น สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของเรือนโดยพิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างสถาปัตยกรรม มนุษย์ และบริบทสภาพแวดล้อม ที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาจิตเพื่อชีวิตที่สงบเย็นตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา
- ๓) ศึกษาหลักคิดพุทธศาสนา ในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ มนุษย์ และสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 1.4 ภาพแสดงความสัมพันธ์ของแนวความคิดในหัวข้องานวิจัย

1.4 ระเบียบวิธีการวิจัย

1.4.1 ศึกษาข้อมูล ทฤษฎีและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารอื่นๆ ที่มีเนื้อหาดังต่อไปนี้

- ๑) สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับเรือนพื้นถิ่นภาคเหนือ เรือนพื้นถิ่นชาวไทยวน
- ๒) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และทฤษฎีทางปรัชญาที่เชื่อมโยงกัน
- ๓) ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี เศรษฐกิจ ความเป็นมาของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
- ๔) คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสถาปัตยกรรม การใช้พื้นที่ว่างของสถาปัตยกรรม

1.4.2 การเลือกกรณีศึกษา

พิจารณาจากเรือนที่มีความสมบูรณ์ เป็นเรือนพื้นถิ่นแบบดั้งเดิมที่มีอายุเก่าแก่ มีเจ้าของเรือนที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการหรือประวัติศาสตร์ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องของเรือน และยังคงใช้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่ จำนวนอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามขอบเขตที่กำหนดไว้แต่เพียงพอเหมาะสมสามารถนำมาวิเคราะห์ สรุป และตอบคำถามตามวัตถุประสงค์งานวิจัยได้

1.4.3 ศึกษาเก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่

การเก็บข้อมูลจากพื้นที่กรณีศึกษา ใช้วิธีการสำรวจและสัมภาษณ์ คุณลักษณะ ภายนอกของเรือน เกี่ยวกับเนื้อหา ดังนี้

- ๑) ข้อมูลทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่น การใช้งานตั้งแต่อดีตและปัจจุบัน
- ๒) ข้อมูลทางด้านสภาพสังคม วัฒนธรรม ในอดีตและปัจจุบันที่ส่งผลต่อรูปแบบ การใช้พื้นที่สถาปัตยกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น คติความเชื่อ วิถีชีวิต อาชีพ เป็นต้น

1.4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ หลักคิดในกระบวนการทางสถาปัตยกรรมตั้งแต่การหาวัสดุ การก่อสร้าง ในพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมที่มีหลักคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ

1.4.5 การสรุปข้อมูล

สรุปเป็นแนวหลักเกณฑ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมให้เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยเพื่อการพัฒนาจิต และมีคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ จากกรณีศึกษาเรือนของชุมชนลับแลและเป็นทางในการศึกษาเรือนพื้นถิ่นในสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยอื่นๆต่อไป ที่อาจมีกระบวนการที่สามารถนำไปใช้ได้

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในกุศโลบาย ภูมิปัญญาและคติความเชื่อของบรรพบุรุษ ที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเมืองลับแลที่ยังคงแข็งแรง อันเกิดจากการสั่งสมความรู้ ผ่านประสบการณ์เป็นเวลายาวนาน และทำให้เข้าใจถึงวิถีที่ควรจะเป็น เพื่อเป็นตัวอย่างหนึ่งที่จะทำให้เห็นกระบวนการของวิถีพุทธที่อยู่ในชุมชน

1.5.2 ทำให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการคิด หลักคิด รูปแบบ องค์ประกอบ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเมืองลับแล

1.5.3 สามารถนำหลักคิดสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเมืองลับแลในอดีต มาวิเคราะห์ปัจจัยที่มีบทบาทในการสร้างสภาพแวดล้อม เพื่อเป็นการพัฒนาไปสู่โลกของปัจจุบันและไปสู่โลกอนาคตที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้จิตตนเองในการดำเนินชีวิตอย่างพัฒนาจิตที่สงบเย็นตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา เพื่อชีวิตที่ดีงาม

1.5.4 เป็นองค์ความรู้ที่สามารถกลับมาสู่ชุมชนเพื่อให้คนรุ่นใหม่ เข้าใจชุมชน เกิดการต่อยอดเพื่อเป็นการพัฒนาชุมชนที่ดีงามต่อไป

1.6 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1.6.1 เรื่อง คติพุทธในเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Buddhist Principle Of Thai Buddhism Vernacular Architecture :
A Case Study Of Phumriang Community, Chaiya District, Surat
Thani Province.

ผู้วิจัย ศลินี เตียงธวัช

ปีที่พิมพ์ 2557

คำอธิบาย วิทยานิพนธ์ (สถ.ม.) ---จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาแนวคิด หลักคติทางพุทธศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในกระบวนการสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่น ที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาในการเกิดกระบวนการ วิธีการของการสร้างสภาพแวดล้อมที่ใช้อยู่อาศัยในอดีต ของชาวไทยพุทธในชุมชนพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

วิธีการศึกษาโดย เก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ,หลักคติพุทธศาสนา และลงพื้นที่สำรวจเรือน เรือนที่เลือกกรณีศึกษาเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 8 หลัง เพื่อศึกษารูปแบบทางกายภาพของสถาปัตยกรรม จากนั้นเลือกเรือนตัวแทนจากเรือนกรณีศึกษาจำนวน 3 หลัง เพื่อวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยภายในเรือนในบริบทของคติพุทธ

ผลการศึกษาทำให้ทราบว่า ในบริบทของพุทธศาสนาแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สถาปัตยกรรมและธรรมชาติแวดล้อมที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักความจริงแท้ของสรรพสิ่งที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างพึ่งพาอาศัยกัน (อิทัปปัจจยตา) ชาวพุมเรียงเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติในวิถีของการเคารพและพึ่งพาต่อกัน ทำให้เกิดความสมดุลในการอยู่อาศัยร่วมกัน ก่อเกิดเป็นหลักคิด หลักการ ที่ก่อเกิดเป็นรูปแบบของ สูตร คติความเชื่อ ที่แสดงให้เห็นถึงความพอดีเหมาะสมในการอยู่อาศัยภายในเรือนพื้นถิ่นพุมเรียง ก่อให้เกิดความสงบ เย็น แก่กายและใจ

1.6.2 เรื่อง คติพุทธในชุมชนไทยพุทธพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Buddhist Principle In Phumriang Thai Buddhist Community, Chaiya District, Surat Thani Province.

ผู้วิจัย ทิตยาพร มิตรอุดม

ปีที่พิมพ์ 2557

คำอธิบาย วิทยานิพนธ์ (สท.ม.) ---จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาของคัมภีร์ประกอบทางกายภาพในฝั่งชุมชนไทยพุทธพุมเรียง ที่นำไปสู่หลักอาศัยอยู่ตามหลักคติพุทธอย่างสมดุลในพื้นที่ และศึกษาการตั้งชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบันในมุมมองที่เชื่อมโยงสู่คติพุทธ เนื่องจากชุมชนไทยพุทธพุมเรียงเป็นบริเวณที่มีความรุ่งเรืองทางศาสนาพุทธตั้งแต่อดีต ปัจจุบันชาวบ้านยังมีความตื่นตัวในการศึกษาพระพุทธศาสนา ที่สะท้อนออกมาอย่างเป็นรูปธรรมสู่การดำเนินชีวิต นำไปสู่การจัดการพื้นที่ในชุมชนทำให้เกิดกระบวนการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมธรรมชาติอย่างสมดุล

วิธีการศึกษาโดย ศึกษาเก็บข้อมูล จากเอกสารด้านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน หลักธรรม คติทางพุทธศาสนาและลงพื้นที่สำรวจ สัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน ชุมชนพุมเรียงมีการสร้างชุมชนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนและพื้นที่ผ่านคติทางพุทธศาสนา เป็นพื้นที่ทำให้เกิดปัญญาในการเข้าใจความจริงของธรรมชาติ ทำให้เกิดหลักการในการอาศัยร่วมกัน ที่สะท้อนมาจาก ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญา

ผลการศึกษาทำให้ทราบว่าองค์ประกอบในการตั้งชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับคติพุทธศาสนา คือ การเลือกที่ตั้งที่เหมาะสมกับการสร้างเรือน การสร้างศูนย์กลางที่เป็นนิมิตหมายแห่งปัญญา การรับรู้ทิศทางในธรรมชาติเพื่อให้อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ ทำให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ

บทที่ 2

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในชุมชนลับแล

บทนี้ ผู้วิจัยจะเสนอข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของจังหวัดอุตรดิตถ์โดยสังเขป ประวัติความเป็นมาของอำเภอลับแลทั้งทางด้าน การอพยพตั้งถิ่นฐาน วัฒนธรรม การเข้ามาของพระพุทธศาสนาและชาติพันธุ์ของไทยวนลับแลที่มีความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนลับแล

2.1 ประวัติศาสตร์ที่สำคัญ

2.1.1 จังหวัดอุตรดิตถ์

ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนล่าง ได้ชื่อว่า “เมืองแห่งพระแท่นศิลาอาสน์ ดำนานอันลึกลับของเมืองลับแล ดินแดนแห่งกลางสาควานหอม และบ้านเกิดของพระยาพิชัยดาบหัก” อุตรดิตถ์เดิมเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน โดยมีการค้นพบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในสมัยอยุธยาและสมัยธนบุรีโดยมีเมืองสำคัญ คือ เมืองพิชัยและเมืองสวรรคบุรี ซึ่งทั้งสองเมืองเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์

เดิมตัวเมืองอุตรดิตถ์ในปัจจุบันเป็นเพียงตำบลชื่อ “บางโพธิ์ท่าอิฐ” ที่ขึ้นกับเมืองพิชัย เนื่องจากที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านและเป็นท่าเรือขนถ่ายสินค้าสำคัญในหัวเมืองฝ่ายเหนือทำให้มีความเจริญอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีท่าน้ำที่สำคัญ 3 ท่า คือ ท่าเสา ท่าอิฐ และท่าโพธิ์ ซึ่งมีความสำคัญ และเจริญรุ่งเรืองมาแต่สมัยขอมปกครองท่าอิฐ ตั้งแต่ พ.ศ. 1400 ที่ตั้งตัวเมืองอุตรดิตถ์ในปัจจุบันมีที่มา จาก 3 ท่าน้ำสำคัญที่มีความสำคัญเป็นชุมทางค้าขายมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรขอม

ท่าอิฐ (อิฐหรืออิ๊ด เป็นภาษาเหนือคำเมืองที่ แปลว่า เหนือ) คำว่า “ท่าอิฐ” มีที่มาจากการเดินทางมาค้าขายทางเรือและทางบกของจังหวัดภาคเหนือ และภาคกลางสมัยโบราณกว่าจะถึงก็เหนื่อยแล้ว ท่าอิฐเป็นท่าที่มีความเจริญทางการค้ามากกว่าทุกท่าในภาคเหนือ เป็นท่าจอดเรือ ค้าขายจากมณฑลภาคเหนือ และภาคกลาง รวมถึงเชียงใหม่ แส่น หัวพันทั้งห้าทั้งหก สิบสองปันนา สิบสองจุไทย จุดผ่านทางในพื้นที่นี้จึงมีลักษณะคล้ายกับสี่แยกโบราณจึงทำให้มีประวัติศาสตร์ แหล่งวัฒนธรรมความเชื่อที่มีความหนาแน่น

เดิมทำอีดอยู่ภายใต้การปกครองของขอม ตั้งแต่ พ.ศ. 1400 มาตลอด จนถึงสมัยสุโขทัย ขอมได้หมดอำนาจลง ทำอีดจึงเป็นเมืองท่าขึ้นอยู่กับเมืองทุ่งยั้ง (ปัจจุบันเป็นตำบลหนึ่งใน อ.ลับแล) ที่เป็นเมืองหน้าด่านของสุโขทัย ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทำอีดได้เกี่ยวพันกับเมืองพิชัย ใช้เป็นที่พักทุกครั้งที่ยกทัพผ่านและใช้เป็นที่รวบรวมกองทัพก่อนขึ้นตีหัวเมืองฝ่ายเหนือและล้านนา ต่อมาการเดินทางและขนส่งสินค้าเพื่อนำมาขายทางตอนเหนือจำเป็นต้องใช้แม่น้ำน่านในการขนส่งสินค้าให้เรือสินค้ารวมทั้งเรือสำเภารุ่งขึ้นลงได้สะดวกถึงภาคเหนือตอนล่าง จะขึ้นเหนือมาได้ถึงบางโพธิ์ทำอีดสูงเท่านั้น เนื่องจากเหนือขึ้นไปแม่น้ำจะตื้นและมีเกาะแก่งมาก ฉะนั้นตำบลบางโพธิ์ทำอีดจึงเป็นย่านการค้าที่สำคัญ ดังนั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกฐานะตำบลบางโพธิ์ทำอีด ขึ้นเป็นเมือง “อุตรดิตถ์” มีความหมายว่า ทำเรือด้านทิศเหนือของสยามประเทศ แต่ยังคงขึ้นกับเมืองพิชัยอยู่ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 เมืองอุตรดิตถ์มีความเจริญมากกว่าเมืองพิชัย จึงได้ยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัด และเมืองพิชัยเลื่อนลงไปเป็นอำเภอหนึ่งจนทุกวันนี้

2.1.2 อำเภอลับแล

บริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของเมืองลับแล มีวิถีชีวิตที่ได้รับการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นทำให้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า และความสำคัญของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของเมืองลับแล นั้นเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์การอพยพเพื่อแสวงหาการตั้งถิ่นฐานและการหาแหล่งทำกิน ดังเห็นได้จากการให้ความสำคัญที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบของประเพณี พิธีกรรม งานหัตถกรรมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมมีอัตลักษณ์เฉพาะของชาวลับแล ความเป็นมาของเมืองลับแล ได้ถูกถ่ายทอดผ่านคำบอกเล่า ดังจาก การพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พอจะคาดได้ว่าอำเภอลับแล มีเมืองเก่าอยู่ 2 เมือง คือ เมืองทุ่งยั้ง และเมืองลับแล

2.1.3 เมืองทุ่งยั้ง

กรมศิลปากรสันนิษฐานว่า เดิมเคยเป็นเมืองใหญ่ที่เป็นชุมชนของชนชาติละว้าและขอม ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน เนื่องจากได้มีการขุดค้นพบกลองมโหระทึกและพู่ราสาริดบริเวณนี้ ต่อมาอาณาจักรของลุ่มสลายลง คนไทยได้เข้ามาครอบครองในช่วงก่อนสมัยกรุงสุโขทัย เมืองทุ่งยั้ง มีหลักฐานที่ปรากฏในพงศาวดารเหนือ ว่า “ . บาราชธรรม เจ้า

เมืองสุวรรณคโลก เป็นผู้สร้างและได้ชื่อว่า กัมโพชนคร”² เมืองทุ่งยั้งมีเมืองที่ตั้งซ้อนทับกันอยู่ คือ เวียงเจ้าเงาะเป็นบริเวณเก่าแก่ที่น่าจะเป็นชุมชนสมัยแรก ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณเนินเขาที่ลาดลงมาจากบริเวณวัดแท่นศิลาอาสน์ มีเนื้อที่ประมาณ 130 ไร่ ลักษณะมีคูน้ำและกำแพงเมือง 2-3 ชั้น เป็นบริเวณเก่าแก่ที่ เชื่อว่าเป็นเมืองโบราณที่เก่ากว่าสมัยสุโขทัย จากร่องรอยกำแพงที่เหลืออยู่ สันนิษฐานว่า เวียงเจ้าเงาะน่าจะสร้างขึ้นก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 เมืองทุ่งยั้ง มีกำแพงเมืองล้อมรอบลัดเลาะไปตามเนินเขา มีพื้นที่กว้างขวางพอสมควรจากหลักฐานกำแพงเมือง 3 ชั้นที่เรียกว่าตรีบูร และโบราณวัตถุ สถานที่ปรากฏให้เห็น สันนิษฐานได้ว่า เมืองทุ่งยั้งเป็นเมืองเก่าสมัยสุโขทัยและศรีสัตนาลัย

2.1.4 เมืองลับแล

เมืองลับแลตั้งอยู่ทางด้านเหนือของเมืองกัมโพช มีภูมิประเทศเป็นป่าเขาสลับซับซ้อน มีบรรยากาศเยือกเย็นยามพลบค่ำแม้ตะวันจะยังไม่ตกดินก็มืดแล้ว เพราะจะมีดอยม่อนฤๅษีเป็นฉากกันแสงอาทิตย์ ป่าแห่งนี้ จึงได้ชื่อว่า "ป่าลับแล" (แล แปลว่า เวลาเย็น) ต่อมาเพี้ยนเป็น "ลับแล" ในยุคเกี่ยวกับการรวมตัวของเมืองกัมโพชนคร ได้มีผู้คนจากอาณาจักรโยนกเชียงแสน อพยพหลบภัยสงครามเข้ามาตั้งรกรากอยู่บริเวณที่ราบเขาแห่งหนึ่งใกล้เคียงกับเมืองกัมโพชนคร และตั้งชื่อบ้านว่า "บ้านเชียงแสน" ต่อมาคนกลุ่มนั้นก็แยกย้ายกันไปหาล้างถางดงสร้างบ้านเมือง ขึ้นกระจัดกระจายตามที่ราบ และตามไหล่เขาต่างๆ เมื่อได้ทำมาหากินกันระยะหนึ่งคนกลุ่มนั้นได้ไปอัญเชิญเจ้าชายฟ้าฮ่ามกุมาร จากอาณาจักรโยนกเชียงแสนมาตั้งเมืองที่ป่าลับแลโดยให้ชื่อว่า เมืองลับแล และได้สร้างวังขึ้นที่บ้านท้องลับแล หรือที่บริเวณวัดเจติยคีรีวิหาร จึงกล่าวได้ว่าเมืองลับแลเป็นเมืองโบราณเก่าแก่ที่ได้ก่อตั้งขึ้นในสมัยอาณาจักรโยนกเชียงแสน ต่อมาเมื่ออาณาจักรโยนกเชียงแสนล่มสลายลงอาณาจักรล้านนามีอิทธิพลเฟื่องฟูแทน เมืองลับแลก็ยอมขึ้นกับอาณาจักรล้านนา ใน พ.ศ. 1690 ต่อมาอาณาจักรสุโขทัยรุ่งเรืองขึ้นก็เป็นเมืองภายใต้อำนาจของอาณาจักรสุโขทัย ในปี พ.ศ. 1981 เมืองทุ่งยั้ง ได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเพราะเป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรอยุธยา เมืองลับแลจึงได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองทุ่งยั้งในสมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2231-2310) ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระ

² ทรงพล ศิวานนท์, "ลวดลายการทอผ้าขึ้นตีนจก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์", (สาขาวิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543).

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสมณฑลฝ่ายเหนือและได้เสด็จประพาสเมืองลับแล เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2444 ดังพระราชหัตถเลขาของพระองค์ตอนหนึ่ง ดังนี้

“วันที่ 24 เวลาเช้า 1 โมง ได้ขึ้นม้าเจ้านครลำปางไปตามถนนริมน้ำ แล้วเลี้ยวขึ้น ถนนอินทศิรีไปเมืองลับแล ระยะทาง 200 เส้นเศษ ตั้งเตรียมน้ำขึ้นไปเป็นที่น้ำท่วมแลเป็น ป่าแดง แล้วจึงถึงป่าไม้ซึ่งเป็นร่มมากกว่าแจ้ง ป่าไม้ริมถนนนี้เขาได้ห้ามไว้ข้างละ 5 เส้น ไม้ให้ผู้ใดตัด พอออกจากป่าก็ถึง พลับพลาเมืองลับแล แลเห็นภูเขาตั้งเป็นคั่นเทือกใหญ่ ยาว ที่ปากถนนนั้นก็มีย่านเรือนตั้งขึ้นมากหลายหลัง ตั้งแต่พอพ้นจากป่านี้ไป ภูมิประเทศก็ เปลี่ยน แลดูเหมือนประเทศขวาในมณฑลเบียงคาร์ ถนนผ่านไปในท้องนา มีสายน้ำไปริม ทางข้างซ้ายไปข้างเป็นน้ำซึ่งปิดด้วยฝายให้ล้นมาตามราง เมื่อจะเปิดเข้านาแห่งไหนก็ตั้ง ทำนบเล็ก ๆ ให้น้ำล้นขึ้นถึงนาได้ เมื่อน้ำมากไปก็ไขเปิดให้ตกไปเสียได้ ต้นเข้าในท้องนา อ้วนล่งแลรวงใหญ่งามสะพรั่งสุดสายตาดีกว่าที่ขวาเป็นอันมาก ”

“เมื่อเข้าในหมู่บ้านแล้วก็กลับออกท้องนา เช่นนั้นไปตลอดจึงถึงเขา ที่ว่าการอำเภอ ตั้งที่เขาจำศีลเป็นเขาย่อมแต่ตั้งอยู่ในกลางทุ่งล้อมรอบงามดี เขาตั้งพลับพลารับบนยอดเขานั้นซึ่งได้ขุดเป็นรางน้ำเดินรอบเขาและมีทางขึ้นหลายสายขึ้นได้ด้วยม้า บนพลับพลาชั้นแล เห็นแผ่นดินรอบคอบ เป็นที่งดงามมาก ราษฎรได้ตั้งกระบวนแห่บ้องไฟแลปราสาทผึ้ง มีช้าง ในกระบวนนั้นถึง 25 เชือก ราษฎรได้ขึ้นมาหาเป็นอันมาก แจกเสมาแลแจกเงินตามสมควร ได้ปักหลักตรงกลางยอดเขานั้นไว้เพื่อจะสร้างลับแลมีชู้มน้อยด้วยศิลาแลงอันมีอยู่มากใน แถบนั้น แล้วจะเชิญพระเหลือซึ่งจะได้สร้างขึ้นใหม่ด้วยทองชนวนพระชินราช ซึ่งหล่อใหม่ ตามแบบองค์เดิมขึ้นมาไว้ให้เป็นที่ยสักการบูชาในเมืองลับแล”³

หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสมณฑลฝ่ายเหนือ และได้เสด็จประพาสลับแล โปรดให้ยุบเมืองทุ่งยั้งและสถาปนา ลับแลเป็นอำเภอ ชื่อว่า อำเภอลับแล มีเขตการปกครองขึ้นกับมณฑลพิษณุโลก ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนการปกครอง ส่วนภูมิภาค อำเภอลับแลจึงเป็นอำเภอหนึ่งของอุตรดิตถ์จนถึงปัจจุบัน

³ หวน พินธุพันธ์, อุตรดิตถ์ของเรา (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2521).

2.2 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยวนลับแล

ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการตั้งถิ่นฐาน และการสร้างเมืองลับแลของชุมชน (ไท-ยวนลับแล) ได้มีการบอกเล่าประวัติความเป็นมาของชุมชนอยู่หลายสำนวน มีความเหมือนและแตกต่างกันไปบ้าง ซึ่งพบว่าเป็นเรื่องราวของการอพยพคนจากเมืองเชียงแสน เพื่อมาหาแหล่งทำกินใหม่ ซึ่งได้รวบรวมบทสัมภาษณ์ไว้ หลายสำนวน ดังนี้

จากการสัมภาษณ์ พระปลัดวิชาญ สิริบุญญ์ เจ้าอาวาสวัดวัดเจติยคีรีวิหาร ได้สรุปประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวลับแลไว้ว่า

แต่ก่อนในยุคสมัยนั้นจะเป็นในลักษณะของยุคที่มีสงครามในการขยายอาณาเขตการปกครอง จึงมีเจ้าหลักกับเจ้าแคว้นก็คือหนานคำลือกับหนานคำแสน ที่มีความเบื่อหน่ายการทำสงครามของนครโยนกนาคพันธ์เชียงแสน ที่เห็นว่าการต่อสู้ไม่ได้เป็นหนทางแห่งความสันติสุข เมื่อพูดถึงความเชื่อในสมัยก่อน จะมีการนับถือผี ไม่ว่าจะเป็นผีปู่ ผีย่า รวมถึงบุคคลที่เสียไปแล้วมีบุญบารมีจะเรียกว่า “ปู่” เช่น ปู่พญาแก้ว ที่เป็นที่นับถืออย่างมาก หนานคำลือกับหนานคำแสนจึงได้ไถ่ถามถึงดินแดนที่จะอพยพไปอยู่อาศัยว่าดินแดนที่ไหนที่มีความสงบสุข จึงได้คำตอบจากปู่พญาแก้วว่า “ มีดินแดนหนึ่งเป็นสถานที่อันไกลโพ้น กลางวันแม้แต่ยามพระอาทิตย์ตรงหัว แต่แสงพระอาทิตย์ไม่สามารถสาดส่องถึงพื้นดินได้ ” อาจจะอนุมานได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความร่มรื่น ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ “ อีกมุมหนึ่งจะเป็นพื้นที่โล่งกว้าง ที่ตรงนั้นจะเรียกว่า แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง”⁴ และได้ชี้ทางมา เมื่อหนานคำลือกับหนานคำแสนได้ยินดังนั้นจึงพาชาวบ้านอพยพมาสัก 20 ครอบครัว ชีช้าง ชีม้า ชีวัว ชนข้าวของครัวใช้ เดินข้ามห้วยข้ามดอย จนมาถึงเขตบ้านหัวเมืองลับแลในปัจจุบัน เห็นว่าพื้นที่ตรงตามที่ปู่พญาแก้วว่าไว้ จึงได้ลงหลักปักฐานสร้างบ้านเมือง กว่าจนมาถึงบ้านนี้ ก็ตอนตะวันลับยามแลงพอดี ก็เลยตั้งชื่อว่า “บ้านลับแล” สถานที่ที่เอาช้างมามัด จะเรียกว่า บ้านคอกช้าง เอาควายมามัด เรียกว่า บ้านคอกควาย เมื่ออยู่เย็นเป็นสุขแล้ว จึงได้เดินทางไป นครโยนกนาคพันธ์เชียงแสน เพื่อกราบทูลพระเจ้าเรืองธิราชแห่งอาณาจักรเชียงแสน ว่า มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้อพยพไปได้อยู่อย่างอยู่เย็นเป็นสุขแล้ว แต่มีสิ่งที่ยังขาดไป คือ ขาดพระศาสนาที่เป็นแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจ พระเจ้าเรืองธิราชก็เลยพระราชทานพระไตรปิฎก และพระสงฆ์ เมื่อกลับมาถึงบ้านลับแลแล้วก็เลยสร้างวัดแรกขึ้น ก็คือ วัดเกล้าเหงามูลศรัทธา (วัดใหม่เชียงแสน ในปัจจุบัน) คราวต่อมา ชาวบ้านได้แต่งตั้งให้ หนานคำลือเป็นเจ้า

⁴ สัมภาษณ์ พระปลัดวิชาญ สิริบุญญ์, 1 ตุลาคม 2559.

หลัก หนานคำแสนเป็นเจ้าแคว้น ต่อมาหนานสองคนนั้นก็มียุวกสาว สุมาลีเป็นลูกสาวของหนานคำลือ และสุมาลาเป็นลูกสาวของหนานคำแสน ก็ได้เติบโตใหญ่ขึ้นมา บังเอิญว่าเด็กหญิงทั้งสองคนเป็นคนที่มียุญมาเกิด มีกิริยามารยาทเรียบร้อยตรงตามลักษณะเบญจกัลยาณีที่มาพร้อมทั้งกายและใจและที่สำคัญคือมีฝีมือทางด้านหัตถกรรมเย็บปักถักร้อยสามารถประดิษฐ์คิดค้นงานประดิษฐ์ต่างๆ ได้อย่างสวยงามและยังชักชวนอบรมสั่งสอนให้หญิงสาวในเมืองลับแลรู้จักทำ หัตถกรรมดังกล่าวให้แพร่หลายทั่วไปในเมืองลับแลดังที่สืบสานมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การทอผ้าขึ้นตีนจกหน้าหมอนแปด เป็นต้น

ภาพที่ 2.1 สุมาลี และสุมาลา บนภาพวาดฝาผนังวัดห้องลับแล

ชาวลับแลนั้นเป็นคนที่มีความกตัญญู ปีนึงจึงได้จัดเครื่องบรรณาการต่างๆ สิ่งประดิษฐ์ที่งดงามนานาชนิด ทั้งผ้าขึ้นตีนจกทำไปถวายพระเจ้าเมืองธิดา เมื่อพระเจ้าเมืองธิดาเห็นถึงความสวยงามของลายผ้าขึ้นสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ พระองค์จึงรับสั่งให้นำช่างฝีมือทั้งสองเข้าเฝ้าเพื่อดูตัว เจ้าแคว้นได้นำนางสุมาลีและนางสุมาลาเข้าเฝ้าพระเจ้าเมืองธิดาตามรับสั่ง พระองค์พิเคราะห์ และพิจารณาดูแล้วเห็นว่าหญิงสาวทั้งสองมีลักษณะรูปพรรณผิตแผกกับสามัญชนทั่วไป คือ มีคุณสมบัติครบถ้วนทุกประการที่จะเป็นพระชายาของเจ้าฟ้าฮ่ามกุมารราชบุตรของพระองค์ได้จึงขอลูกสาวของหนานทั้งสองยกให้กับเจ้าฟ้าฮ่ามราชกุมารของพระองค์

ภาพที่ 2.2 เจ้าแคว้นนำนางสุมาลีและนางสุมาลาเข้าเฝ้าพระเจ้าเรื่องธิดาตามรับสั่ง
บนภาพวาดฝาผนังวัดทองลับแล

ในท้ายสุดเลยให้เจ้าฟ้าฮ่อมกุมารลงมาปกครองเมืองลับแลขณะที่เจ้าฟ้าฮ่อมราชกุมารครองเมืองลับแล พระองค์มีใจฝักใฝ่ในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง จึงมีพระราชดำริที่จะสร้างเจดีย์ เพื่อเผยแพร่บำรุง เชิดชูพระพุทธศาสนา จึงเสด็จไปเฝ้าพระเจ้าเรื่องธิดากษัตริย์แห่งโยนกนคร กราบทูลขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุจากพระธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย ัญญเชิญมาบรรจุที่วัดป่าแก้ว (วัดเจดีย์ศรีวิหารในปัจจุบัน)

การสร้างแปเมืองลับแล เสาหลักเมืองและโบราณสถานที่สำคัญของลับแลไม่มีหลักฐานที่ปรากฏให้เห็นได้ชัด น่าจะมาจากเมืองลับแลนั้นตามประวัติศาสตร์เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่พม่ามาตั้งฐานทัพทำให้ชาวเมืองลับแลต้องหนีสงครามทำให้เมืองลับแลเป็นเมืองร้างอยู่ระยะเวลาหนึ่ง ในช่วงล่มสลายของอาณาจักรสุโขทัย ทำให้บริเวณนี้เป็นป่ารก้าง แต่ก็พอจะอนุมานจากคติความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยยวนจากตำนานและการสืบทอดคติความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติได้ว่า

ชาวไทยยวนมีความเชื่อเรื่องตำแหน่งที่ตั้งของเมือง จากการสังเกตลักษณะทางภูมิประเทศ ที่ชาวโยนกหรือชาวไทยยวนโบราณมีวิชาที่จะสังเกตบริเวณที่เป็นชัยภูมิอันเป็นคติความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติ จำเป็นที่จะต้องอาศัยผู้ชำนาญการในการดูทำเลที่ตั้งให้เกิดสิริมงคลและความอยู่เย็นเป็นสุขของชุมชน เชื่อว่าสามารถป้องกันการรุกรานจาก

ข้าศึกที่จะมารุกรานได้ ซึ่งในการเลือกบริเวณสร้างเมืองลับแลนั้น เจ้าหลักกับเจ้าแคว้น ก็คือ หนานคำลือกับหนานคำแสน ได้ไถ่ถามถึงดินแดนที่จะอพยพไปอยู่อาศัยว่าดินแดนที่ไหนที่มีความสงบสุข จากปู่พญาแก้ว ที่ได้บอกนิมิตหมายถึงพื้นที่ในการสร้างเมืองแล้วขึ้นบอกทาง มาทำให้ได้เจอกับพื้นที่ที่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานใหม่

ภาพที่ 2.3 การสร้างบ้านแปงเมือง บนภาพวาดฝาผนังวัดทองลับแล

การตั้งเสาหลักเมือง ที่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของเมือง ที่มีความศักดิ์สิทธิ์สามารถให้ความสุขความสบายแก่ชาวเมือง เพราะมีอารักษ์ สิงสถิตอยู่คอยคุ้มครองรักษาให้เป็นปกติสุข ซึ่งเสาหลักเมืองลับแลก็พอจะอนุมานได้ว่า เมื่อเจ้าฟ้าฮ่ามกุมาร ทรงเสด็จสวรรคต เพื่อเป็นการยกย่องเกียรติคุณ ชาวเมืองลับแล จึงได้นำพระศพไปฝังที่ม่อนอารักษ์ซึ่งปัจจุบันได้สร้างอนุสาวรีย์เจ้าฟ้าฮ่ามกุมารขึ้น เหตุที่เป็นม่อนอารักษ์นั้นมีที่มาจาก ในสมัยก่อนชาวเมืองลับแลมีความเชื่ออยู่ว่า จะมีภูเขายูอยู่ลูกหนึ่งซึ่งเป็นภูเขาที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านจะเรียกว่า “ม่อนอารักษ์” (ม่อน คือ ดอย , อารักษ์ณ์ คือ เทวดาอารักษ์รักษา) จึงกล่าวได้ว่าน่าจะเป็นเสาหลักเมืองที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนได้ “จากคำบอกเล่าของพระครูธรรมวิจิตรวิวงศ์ศรีเขตร (เจ้าอาวาส/เจ้าคณะแขวงเมืองพิชัย 2470) ได้เขียนด้วยลายมือท่านว่า หลักเมืองจริง ๆ นั้นมีนัยยะอยู่ 3 ที่ ได้แก่ ม่อนอารักษ์ พระธาตุเจดีย์ และที่วัดเกล้าแห่งมูลศรัทธา (วัดใหม่เชียงแสน ในปัจจุบัน) ”⁵

⁵ เรื่องเดียวกัน.

ภาพที่ 2.4 แผนที่แสดงตำแหน่งที่คาดจะเป็นหลักเมือง ต.ฝายหลวง บ้านท้องลับแลด.ลับแล

2.3 ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์ชุมชนเมืองลับแลในปัจจุบัน ประกอบไปด้วย 3 ชาติพันธุ์ คือ

ชาติพันธุ์ไทยวน จะอาศัยอยู่ในเขตลับแลตอนเหนือ ที่อพยพลงมาทางเหนือ ที่มีมาทั้ง 2 กรณี คือ พวกแรกจะอพยพมาจากเมืองเชียงแสน และพวกที่อพยพมาจากเมืองแพะ น่าน ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ ในสมัยหลัง ส่วนหนึ่งมาอยู่อาศัยที่ลับแล ตั้งหมู่บ้านครั้งแรกที่หมู่บ้านเชียงแสนและได้มีการขยายชุมชน จากนั้นได้อัญเชิญเจ้าฟ้าฮ่ามกุมารจากอาณาจักรโยนกเชียงแสนมาตั้งเมืองที่ป่าลับแลให้ชื่อว่าเมืองลับแล และได้สร้างวังขึ้นที่บ้านท้องลับแลหรือที่บริเวณวัดเจดีย์ศรีวิหาร อีกพวกหนึ่งไปอยู่ที่หมู่บ้านน้ำอ่าง ตำบลน้ำอ่าง อำเภอตรอน

ภาพที่ 2.5 การแต่งกายของชาวไทยวนลับแล

ชาติพันธุ์ไทพวน (ล้านช้าง) ถูกกวาดต้อนเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 3 มาอยู่แถวบ้าน ปายาง บ้านน้ำใส บ้านนาทะเล อำเภอลับแล ต่อมาบางส่วนได้ย้ายไปอยู่ที่ศรีสขนาลัย จังหวัดสุโขทัย คือ พวกหาดเสี้ยว ซึ่งมีความชำนาญในการทอผ้า เมื่อมาอยู่ลับแล ได้รับ วัฒนธรรมการทอผ้าขึ้นต้นจกจากลับแลไปด้วย รูปแบบจะเป็นแบบไทยวนแต่ลวดลายจะเป็นหาดเสี้ยว⁶

ชาติพันธุ์เชื้อสายจีน จะมีอยู่ที่ชุมชนตลาดลับแล สมัยพระศรีพนมมาศเป็นนายอากรสุรา มีชื่อว่า ทองอิน มีเชื้อสายจีนแต่ด้วยความรักในท้องถิ่น จึงพัฒนาเมืองลับแลมาโดยตลอด เป็นผู้นำชุมชนที่ชาวลับแลให้ความนับถือ และในปัจจุบันมีคนไทยเชื้อสายจีนมาอยู่ในชุมชนตลาดลับแล โดยส่วนใหญ่ทำอาชีพค้าขาย

ด้วยสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศและชาติพันธุ์ ที่กล่าวมา เมืองลับแลจึงเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิต จากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของทั้งสามชาติพันธุ์กับไทยกลางที่มีพื้นที่ติดต่อกับเมืองลับแลจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่น⁷

จากประวัติศาสตร์ของชุมชนลับแล แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนาที่มาพร้อมกับการตั้งถิ่นฐาน ทำให้ชุมชนมีความผูกพันในพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิต รวมถึงความเชื่อประเพณีที่มีการสืบทอดมาแต่ละชาติพันธุ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁶ สัมภาษณ์ สมชาย ปงศรีชัย, 22 เมษายน 2559.

⁷ นฤมล วัฒนพานิช, "ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์", (วิทยาลัยครูอุตรดิตถ์, 2534).

บทที่ 3

หลักคิดทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เรือนลับแล

บทนี้ ผู้วิจัยจะเสนอข้อมูลทฤษฎีเกี่ยวกับหลักคิดทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนลับแล จนเป็นที่มาของหลักคิด ความเชื่อ เพื่อใช้ในวิถีชีวิตภายในชุมชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติอย่างสมดุล ที่สะท้อนออกมาในหลายรูปแบบ อาทิเช่น ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญา ซึ่งหลักการเหล่านี้จะนำมาสู่การพัฒนาขัดเกลาทำให้เกิดปัญญา ในการเห็นถึงความจริงของสรรพสิ่งและมีความเจริญในพุทธะ

3.1 คติความเชื่อเรื่อง ผี พราหมณ์ พุทธศาสนา

“ มวลชีวิตทั้งหลายย่อมดำเนินไปท่ามกลางแผ่นดินและบรรยากาศที่แวดล้อม ฉะนั้น การตระหนักถึงคุณค่าของผืนดินและแผ่นฟ้า ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดชีวิตทั้งมวล มนุษย์จำต้อง รู้จักการเรียนรู้และประสานชีวิตให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่ ด้วยความเคารพและความเข้าใจ ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่สร้างความหมายให้แก่ชีวิต ”⁸

ก่อให้เกิดเป็นวิถีวัฒนธรรมความเชื่อ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีอิทธิพลต่อมนุษย์ ทั้งในระดับชุมชน สังคม และบุคคล โดยเฉพาะ ความเชื่อในเรื่อง ปราภฏการณ์เหนือธรรมชาติ ที่มีความเก่าแก่ยาวนานมาตั้งแต่ในยุคบรรพการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นระบบการรักษาสมดุล ระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติโดยแสดงผ่านประเพณี พิธีกรรม ศิลปกรรม⁹ ทั้งหลายจากลัทธิของความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็น ผี พราหมณ์ หรือพุทธ ที่แสดงให้เห็นถึง ความอ่อนน้อม ถ่อมตน ของมนุษย์ที่มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ

โดยในแถบถิ่นสุวรรณภูมิ ระบบความเชื่อในการเคารพบูชาผี ถือเป็นระบบความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในแถบถิ่นนี้ซึ่งมีมาไม่น้อย 3,000 ปีของคนในยุคปฏิวัติเทคโนโลยี ก่อนรับศาสนาพราหมณ์และพุทธ โดยศาสนาพราหมณ์-พุทธ เข้ามาทำให้ศาสนาผีของชนเผ่า

⁸ ม.ร.ว. พิระเดช จักรพันธุ์ และคณะ, สถาบันธรรมพื้นถิ่น, ภูมิปัญญาชาวบ้าน สู่นานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พลัสเพรส จำกัด, 2553), หน้า 12.

⁹ ศิลปกรรม ที่มาจากอำนาจของผี, พราหมณ์, พุทธ รวมอยู่เป็นศาสนสถาน ตั้งแต่ประติมากรรม, สถาปัตยกรรม, จิตรกรรม รวมถึงวรรณกรรม, ดนตรี, นาฏศิลป์

พื้นเมืองที่เชื่อกันมาแต่เดิมต้องกระทบกระเทือนแล้วถูกปราบปรามลงเป็นบริวาร เช่น ฝีนาค เป็นบริวารผู้พิทักษ์ศาสนาในศาสนาพราหมณ์และพุทธ จึงปรากฏพฤติการณ์สร้างสรรค์งานช่างทางศาสนาที่มีรูปร่างเป็นสัญลักษณ์อยู่ตามศาสนสถานในฐานะบริวารผู้ปกป้องคุ้มครอง¹⁰ แต่ฝีนาคสำคัญบางตนมีอำนาจยิ่งย่นมั่นคงจนปราบไม่ได้ก็ถูกผนวกให้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาจากชมพูทวีป เช่น ฝีนาค ถูกทำให้เป็นพระอินทร์หรือเทวดา แล้วเรียกเป็น ฝีนาค เป็นต้น

ระบบความเชื่อของทางศาสนาพราหมณ์และพุทธจะมาในลักษณะที่ศาสนาพุทธจะอยู่เหนือลัทธิความเชื่อเดิมของทางศาสนาพราหมณ์ แต่มีการแทรกซึมเข้าไปอยู่ในลักษณะสยบยอม ส่วนในระบบความเชื่อผีและพุทธจะมาในลักษณะที่มีการหลอมระหว่างคติผีเดิมกับศาสนาพุทธใหม่ โดยไม่ขัดกับหลักความเชื่อเดิมจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับกาลเทศะ คือ สถานที่และเวลา โดยจะเห็นได้จากประเพณี พิธีกรรม ศิลปกรรม ทั้งหลาย ดังตัวอย่าง พุทธพิธี บวชนาค ทำขวัญนาค บายศรีสู่ขวัญ พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ที่แสดงให้เห็นถึงศาสนาผีที่ปกรูเข้ากับพุทธ¹¹ กล่าวได้ว่าคติ ผี พราหมณ์ จะมีคติของพุทธเกี่ยวข้องอยู่ซึ่งหลักคตินี้พุทธจะเป็นหลักสำคัญที่สุดแทรกอยู่ในคติความเชื่ออื่น ดังเช่น ในอำเภอลับแลจะมีประเพณีอัฐมีบูชา ที่เป็นประเพณีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระพุทธเจ้าจำลอง เป็นการน้อมจิตรำลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ ซึ่งถือว่ามีความสำคัญยิ่งต่อพุทธศาสนิกชน

ชาวลับแลส่วนใหญ่ยังยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อ เป็นสิ่งเชื่อมโยงผสมผสานรูปแบบการดำเนินชีวิต จึงส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมและประเพณีที่ดั่งงาม ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบของประเพณี เช่น ประเพณีอัฐมีบูชา ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในเทศกาลวันวิสาขบูชาที่บริเวณวัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ ที่เป็นประเพณีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธเจ้าจำลอง เป็นการน้อมจิตรำลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ ซึ่งถือว่ามีความสำคัญยิ่งต่อพุทธศาสนิกชน

¹⁰ ดึก แสนบุญ, หอผี พราหมณ์ พุทธ สัญลักษณ์แห่งศิลปะงานช่างของความเป็นมนุษย์ในสุวรรณภูมิ [ออนไลน์], 2560.

แหล่งที่มา https://www.silpa-mag.com/club/art-and-culture/article_5769.

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

ภาพที่ 3.1 ประเพณีอัฐมีบูชา (ถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเจ้าจำลอง) อำเภอลับแล
(ที่มา: <http://www.ut24hrs.com>)

ภาพที่ 3.2 พิธีขอฝนแบบโบราณ บ้านห้วยดง ตำบลแม่พูล

พิธีขอฝน (บั้งพ่อเมฆแม่ฝน) ที่ชาวบ้านห้วยดงและแม่พูลทำพิธีกรรม เป็นประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาช้านานตั้งแต่โบราณกาล โดยจะจัดขึ้นใน วันแรม 1 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานานกว่า 100 ปีแล้ว พิธีจะเริ่มหลังเทศกาลสงกรานต์สิ้นสุดลง และเริ่มเข้าสู่ช่วงฤดูฝนของทุกปี ทำพิธีเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลและตกลงมายังสวนผลไม้ของชาวบ้านภายใน 7 วัน เป็นการถือฤกษ์เบิกชัยให้พืชผลผลิตดอกออกผล สร้างความมั่งคั่ง คำขอร่ำรวยและความอยู่เย็นเป็นสุขให้กับชาวสวนผลไม้ทั้ง 2 ตำบล ขั้นตอนในพิธีกรรมคือ ชาวบ้านจะนำดอกไม้ ธูป เทียน ของเซ่นไหว้ มาถวายที่ศาลพระภูมิเพื่อขอขมาและขอขอบคุณเจ้าที่เจ้าทางที่คอยปกป้องรักษาเทือกสวนไร่นาของชาวบ้านให้อุดมสมบูรณ์ หลังจากนั้นชาวบ้านจะนำดินเหนียวปั้นเป็นรูปหุ่น หญิงสาวกับชายหนุ่มนอนเปลือยกายคู่กันบริเวณกลางแจ้ง หุ่นที่ปั้นจะมีขนาดใหญ่หรือเล็กสุดแล้วแต่ชาวบ้านจะจินตนาการ หลังจากนั้นก็จะทำการร้องรำทำเพลง ฟ้อนรำรอบรูปปั้นเพื่อความสนุกสนานบันเทิงเริงรมย์กันในกลุ่มชาวบ้านที่มาร่วมงาน¹² พิธีขอฝนนี้แสดงให้เห็นถึงความผสมผสานหลักพิธีกรรม ความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน

¹² อุดรดิษฐ์ 24 ชม., แก้วเลี้ยง ชาวสวนลับแลปั้นหุ่น พ่อเมฆ-แม่หมอก นอนเปลือยกายทำพิธีขอฝนแบบโบราณ [ออนไลน์], 2559. แหล่งที่มา <http://www.ut24hrs.com/1970>.

คติการถือผีต้นตระกูลและผีบรรพบุรุษของชาวล้านนาไทย โดยทั่วไปถึงแม้ชาวล้านนาจะมาจากหลากหลายชาติพันธุ์ แต่ก็มีเรื่องที่ยอมรับว่าบรรพบุรุษของตนนั้นเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจาก “ ปู่แสงสีย่าแสงไล่ หรือ ปู่เถนย่าเถน ” ผีบรรพบุรุษที่ให้ความคุ้มครองบ้านเรือน เป็นเรื่องที่อยู่ในตำนานปรัมมูลมุขี ที่มีใจความเกี่ยวกับ ขั้นตอนการสร้างโลกและการสอนชี้แนะให้ดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง เพื่อนำไปสู่เป้าหมายอันสูงสุด คือ การพ้นจากทุกข์ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา¹³ คติความเชื่อนี้แสดงให้เห็นถึงการหลอมหลอมระหว่างคติผีเดิมเข้ากับพระพุทธศาสนาที่มาก่อนการก่อตั้งอาณาจักรล้านนา ที่มาพร้อมกับชาวไทยโยนกหรือไทยวนอยู่มาก

การนับถือผีนั้นไม่ได้ถูกจำกัดแต่เฉพาะผีคนตาย แต่รวมถึงผีที่ดีที่คอยปกป้องคุ้มครอง และผีร้าย เช่น ผีกะหรือผีปอบ ที่เชื่อว่าจะมาทำร้ายชาวบ้านอีกด้วย ความเชื่อเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการสร้าง นิमितหมายในเชิงสัญลักษณ์ เพื่อเป็นสื่อกลางแทนการมีตัวตนหรือเป็นที่อยู่ของผีหรือที่สิงสถิตของดวงวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เหล่านั้น

ดังเช่น ในชุมชนลี้แลความเชื่อเรื่องผี ในเรื่องการเคารพบูชาดวงวิญญาณของพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ถึงแก่กรรมไปแล้วเป็นนิสัยสืบมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ถ้าพ่อแม่ถึงแก่กรรมไปแล้วจะต้องเชิญดวงวิญญาณขึ้นไปอยู่บนบ้านทำหิ้งให้อยู่เพื่อปกป้องรักษาคุ้มครองลูกหลาน (แต่ไม่นิยมเก็บอัฐิ) ในเรือนจึงมักจะมีหิ้งผี ที่เป็นที่สิงสถิตของ **ผีเรือน** (ผีบรรพบุรุษ) ประจำเรือน ในทุกๆปีจะต้องจะมีการเซ่นไหว้ในงานวันสำคัญต่างๆ เช่น วันสงกรานต์ก็จัดเอาน้ำอบน้ำหอมมากราบไหว้บูชาตรงที่หิ้งบนบ้านนั้น บางทีลูกหลานเจ็บป่วยก็ห้วงผ้าถามทนายไปถูกผีพ่อผีแม่ ผีปู่ย่า ผีพ่อขาผีแม่ขาจะเอาตุ้งเหล็ก ตุ้งใหญ่ หรือจะเอาทองเท่าลูกฟักและจะกินข้าวสาป้อก (สังฆทาน) ลูกหลานก็จัดทำบุญอุทิศส่งไปให้

ภาพที่ 3.3 หิ้งผีในเรือนลี้แล

13 วันชัย มงคลประดิษฐ์, "คติ ผี พุทธ ในงานสถาปัตยกรรมล้านนาไทย," ใน ฮ่อมภูมิ - สถาปัตยกรรมล้านนา '47 : วิถีสถาปัตยกรรม วิถีชุมชน วิถีชาวบ้าน (เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548), หน้า 23-2.

ความเชื่อของชาวลับแลในเรื่องของ **เจ้าที่** หรือเรียกอีกอย่างได้ว่า วิญญาณที่ปกปักรักษาที่ดิน บ้าน เขตพื้นที่ที่อยู่อาศัยให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวลับแลแต่ละบ้านจะสร้างที่อยู่ให้กับวิญญาณเจ้าที่ เรียกว่า “ตุงปู่” แต่แต่ละบ้านจะมีตุงปู่ทุกๆบ้าน เพื่อที่จะให้ปกปักรักษาที่ดินให้ปลูกพืชผลได้ผลผลิตดีเจริญรุ่งเรืองในทุกๆด้าน การเลี้ยงตุงปู่เจ้าที่ทุกวันสงกรานต์ของทุกปี หรือหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิต บางครั้งก็เป็นวันพระใหญ่แต่ไม่นิยมเลี้ยงในช่วงเข้าพรรษา จะมีการให้น้ำอบ น้ำหอมและมีข้าวต้ม ขนมหวาน หมากพลู แต่ตุงปู่บางบ้านเลี้ยงไม่เหมือนกัน เช่น บางบ้านก็เลี้ยงด้วยไข่ต้ม บางบ้านก็เลี้ยงด้วยไก่ต้ม บ้างก็เลี้ยงด้วยเหล้า บ้างก็เลี้ยงด้วยหัวหมู สิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับว่า ตุงปู่เจ้าที่เคยเลี้ยงด้วยอะไร

ภาพที่ 3.4 แสดง ตุงปู่เจ้าที่

ผีอารักษ์หรือผีเจ้านาย คือ ผีที่เปรียบเสมือนเทวดาอันมีอำนาจคอยคุ้มครองบ้านเมืองให้เป็นปกติสุข ได้แก่ ผีที่ดูแลหมู่บ้าน “ผีเสื้อบ้าน” ผีที่ประจำรักษาวัดวาอาราม “ผีเสื้อวัด” ผีที่ดูแลเมือง “ผีเสื้อเมือง” ซึ่งผีเสื้อเมืองที่คุ้มครองรักษาเมืองลับแลมี 2 ระดับ คือ ผีรักษาเมืองที่มีอำนาจสูงสุด ชื่อว่า “เจ้าพ่อฟ้าฮ่าม” ผีระดับตำบล ชื่อว่า “ผีพระยาแก้ว”

ภาพที่ 3.5 แสดงพระราชานุสาวรีย์เจ้าฟ้าฮ่ามกุมาร ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 บ้านทองลับแล

ภาพที่ 3.6 แสดง ศาลผีพญาแก้วของชาวลับแล

ลับแลถือเป็นประชาชนที่มาจากเมืองเชียงแสนที่เคารพนับถือพระเสี้ยวเมือง เป็นที่พึ่งมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จะทำกิจกรรมอันใดก็ต้องเอาผีปู่ (เจ้าพ่อ) เป็นที่พึ่ง ปู่พญาแก้ว นั้นได้แก่อดีตองค์พระมหากษัตริย์โยนกชัยบุรีศรีเชียงแสน เพื่อคุ้มครองรักษา ผู้ใดมีทุกข์มีร้อนก็เอามากำพูลูบ ไปขึ้นอ้อนวอนให้ปู่พญาแก้วช่วยขจัดปัดเป่าทุกข์โศกโรคภัย

ในส่วนการนับถือผีรักษาเมืองเจ้าพ่อฟ้าฮ่าม ทำให้เกิดประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานความเชื่อ คือ ประเพณีแห่น้ำขึ้นโฮง ที่จะจัดในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี เป็นขบวนแห่น้ำศักดิ์สิทธิ์จากบ่อน้ำเวียงเจ้าเงาะ และเครื่องบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าฟ้าฮ่ามกุมาร เพื่อลดบันดาลความร่มเย็นเป็นสุขของชาวลับแล เป็นการขอพรให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีมีความสุข มีการสรงน้ำตามศาลต่าง ๆ ในหมู่บ้านที่เคยเคารพนับถือ บ้านญาติ บ้านพี่ป้า น้ำอา ที่ตั้งไว้ให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับได้อาศัย เพื่อเยี่ยมเยียนกราบไหว้ รดน้ำดำหัว ขอศีลขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง นี้แสดงให้เห็นถึงกุศโลบายของคนสมัยก่อนที่จะได้ทราบความทุกข์สุขของแต่ละคนและหาโอกาสช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ภาพที่ 3.7 ประเพณีแห่น้ำขึ้นโฮง ของชาวลับแลปี พ.ศ.2560

(ที่มา: <http://maesaitodayonline.com/7469>)

วัด ความสัมพันธ์ของชุมชนลับแลกับวัด แสดงให้เห็นถึงความนับถือในพระพุทธศาสนาของชาวลับแล ในสังคมชาวลับแลจะมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่สำคัญ จึงเป็นสถานที่ที่พึ่งทางใจของชาวลับแล อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของศูนย์กลางในมิติของความเอื้ออาทร ความเสียสละ การอยู่แบบอิงอาศัย พึ่งพาซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนอย่างเกื้อกูล

ภาพที่ 3.8 แสดงความสัมพันธ์ของชุมชนลับแลกับวัด
(ที่มา: <http://www.fotobug.net/forum/thread-1533-2-1.html>)

ภาพที่ 3.9 แสดงประเพณีลำเลียงผลไม้ไปงานบุญสลากภัต
(ที่มา: พิพิธภัณฑสถานเมืองลับแล ภาพโดย ปานเพชร ร่มไทร)

ภาพที่ 3.10 พิธีบายศรีสู่ขวัญผลไม้ของชาวลับแล
(ที่มา: พิพิธภัณฑสถานเมืองลับแล ภาพโดย ศุภรัตน์ แก่นจันทร์)

ความสัมพันธ์ของชุมชนลับแลกับวัด สังคมชาวลับแลเดิมจะมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่สำคัญ จึงเป็นสถานที่พึ่งทางใจของชาวลับแล เป็นที่ประกอบกรบุญการกุศล งานพระศาสนา พื้นที่ของวัดจึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่แห่งความดีงาม ผู้ที่เข้าวัดจะสัมผัสได้ถึง ความสงบทั้งกาย วาจา ใจ พระภิกษุสงฆ์ เจ้าอาวาส จะได้รับการยกย่องนับถืออย่างสูงสุด ทั้งยังเป็นผู้นำชุมชนให้ความรู้และแก้ปัญหา ชัดเกล้าชุมชนให้เจริญในศีลในธรรม ซึ่งในปัจจุบันยังคงเห็นวิถีชีวิตที่ยังคงเห็นกลุ่มคนที่ยังคงเข้าวัดเป็นกิจวัตรประจำวัน ทำบุญ ตักบาตร นุ่งขาวห่มขาว โดยเฉพาะงานสำคัญทางศาสนา ประเพณีที่ยังคงสืบทอดพิธีกรรมมา ตั้งแต่สมัยโบราณ ความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน แสดงออกเมื่อถึงงานบุญที่ ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการทำบุญชุมชน การทำบุญของคนที่นี่จะไม่ได้เน้นปัจจัย มากมายนัก ใครมีอะไรก็นำมาถวาย ที่เห็นได้เด่นชัด คือ การช่วยเหลือและแบ่งปันซึ่งกัน และกันที่ยังคงเป็นวิถีของชุมชน แสดงให้เห็นถึงจิตที่สะอาดผ่องใสที่พร้อมจะเป็นผู้ให้ของ คนในชุมชน ดังเช่น ประเพณีก้างบุญยา หรือ งานบุญบูชาบรรพบุรุษ เป็นประเพณีทำบุญเพื่อ อุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อแสดงถึงความกตัญญู อีกทั้งยังแสดง สายสัมพันธ์และความสามัคคีระหว่างญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน มีมาตั้งแต่สมัยโบราณที่ยังคง สืบทอดตลอดมา จะจัดในวัดช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ชาวลับแลจะทำขนมในการทำบุญตาม ประเพณีถวายทานค้ำบุญยานี้ก็จะมีการทำขนมโบราณของล้านนาไว้นำไปแจกจ่ายแบ่งปัน ให้กับญาติพี่น้องในวงศ์ตระกูล (จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเทศกาลทำขนมญาติพี่น้อง) ได้แก่ ข้าวต้มมัด ขนมแหบ ขนมเทียน ขนมฟักทอง และขนมแตง เป็นต้น

ภาพที่ 3.11 ประเพณีก้างบุญยา หรือ งานบุญบูชาบรรพบุรุษ
(ที่มา: พิพิธภัณฑ์เมืองลับแล ภาพโดย ชวาล ศิริมนตรี)

คติความเชื่อทั้งผี พราหมณ์และพุทธ ที่ก่อเกิดมาเป็นประเพณี คติความเชื่อต่างๆในชุมชนจะเห็นถึงความผสมกลมกลืนของความเชื่อเหล่านั้นแต่ความเชื่อในเรื่องพุทธศาสนา พระจะเป็นประธานหลักในการทำพิธีของประเพณี จึงทำให้พระพุทธรูปศาสนายังคงหลักคิดที่ สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

รูปทรงเจดีย์เป็นทรงล้านนา-ไทลื้อ มีซุ้มคูหา 4ฐาน มีเจดีย์องค์เล็กอยู่ทั้ง 4ด้าน โดยรวมเจดีย์มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 วา สูง 13 วา

ภาพที่ 3.12 เจดีย์เก่าแก่ของวัดเจดีย์ศรีวิหาร

วัดเจดีย์ศรีวิหาร เดิมมีชื่อว่าวัดป่าแก้ว สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 1519 สร้างขึ้นโดยเจ้าฟ้าฮ่ามกุมารปฐมกษัตริย์ผู้ครองนครลับแลพูลขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุจากพระมหาชินธาตุเจ้า (พระธาตุดอยตุง) จังหวัดเชียงราย และสร้างเจดีย์ขึ้น อัญเชิญมาบรรจุไว้ในเจดีย์ที่พระองค์ทรงสร้างขึ้น โดยเจดีย์แห่งนี้เป็นเจดีย์แห่งแรก ในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ มีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟังว่า ถึงวันศีลวันธรรม จะมีดวงไฟสุกสว่างลอยขึ้นเหนือเจดีย์อยู่เป็นประจำ

วัดในชุมชน
ลับแลเหนือ
ต.ฝายหลวง

วัดในชุมชน
ลับแลใต้
ต.ชัยจุมพล

ภาพที่ 3.13 แสดงตำแหน่งวัดในอำเภอลับแล

3.2 พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งปัญญา ที่สอนให้เรา **รู้ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และหนทางดับทุกข์** โดยใช้หลักในการบำเพ็ญ **ศีล สมาธิ และปัญญา**ภาวนาอย่างไม่ประมาท โดยหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ คือ อริยสัจ 4 (ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ)¹⁴ เป็นหลักคำสอนที่พุทธองค์ทรงนำหลักคำสอนที่เราถือว่าเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา ในพุทธพจน์ ว่า

“ เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์ ” ในภาษาบาลีที่ว่า

“ สพฺพปาปสฺส อภรณํ กุสลสฺสุปสมฺปทา

สจฺจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ ”¹⁵

มีใจความว่า การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้เพียบพร้อม การชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย¹⁶

พระพุทธศาสนา มองความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายอย่างไร ซึ่งจุดนี้สามารถเห็นได้ในพุทธพจน์ ที่พระสงฆ์สวดในงานอุทิศกุศลว่า

“ อุปปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานิ อนุปปาทา วา ตถาคตานิ ฐิตา ว สา ธาตุ...”

มีเนื้อความว่า “ **ตถาคต คือ พระพุทธเจ้า จะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ความจริงก็คงอยู่เป็นกฎธรรมดา เป็นความแน่นอนของธรรมชาติ ว่าดังนี้ ๆ** ”¹⁷ นั่นคือพระพุทธศาสนามองสิ่งทั้งหลายเป็นเรื่องของธรรมชาติและกฎธรรมชาติ เป็นความจริงที่เป็นอย่างนั้นตามธรรมดา

¹⁴ วรันทร์ วิชฎานูโรจน์, เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, 2554), หน้า 4.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2554), หน้า 2.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

3.3 โลกทัศน์แบบองค์รวม

มนุษย์จะมีสังคมที่สงบสุขได้ จะต้องมียุทธศาสตร์และพฤติกรรมให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ นำตนออกจากความคิดและเห็น แบบแยกส่วนตายตัวมาเป็นเห็นถึงความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง

“องค์รวม (Holistic) มาจากคำเดิมในภาษากรีก คือ Holos มีความหมายว่า รวม หรือ ทั้งหมด (Whole) อธิบายความว่าหมายถึง ความเป็นจริงทั้งหมดของสิ่งใด ย่อมมีคุณสมบัติสำคัญเฉพาะตน ซึ่งไม่สามารถเข้าใจได้โดยการแยกสิ่งนั้นออกเป็นส่วนย่อยๆ แล้วศึกษาจากคุณสมบัติของส่วนย่อยๆนั้น แม้จะเอาคุณสมบัติของส่วนย่อยๆมารวมกัน ก็ไม่สามารถเทียบความหมายหรือความสำคัญกับคุณสมบัติขององค์รวมหรือส่วนที่เกิดขึ้นจากการทำหน้าที่ร่วมกันขององค์ประกอบย่อยทั้งหลายได้”¹⁸

การมองโลกด้วยทัศนะแบบองค์รวมจะเห็นได้ว่า สรรพสิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งในระบบย่อยและระบบใหญ่ ไม่ว่าจะเป็ทางตรงหรือทางอ้อม ที่มีการเคลื่อนไหวสัมพันธ์กันตลอดไปมา องค์ประกอบต่างๆที่เชื่อมโยงกันเป็นระบบโครงข่ายอย่างสมดุล เมื่อมีแรงกระทบขององค์ประกอบนั้น แรงนั้นจึงส่งผลกระทบต่อเนื่องไปสู่องค์ประกอบอื่นๆด้วย

เมื่อพิจารณาโลกทัศน์แบบองค์รวมมองโครงข่ายในระบบที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติมนุษย์และสถาปัตยกรรม จะเห็นความเชื่อมโยงในมุมมองกว้างของระบบธรรมชาติในเรื่องกลไกที่ทำให้โลกเชื่อมโยงกันอย่างสมดุลอยู่ได้ เมื่อมองเข้ามาในมุมแคบอีกนิตจะเห็นถึงขอบเขตของระบบ ภูมิภาค ภูมิภาค หรือชุมชน ซึ่งในแต่ละระบบเองก็มีระบบย่อยๆที่เชื่อมโยงกันในระบบของตน ธรรมชาติก็เป็นปัจจัยหลักที่มีความเชื่อมโยงกับระบบมนุษย์ในระบบมนุษย์ก็เกิดโครงข่ายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันจึงเกิดเป็นระบบสังคม เมื่อมีความสัมพันธ์ด้านสังคม จึงเกิด ชุมชน ที่เกิดจากการอยู่ร่วมกัน ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานสร้างที่อยู่อาศัยขึ้น

สถาปัตยกรรมเป็นองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่ที่หล่อหลอมมนุษย์ไว้ เพื่อให้เกิดความปรอดภัยแก่ร่างกายและจิตใจ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความมั่นคงในการอยู่อาศัย

¹⁸ ฟริตจ็อฟ คาปรา, โยงโยที่ซ่อนเร้น (the Hidden Connection), แปลโดย. วิศิษฐ์ วังวิญญู และคนอื่น (กรุงเทพมหานคร สอนเงินมีมา, 2553).

และการตั้งถิ่นฐาน ทำให้มนุษย์พัฒนาความคิดในด้านอื่นๆสร้างอารยธรรม พัฒนาระบบความคิดสร้างสิ่งประดิษฐ์อันนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ระบบของตน สร้างความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับระบบอื่นๆในธรรมชาติทั้งสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ¹⁹

3.4 หลักคิดสำคัญตามคติพุทธศาสนา

3.4.1 อริยสัจ 4 : ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

“อริยสัจ = อริยะ(ประเสริฐ), สัจจะ(ความจริง)

ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ²⁰

อริยสัจ นั้นเป็นวิธีพูดหรือวิธีแสดงกฎธรรมชาติในแง่ที่มาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ซึ่งมนุษย์จะนำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตหรือแก้ปัญหาชีวิตของตน พระพุทธเจ้าทรงตรัสวางไว้ในรูปที่ใช้การได้ เรียกว่า **ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค** หลักอริยสัจเป็นคำสอนหลักใหญ่ที่ครอบคลุม สมบูรณ์ของคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา

“พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ทั้งในกาลก่อนและบัดนี้ เราบัญญัติแต่ทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้น ซึ่งเป็นกรพูดถึง อริยสัจ 4 แบบสั้นที่สุด ย่อเป็น 2 คู่”²¹ ตามตาราง

	เรื่องของทุกข์		เรื่องของความดับทุกข์	
	เหตุแห่งทุกข์		ความดับทุกข์ ทางให้ถึงความดับทุกข์	
อริยสัจ 4	ทุกข์(ผล)	สมุทัย(เหตุ)	นิโรธ(ผล)	มรรค(เหตุ)
	อุปทาน ชั้นที่ 5	ตัณหา	นิพพาน	มรรคมรรค 8
	อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท			
	ไตรลักษณ์			

¹⁹ ศลินี เตียงอวัช, "คติพุทธในเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557).

²⁰ วรินทร์ วิชฎานูโรจน์.

²¹ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต).

อริยสัจ ที่สืบเนื่องกันไปตามเหตุและผลซึ่งเป็นไปตาม กฎอทิปปัจจยตา²² โดยมีหลักว่า

สิ่งทั้งปวงมีเหตุ มีปัจจัย	ตัวปัญหา สิ่งซึ่งไม่ต้องการ รู้ให้ชัดถึงปัญหา	ทุกข์	รู้ว่า คืออะไร
เป็นไปตามอำนาจแห่ง เหตุและปัจจัย	ตัวเหตุแห่งทุกข์ ซึ่งต้องสืบ หาให้รู้ถึงเหตุของทุกข์ตาม หลักเหตุปัจจัย เป็นจุดที่รู้ ว่าต้องกำจัด	สมุทัย	เข้าใจ
ดับเหตุปัจจัยได้ คือดับ ผลของปัญหา	กำจัดเหตุแห่งทุกข์ค้นพบ จุดหมายที่ต้องการเข้าถึง	นิโรธ	
โดยการกระทำที่ถูกต้อง ตามกฎแห่งเหตุและ ปัจจัยเหล่านั้น	การลงมือทำแก้ไขสาเหตุ เพื่อบรรลุจุดหมาย	มรรค	ปฏิบัติ
กฎอทิปปัจจยตา		อริยสัจ	

ปฏิบัติตาม มรรค จะกำจัด สมุทัย แก่เหตุแห่งทุกข์ จะพ้นจาก ทุกข์ ทำให้บรรลุ นิโรธ
เข้าถึงจุดหมายได้

3.4.2 อทิปปัจจยตาปัจจุสมุปบาท

(อิทะ = นี้ , ปัจจยตา = ความเป็นปัจจัย อทิปปัจจยตา = ความที่มีนี้เป็นปัจจัย)

“ อทิปปัจจยตา หมายถึง ภาวะที่มีอันนี้ๆ เป็นปัจจัย

“ ความเป็นไปตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย กระบวนธรรมแห่งเหตุปัจจัย

กฎที่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น

เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ดับดับ

เป็นอีกชื่อหนึ่งของหลัก ปฏิจุสมุปบาท ”²³

²² วรินทร์ วิชฎานุโรจน์, หน้า 93.

²³ พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2546).

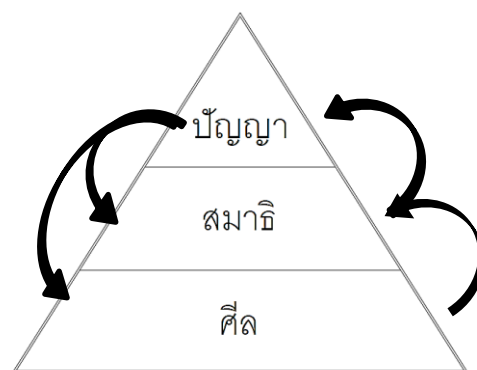
อิทัปปัจจยตา เป็นกฎสูงสุดแห่งความเกิดดับ ของสรรพสิ่ง ที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดาในธรรมชาติ ทุกสิ่งล้วนมีเหตุและปัจจัยที่จะทำให้สิ่งๆนั้นเกิดขึ้นหรือดับไป

ท่านพุทธทาสได้อธิบายความหมายของ อิทัปปัจจยตา ไว้ว่า

“กฎอิทัปปัจจยตา” พระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงแก่นแท้ของกฎแห่งธรรมชาติ ที่ปรากฏในธรรมชาติทุกสิ่งอย่าง ชี้ให้เห็นโครงข่ายการอิงอาศัยกันและกัน ช่วยให้เห็นว่าทุกสิ่งล้วนเกี่ยวเนื่องกัน เป็นกฎที่ช่วยให้เห็น ว่าเป็น อนัตตา ไม่มีตัวตนที่เที่ยงแท้ยั่งยืน คู่แห่งความแตกต่าง เป็นกฎแห่งเหตุปัจจัยในการทำให้เกิดขึ้นและดับไป นับได้ว่าเป็นสัจธรรมและหัวใจของพระพุทธศาสนา นี่คือพื้นฐานของการปฏิบัติธรรมและหลักในการอธิบายธรรมในอีกหลายข้อ

ปฏิจสุมุบาท แปลให้ได้ความหมายในเบื้องต้นว่า “ การเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลายโดยอาศัยกัน การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันๆ จึงเกิดมีขึ้น หรือการที่ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันมา ”²⁴ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติ หลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดา

3.4.3 ไตรสิกขา : ศีล สมาธิ ปัญญา

ภาพที่ 3.14 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขา: ศีล สมาธิ ปัญญา
ศีลเพื่อสมาธิ สมาธิเพื่อปัญญา ปัญญาเพื่อวิมุตติ

²⁴ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต).

ไตรสิกขา หรือ สิกขา คือ กระบวนการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพเป็นธรรมชาติ เป็นข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติอบรมเพื่อพัฒนา กาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้เข้าใจและรู้แจ้งใน สัจธรรม ตามความเป็นจริงแล้วนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นได้ ด้วยการศึกษาศิลปะ 3 เรื่อง ได้แก่

1. อธิศีลสิกขา	2. อธิจิตตสิกขา	3. อธิปัญญาสิกขา
คือ การศึกษาเรื่อง ศีล ด้วยการปฏิบัติตาม ศีล ในระดับที่เหมาะสม เพื่อให้ กาย วาจา ใจ สงบไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เมื่อใจสงบยอมทำให้เกิดสมาธิได้ง่าย	คือ การศึกษาเรื่อง จิต การพัฒนาด้านจิตใจ อบรมจิตให้สงบตั้งมั่นเป็นสมาธิ ²⁵ พร้อมที่จะเกิดปัญญา	คือ การศึกษาเรื่อง ปัญญา ด้วยการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญา รู้แจ้ง ในความเป็นจริงของธรรมชาติ

ในระดับ **ศีล** คือ การพัฒนาพฤติกรรมให้ดีขึ้น โดยฝึกด้วยความตั้งใจและมีความเข้าใจให้เกิดพฤติกรรมที่ดีงามเกื้อกูลขึ้นมาประจำตัวเรา สรรวมกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย

ท่านพุทธทาสบรรยายธรรมถึง ศีล ไว้ดังนี้

“ **ศีล** หมายถึง การประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามหลักทั่วไป มีหลักอยู่ว่าไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนในสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่เป็นสังคมมนุษย์ หรือเกี่ยวข้องกันภายในครอบครัว หรือแม้สุดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งของเครื่องใช้สอยต่างๆ ที่จำเป็นแก่ชีวิต.... ข้อปฏิบัติในขั้นนี้ ถ้าเรียกเต็มที่จะเรียกว่า **ศีลสิกขา** แปลว่า สิ่งที่ต้องศึกษาหรือควรอบรมที่เป็น ขั้นศีล แม้จะมีจำแนกไว้เป็น ศีล 5 ,ศีล 8 หรือศีล 227 เป็นต้น แต่รวมใจความแล้วก็อยู่ตรงที่ **การปฏิบัติเพื่อความปรกติสงบเรียบร้อย ปราศจากโทษขั้นต้น ที่เป็นไปทางกาย วาจา ทั้งที่เกี่ยวกับสังคมหรือส่วนตัว**”²⁶

²⁵ เขา **สมาธิ** มาเรียกเป็นแกนสำคัญมาเป็นตัวแทนในการพัฒนาด้านจิตใจ ให้มีคุณสมบัติพึงต้องการ เช่น เมตตา กรุณา กตัญญู ทวิเวทิตะ ความเคารพ ความเพียร มีสติ เบิกบาน ผ่องใส ฯลฯ

²⁶ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะ 9 ตา (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ, 2558), หน้า 34.

ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) บรรยายถึง ศิล ไว้ดังนี้

“...การฝึกพฤติกรรมและการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกของมนุษย์ให้
เป็นไปในทางที่ดีงามเกื้อกูล จนเกิดเป็นคุณสมบัติขึ้นในตัวของเขา เรียกสั้น ๆ ว่า ศิล
คือ การมีพฤติกรรมและการสื่อสารสัมพันธ์ที่พึงปรารถนา เรียกเต็มว่า อธิศีลสิกขา”²⁷

กล่าวได้ว่า ศิล นั้นคือ การมี สัมมาวาจา คือ เจรจาที่ถูก เว้นจากการพูดเท็จ

หยาบคาย ส่อเสียด

สัมมากรรมันตะ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์

ประพฤตินิคม

สัมมาอาชีวะ คือ การหาเลี้ยงชีพที่สุจริต ไม่เอาเปรียบ

ผู้อื่น ไม่คดโกง

ในระดับ **สมาธิ** คือ การที่ผู้นั้น สามารถบังคับจิตใจของตนเองไว้ได้ ในสภาพที่พร้อมจะ
ปฏิบัติสามารถใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุดตามที่ตนต้องการ

ท่านพุทธทาสบรรยายธรรมถึง สมาธิ ไว้ดังนี้

“ การทำจิตนั้นให้เหมาะสมที่จะให้ทำการงานทางจิต; เป็นการบังคับจิต ฝึกฝนจิต หรือ
อบรมจิต หรืออะไรก็ตามแต่ ให้จิตอยู่ในลักษณะที่พร้อม ที่มีสมรรถภาพถึงที่สุดใน
การที่จะปฏิบัติหน้าที่ทางจิต ข้อนี้เองเป็นความมุ่งหมายอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่า
สมาธิ การกล่าวเช่นนี้มีหลักในพุทธวจนะนั่นเอง พระองค์ทรงแสดงลักษณะของจิตด้วย
คำอีกคำหนึ่งซึ่งเป็นคำสำคัญที่สุด คือ คำว่า กมฺมณิโย แปลว่า สมควรแก่การทำงาน และ
คำนี้เป็นคำสุดท้ายที่ทรงแสดงลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ ...”²⁸

²⁷ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), หน้า 56.

²⁸ พุทธทาสภิกขุ, หน้า 35.

ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)บรรยายธรรมถึง สมาธิ ไว้ดังนี้

“ .ในทางจิตใจ คุณสมบัติที่เป็นแก่นในการพัฒนาจิตใจ ก็คือภาวะที่จิตอยู่ตัวได้ที่ ซึ่งช่วยให้คุณสมบัตือื่น ๆ ตั้งอยู่ได้เจริญงอกงามได้ ตลอดจนช่วยให้ปัญญาทำงานได้ดี คุณสมบัตืตัวแก่นนี้เรียกว่า **สมาธิ** แปลว่าจิตตั้งมั่น คือ จิตอยู่กับสิ่งที่ต้องการได้ตามต้องการ ถ้าจิตไม่เป็นสมาธิ มันก็ไม่อยู่กับสิ่งที่ต้องการ หรืออยู่กับสิ่งที่ต้องการไม่ได้ตามต้องการ. ”²⁹

อธิจิตตสิกขา หรือ สมาธิในไตรสิกขา กล่าวได้ว่า นั่นคือ

สัมมาวายามะ คือ ความเพียร ความอุตสาหะ อยู่ในทางที่ดีงาม

สัมมาสติ คือ การมีสติ ระลึกรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา

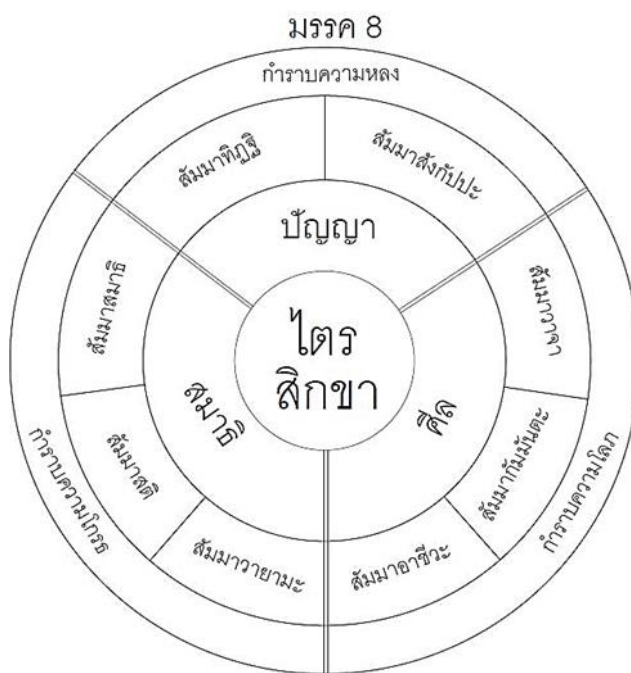
สัมมาสมาธิ คือ การมีสมาธิ ฝึกกาย อารมณ์ให้สงบ

ในระดับ **ปัญญา** คือ กระบวนการอบรม พัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และเห็นแจ้ง (จิตเกิด อนัตตา) ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามความเป็นจริง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

²⁹ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), หน้า 57.

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขาและมรรค

ภาพที่ 3.15 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขาและมรรค³⁰

ศีล สมาธิ ปัญญา คือ การพัฒนาด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา หรือการศึกษา 3 ด้าน (ไตรสิกขา) เมื่อขยายออกเป็นข้อปฏิบัติจะกลายเป็น มรรคมีองค์ 8 ในทำนองเดียวกัน มรรคมีองค์ 8 เมื่อสรุปออกมาได้เป็น 3 ซึ่งก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา (ไตรสิกขา)

3.4.5 ขั้นที่ 5 : กาย จิต

รู้เท่าทันด้วยความสงบ ไม่ยึดติด ให้รู้ว่ามีสติว่าเป็นเช่นไร ไม่เข้าไปยึดมั่นในขั้นที่ 5

พระพุทธเจ้าก็ตรัสพุทธพจน์นี้ขึ้นมาว่า สพุเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสาย” แปลว่า ธรรมทั้งปวง ไม่อาจจะยึดมั่นถือมั่นได้ เพราะเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อรู้เข้าใจความจริงของมัน ก็จะไม่ยึดติดถือมั่นสิ่งใดในโลก จึงไม่ร่ำรอนเร่าร้อน ก็จะสงบเย็นนิพพาน

³⁰ วรินทร์ วิชญาณุโรจน์.

ขั้น 5 ได้แก่

รูป หมายถึง กองเลือดเนื้อ ร่างกาย กระดูก ทุกสิ่งที่เห็นได้ด้วยตา (ธาตุทั้ง 6)

เวทนา หมายถึง ความรู้สึก ที่มีทั้งทุกข์และสุข

สัญญา หมายถึง ความจำหมายรู้

สังขาร หมายถึง การคิดปรุงแต่งของจิต ความรู้สึกต่างๆ

วิญญาน³¹(จิต) อธิบายได้ เมื่อรู้สึกสุขสบาย(เวทนา) ก็จะมีสุข (วิญญาน) หมายรู้อย่างนี้เป็นสุข (สัญญา) ก็จะไปตามนั้น (วิญญาน)

3.4.6 สัปายะ 7

คำว่า “สัปายะ” ใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า

สัปายะ 7 หมายถึง สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกิดคู่ ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนา ให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย

1. อาวาสสัปายะ (ที่อยู่ซึ่งเหมาะสม เช่น ไม่พลุกพล่านจอแจ)
2. โคจรสัปายะ (ที่หาอาหาร ที่เที่ยววิเวกที่สบายดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชน ที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลเกินไป การเดินทางมีระยะพอเหมาะ)
3. ภัสสสัปายะ (การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันในหมู่คนดี และพูดแต่พอประมาณ)
4. บุคคลสัปายะ (คบหาบุคคลที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะใจ การมีมิตรที่จริงใจต่อกัน)
5. โภชนสัปายะ (อาหารที่เหมาะสม เช่น ถูกกับร่างกาย เกิดคู่ต่อสุขภาพ)
6. อุตสัปายะ (ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป น้ำไม่ท่วม ไม่มีภัยธรรมชาติ เป็นต้น)

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

7. อิริยาบถสัปปายะ (อิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่ง ตลอดจนถึงการเคลื่อนไหวที่พอดี วางตนได้เหมาะกับกาลเทศะ)

หลักสัปปายะกล่าวถึงสภาพแวดล้อมที่มนุษย์ควรพิจารณา เลือกให้เหมาะสมเพื่อลงหลักปักฐานในพื้นที่ที่จะเอื้อให้เกิดความสงบ ความพอดีพอเหมาะ

กลุ่มปัจจัยสภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิต : ปัจจัยของวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในการกระทำใดๆในกิจประจำวัน

โภชนสัปปายะ คือ การรักษาร่างกายเกื้อกูลต่อสุขภาพทำให้ชีวิตแข็งแรง

อิริยาบถสัปปายะ คือ การสำรวมกาย รักษาสติให้รู้เท่าทันกาย การกระทำตนต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสม

ภัสสสัปปายะ คือ การกล่าววจาอย่างพอดีเหมาะสม

กลุ่มปัจจัยสภาพแวดล้อมทางสังคม : สภาพสังคมที่มนุษย์อยู่อาศัยผู้คนรอบตัวมีลักษณะเป็นอย่างไร

บุคคคลสัปปายะ คือ อยู่ท่ามกลางสังคมของผู้เจริญ ตั้งงามทางจิตใจ

กลุ่มปัจจัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ : สภาพแวดล้อมในการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย เช่น ท่าเลที่ตั้งเหมาะสมทั้งสภาพภูมิอากาศ แหล่งทำกิน การเดินทาง สภาพแวดล้อมของเรือน

อตุสัปปายะ คือ การเลือกสภาพแวดล้อมพื้นที่ ท่าเลที่ตั้งที่มีสภาพที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย

โคจรสัปปายะ คือ การเลือกพื้นที่ที่มีการคมนาคมไปมาหาสู่ได้สะดวก

อาวาสสัปปายะ คือ เรือนที่สร้างความสงบแก่จิตใจ

3.4.7 สรุปหลักคติพุทธศาสนา

การสรุปหัวใจของการปฏิบัติ ที่โยงไปหาตัวความจริงของธรรมชาติ หรือสภาวะธรรมว่า สิ่งทั้งหลายหรือปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งปวง หรือสิ่งที่แวดล้อมชีวิตของเรา หรืออะไรก็ตามที่เรา เกี่ยวข้องนี้ มันไม่ได้อยู่ได้อำนาจความปรารถนาของเรา แต่มันเป็นไปตามกฎธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุปัจจัย หรือมีอยู่ดำรงอยู่ตามสภาวะของมัน เพราะฉะนั้นเราจึงไม่

สามารถยึดมั่นถือมั่นมันมันได้ เราจะต้องวางใจปฏิบัติต่อมันให้ถูก คือ ปฏิบัติด้วยปัญญา ด้วยความรู้เท่าทันและให้ตรงตามเหตุปัจจัย

3.5 การรับรู้ทางจิต

การรับรู้ทางจิต พุทธปรัชญา ถือว่าการที่จิตที่มีการรับรู้ในขั้นเหนือประสาทสัมผัสได้นั้นเพราะจิตมีธรรมชาติ รู้ โดยเห็นว่าจิตในสภาพเดิมนั้นสะอาด ผ่องใส จึงรู้เห็นสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง แต่ธรรมชาติของคนทั่วไปนั้นหนาแน่นไปด้วยกิเลส เสร้าหมอง ไม่ควรแก่งาน แต่จิตก็มีความสามารถรู้สิ่งที่เหนือธรรมชาติได้ หากได้อบรมฝึกปฏิบัติทางจิต ด้วยการทำสมาธิ เจริญสติภาวนา

การรับรู้ตามทฤษฎีของพุทธปรัชญา คือ การรับรู้ทางกายหรือการรับรู้ทางประสาทสัมผัส และการรับรู้ทางจิตหรือการรับรู้ที่เหนือประสาทสัมผัส เป็นการรับรู้ที่ผู้รับรู้ประจักษ์ได้ด้วยตนเองผ่านประสบการณ์ตรงของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการเห็นด้วยตา ได้ยินด้วยหู ได้กลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น รู้รูปร่างลักษณะของสิ่งต่างๆ ได้ด้วยกายสัมผัส และรับรู้ความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ด้วยใจ โลกภายนอกปรากฏเป็นจริงเช่น ที่เรารับรู้ผ่านอายตนะ 6

3.6 ความสัมพันธ์ระหว่างเรณพื้นถิ่นและชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่าง สถาปัตยกรรม มนุษย์ ธรรมชาติ ในหลักรงค์ รวมและหลักคติพุทธศาสนา

พุทธศาสนามองว่าสรรพสิ่งล้วนเป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาติ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเรียนรู้กฎของธรรมชาติทำให้แจ้งประจักษ์ เห็นถึงความเชื่อมโยงในธรรมชาติว่า สรรพสิ่งทั้งหลายมีปัจจัยแห่งการเกิดและดับ เมื่อปัจจัยแห่งการเกิดมีแก่สิ่งใด สิ่งนั้น ก็เกิดขึ้น และมีอยู่ เมื่อไม่มีปัจจัยแก่สิ่งใด สิ่งนั้น ก็ไม่มีอยู่หรือดับไป³² ทุกสรรพสิ่งอาศัยเหตุปัจจัยในการเกิด ดำรงอยู่ และดับไปตามสภาวะของมันเป็นธรรมดา หรือ ตถตา คือความเป็นเช่นนั้นเองมนุษย์ไม่สามารถควบคุมให้เป็นไปดั่งใจหวังได้ มนุษย์จึงไม่ควรยึดติดยึดมั่นในตัวตน

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ต้องมีความพอดี ใช้อย่างเกื้อกูล ซึ่งอาจแสดงออกมาในรูปแบบของความเชื่อผ่านศาสตร์

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

โบราณต่างๆ เช่น การดูฤกษ์ยาม โหราศาสตร์ แต่เมื่อนำมาพินิจแล้วจะเห็นว่าเป็นกุศโลบายที่ห้าม ที่บังคับเพื่อให้เกิดความพอดี

ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรม มนุษย์ และธรรมชาติ สถาปัตยกรรมนอกจากมีความสามารถในการสะท้อนหลักแนวคิดแล้ว ในทางกลับกันสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้กับมนุษย์ และยังเป็นส่วนหนึ่งของระบบธรรมชาติ จะสามารถสร้างสภาวะที่ช่วยพัฒนาศักยภาพให้กับมนุษย์ผ่านการเรียนรู้ในการใช้สอยพื้นที่ โดยมีหลักคติทางพุทธศาสนาและความเชื่อสอดแทรกอยู่ มีองค์ประกอบใดที่สามารถสร้างสภาพแวดล้อม ที่ช่วยให้ผู้อยู่อาศัยมีความเจริญ

บทที่ 4

ลักษณะภูมิศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำ (เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ เรือนพื้นดิน)

แบ่งการศึกษาองค์ประกอบในชุมชนลุ่มน้ำ เป็น 4 ส่วน คือ

- 4.1 ระบบธรรมชาติในชุมชนลุ่มน้ำและย่านชุมชนเก่า
- 4.2 ระบบสังคมในชุมชนลุ่มน้ำ
- 4.3 ลักษณะของเรือนพื้นดิน แต่ละยุคสมัยอดีต-ปัจจุบัน
- 4.4 พิจารณาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในชุมชนลุ่มน้ำ

4.1 ระบบธรรมชาติในชุมชนลุ่มน้ำและย่านชุมชนเก่าในอำเภอลุ่มน้ำ

ที่ตั้ง อำเภอลุ่มน้ำมีพื้นที่ทั้งหมด 506.02 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดอุตรดิตถ์ 9 กิโลเมตร ไปตามทางหลวงหมายเลข 102 ประมาณ 3 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวขวาไปตามทางหลวงหมายเลข 1041 อีก 6 กิโลเมตร

4.1.1 สภาพภูมิประเทศทางกายภาพ

สภาพภูมิประเทศอำเภอลุ่มน้ำจะมีลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบติดภูเขาทางตอนใต้ ค่อนสูงทางขึ้นทางตอนกลางจะเป็นพื้นที่หุบเขาเตี้ยที่มีเนินสลับกับที่ต่ำ และในบางส่วนของตอนเหนือและตะวันตกจะเป็นพื้นที่หุบเขา มีเนื้อที่โดยประมาณ 506 ตารางกิโลเมตร โดยประกอบด้วย พื้นที่ราบประมาณ 117 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ภูเขาประมาณ 306 ตารางกิโลเมตร ไม่มีลำน้ำสายใหญ่ไหลผ่าน แต่มีลำน้ำที่เกิดจากเทือกเขาน้อยใหญ่ทางตอนเหนือ เช่น คลองแม่พ่อง หนองพระแล หนองนาเกลือ บึงมาย คลองพระเสด็จ

อาณาเขตพื้นที่ติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ อำเภอเด่นชัย จ.แพร่
ทิศใต้	ติดต่อกับ อำเภอตรอน จ.อุตรดิตถ์และอำเภอศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ อำเภอเมือง จ.อุตรดิตถ์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ อำเภอศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

สภาพพื้นที่การตั้งชุมชนอำเภอลับแล

ชุมชนทุ่งยั้ง เชื่อว่าเป็นชุมชนเก่าแก่ ตั้งอยู่ในเขตทุ่งยั้ง มีโบราณสถาน และโบราณวัตถุจำนวนมาก ได้แก่ วัดพระแท่นศิลาอาสน์ วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง เวียงเจ้าเงาะ วัดฤๅษีทรงธรรม วัดฤๅษีสำราญ เป็นต้น มีประเพณีที่สำคัญ คือ งานนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ ประเพณีอัฐมีบูชา มีสำเนียงภาษาพูดเหมือนสุโขทัย สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การทำนาและปลูกหอมแดง

ชุมชนศรีพนมมาศ เป็นชุมชนที่อยู่อาศัยและค้าขาย เป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการประจำอำเภอลับแล

ชุมชนแม่พูล นานกกก เป็นพื้นที่การเกษตรเชิงท่องเที่ยวและการผลิตผลไม้ พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติฯ และเขตป่าไม้

ภาพที่ 4.1 ภาพแสดงตำแหน่งชุมชนลับแล

แสดงพื้นที่ราบเกษตรกรรมและพื้นที่ภูเขาที่รายล้อมตัวชุมชนลับแล

4.1.2 สภาพภูมิอากาศทางกายภาพ

ลักษณะทางภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม มี 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ เดือนมีนาคม - เดือนมิถุนายน

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ เดือนกรกฎาคม - เดือนตุลาคม

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน - เดือนกุมภาพันธ์

อุณหภูมิเฉลี่ย ประมาณ 35 องศา สูงสุด 42 องศา

4.1.3 ทรัพยากรทางน้ำ

แหล่งน้ำที่สำคัญ

คลองแม่พร่อง เป็นต้นน้ำมาจากน้ำตกแม่พูล และน้ำตกผามอบ ไหลจากทางเหนือสู่ทางใต้ สู่พื้นที่ตำบลแม่พูลไหลมาบรรจบกันที่บ้านท่อมแดง ตำบลฝายหลวง และไหลผ่านเขตตำบล ศรีพนมมาศ มีความยาวประมาณ 50 กิโลเมตร เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่สำคัญของอำเภอ ลับแล และมีน้ำไหลตลอดปี มีฝายน้ำล้นกั้นเก็บน้ำอยู่หลายแห่ง เช่น ฝายหลวง ฝายห้วยพูลและฝายตาด ฯลฯ

หนองพระแล อยู่หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งยั้ง มีเนื้อที่ประมาณ 130 ไร่ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด และเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง

หนองนาเกลือ อยู่หมู่ที่ 4 ตำบลฝายหลวง มีเนื้อที่ประมาณ 118 ไร่

บึงมาย เป็นบึงขนาดใหญ่อยู่ในเขตตำบลไผ่ล้อม ตำบลทุ่งยั้ง และตำบลด่านแม่คำมัน เป็นแหล่งประมงน้ำจืดขนาดใหญ่ มีเนื้อที่ประมาณ 6,800 ไร่

คลองพระเสด็จ เป็นคลองที่ไหลผ่านหมู่ที่ 4, 5, 7 ตำบลด่านแม่คำมัน มีความยาวประมาณ 10 กิโลเมตร

4.2 ระบบสังคมในชุมชนลับแล

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีภาษาที่ใช้พูดเป็นภาษาคำเมืองทางด้านโซนเหนือ ในส่วนของโซนใต้จะมีภาษาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ สำเนียงคล้ายภาษาสุโขทัย ที่เรียกกันว่าภาษาท้องถิ่น

4.2.1 การเมือง การปกครอง โครงสร้างอำนาจ

การปกครองส่วนภูมิภาคอำเภอเฉลิมพระเกียรติแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 8 ตำบล 57 หมู่บ้าน ได้แก่

1. ตำบลศรีพนมมาศ	5. ตำบลแม่พูน	มี 11 หมู่บ้าน
2. ตำบลน่านกกก มี 5 หมู่บ้าน	6. ตำบลฝายหลวง	มี 11 หมู่บ้าน
3. ตำบลชัยชุมพล มี 11 หมู่บ้าน	7. ตำบลไผ่ล้อม	มี 7 หมู่บ้าน
4. ตำบลทุ่งยั้ง มี 10 หมู่บ้าน	8. ตำบลแม่คำมัน	มี 8 หมู่บ้าน

การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย 10 แห่ง ได้แก่

เทศบาลตำบลศรีพนมมาศ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลศรีพนมมาศ

เทศบาลตำบลทุ่งยั้ง ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลไผ่ล้อมและตำบลทุ่งยั้ง

เทศบาลตำบลหัวดง ครอบคลุมพื้นที่ บางส่วนของตำบลแม่พูน

เทศบาลตำบลพระเสด็จ ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลทุ่งยั้ง (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลทุ่งยั้ง)

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่พูน ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลแม่พูน (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลหัวดง)

องค์การบริหารส่วนตำบลน่านกกก ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลน่านกกกทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลฝายหลวง ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลฝายหลวงทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลชัยชุมพล ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลชัยชุมพลทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ล้อม ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลไผ่ล้อม (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลทุ่งยั้ง)

องค์การบริหารส่วนตำบลด่านแม่คำมัน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลด่านแม่คำมันทั้งตำบล

4.2.2 ทูทางสังคมและวัฒนธรรม

ประชากร โครงสร้างประชากร

ประชากร คริวเรือนและประชากรที่มีชื่อในทะเบียนบ้านอำเภอลับแล เดือนเมษายน พ.ศ. 2560 ดังตาราง

ตำบล	จำนวน (หลัง)	ชาย	หญิง	รวม
ตำบล ฝายหลวง	3,913	4,893	4,822	9,715
ตำบล แม่พูล	1,707	1,809	1,776	3,585
ตำบล ชัยจุมพล	3,630	4,281	4,521	8,802
ตำบล พุ่งยั้ง	1,679	2,258	2,031	4,289
ตำบล ด่านแม่ค้ำมัน	1,578	2,464	2,641	5,105
ตำบล ฝៃล้อม	923	1,135	1,232	2,367
ตำบล นานกกก	1,022	1,406	1,418	2,824
รวม	14,452	18,246	18,441	36,687

4.2.3 ตำบลฝายหลวง

ประวัติ และความเป็นมาของตำบลฝายหลวง

ตำบลฝายหลวงแต่เดิมครอบคลุมไปถึงตำบลนานกกก ในปัจจุบันราษฎรในตำบลมีเชื้อสายมาจากอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านคอกควาย ในปัจจุบัน นำโดยเจ้าฟ้าฮ่ามราชกุมารที่เดินทางจากโยนกนคร เพื่อมาอภิเษกสมรสกับธิดาเจ้าหลักและเจ้าแคว้นของลับแล เดินทางมาพร้อมด้วยพระญาติ สมณชีพราหมณ์ ทหารข้าทาสบริวาร ได้จัดขบวนขันหมากแห่จากโยนกนครเดินทางมุ่งสู่เมืองลับแล ครั้นถึงจึงได้ประกอบพิธีอภิเษกสมรสตามพระราชประเพณีและได้สร้างวังขึ้นใกล้เคียงกับวัดป่าแก้วเรไร (คือบริเวณวัดเจติยคีรีวิหาร ยังมีซากคูเวียงปรากฏอยู่) เจ้าฟ้าฮ่ามกุมารจึงเสด็จขึ้นครองเมืองลับแลเป็นปฐมกษัตริย์ตั้งแต่ พ.ศ. 1513 เป็นต้นมา

เมื่อเจ้าฟ้าฮ่ามกุมารเสด็จขึ้นครองเมืองแล้ว มีราษฎรอพยพมาอยู่เพิ่มมากขึ้น พระองค์จึงจัดที่ทำกินให้อยู่ ดังนี้ ราษฎรเชื้อสายเชียงแสนตั้งบ้านเรือนอยู่ตั้งแต่บ้านคอก

ข้าง บ้านต้นเกลือ ถึง บ้านท้องลับแล ต่อมาทางราชการได้มาสร้างฝายน้ำล้นขนาดใหญ่ เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตร ชาวบ้านจึงเรียกฝายนี้ว่า ฝายหลวง จึงเป็นที่มาของตำบล ฝายหลวง

4.2.4 ทูนทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพ

ประชากรในอำเภอลับแลประกอบอาชีพแตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศและการตั้งชุมชนดังนี้

(๑) บริเวณตอนเหนือของอำเภอ ได้แก่ ตำบลแม่พูล ตำบลฝายหลวง ตำบลน่านกกก มีการประกอบอาชีพ ดังนี้

(๑.๑) พื้นที่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน พื้นที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำสวนผลไม้ ได้แก่ ทุเรียน ลำไย มังคุด ลองกอง มะไฟ โดยเฉพาะทุเรียนพันธุ์หลงลับแล และหลินลับแล ถือว่าเป็นผลไม้ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด และเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค อันเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของอำเภอลับแล

(๑.๒) พื้นที่ราบระหว่างภูเขาใช้ทำนา นอกนี้ยังมีผลผลิตจากป่าตองกงใช้ทำไม้กวาด เป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว อาจกล่าวได้ว่าบริเวณนี้เป็นเขตเศรษฐกิจของอำเภอลับแล ผลผลิตสวนผลไม้ทำรายได้ให้กับอำเภอลับแลเป็นอย่างมาก

(๒) บริเวณตอนกลางของอำเภอ ได้แก่ ตำบลชัยจุมพล เขตเทศบาลตำบลศรีพนมมาศ มีลักษณะเป็นที่ราบสลับกับที่สูง มีการประกอบอาชีพ ดังนี้

(๒.๑) บริเวณที่สูง เป็นที่อยู่อาศัยจะปลูกพืชสวนเป็นสินค้า ได้แก่ หนาม มะพร้าว ซึ่งมีทุกหลังคาเรือน สามารถทำรายได้รองลงมาจากผลไม้หลัก

(๒.๒) บริเวณที่ราบ จะมีบริเวณอยู่ไม่มากนัก แต่มีการใช้พื้นที่ที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า คือ ฤดูฝนใช้ทำนา ส่วนฤดูหนาวใช้ปลูกผัก โดยเฉพาะหอมแดง พริก เป็นหลัก

(๓) บริเวณตอนกลาง ผลิตสินค้าที่เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน ที่มีชื่อเสียงคือ ผ้าซิ่นตีนจก และการทำผ้าห่ม พื้นที่เกือบทั้งหมดเป็นที่ราบลุ่ม ผลผลิตจากบริเวณนี้ คือ

ข้าว การผลิตได้ผลเกือบสมบูรณ์เพราะมีระบบชลประทานเข้าช่วย บางพื้นที่สามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง

(๔) บริเวณตอนใต้ของอำเภอ ได้แก่ ตำบลทุ่งยั้ง ตำบลไผ่ล้อม และตำบลด่านแม่คำมัน พื้นที่เกือบทั้งหมดเป็นที่ราบลุ่ม ผลผลิตจากบริเวณนี้ คือ ข้าว การผลิตได้ผลเกือบสมบูรณ์ เพราะมีระบบชลประทานเข้าช่วย บางพื้นที่สามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง และปลูกหอมแดงนอกฤดูทำนา

อาชีพที่สำคัญของชาวอำเภอลับแล

การทำสวนผลไม้

วิถีชีวิตและอาชีพของชาวลับแลส่วนใหญ่ คือ การทำสวนผลไม้ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น เพราะชาวลับแลทำสวนผลไม้ทั้งในที่ราบและบนภูเขา ซึ่งทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษ อำเภอลับแลมีผลไม้ผลิทยอดออกมาได้ตลอดปี ทั้งลองกอง ลางสาด ทุเรียน และมังคุด ชาวลับแลปลูกทุเรียนกันบนภูเขาด้วยการใช้หนังสือตีกิ่งส่งเมล็ดทุเรียนพันธุ์ดีขึ้นไปตกบนภูเขา รอให้เมล็ดเจริญงอกงามเติบโตตามธรรมชาติ เจ้าของสวนใส่ปุ๋ยบ้างตามวาระ จากนั้นทุเรียนจะผลิดอกออกผล ชาวสวนก็เก็บผลผลิตด้วยการใช้ลวดสลิงข้ามเขา และใช้การชักรอกแข่งบรรทุทุเรียนจากเขาลูกหนึ่งมายังอีกลูกหนึ่ง จากนั้นก็ใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะในการขนทุเรียนลงจากเขา จักรยานยนต์หนึ่งคันจะบรรทุกทุเรียนในตะกร้าทั้งด้านหน้าและด้านหลังที่ยวละหลายสิบลูก ทุเรียนที่สร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอลับแล คือ ทุเรียนพันธุ์หลงหลินลับแล นอกจากนี้ยังมีลางสาดที่คงชื่อเสียงมายาวนาน จนถูกบรรจุไว้ในคำขวัญจังหวัดอุตรดิตถ์ที่ว่า “เหล็กน้ำพี้ลือเลื่อง เมืองลางสาดหวาน บ้านพระยาพิชัยดาบหัก ถิ่นสักใหญ่ของโลก” และด้วยความอุดมสมบูรณ์ของผลไม้มานานพันธุ์อยู่บนพื้นที่ที่เต็มไปด้วยภูเขาของเมืองลับแลนี้เอง ที่ทำให้เกิดคำพูดที่ว่า “ภูเขากินได้”

การปลูกหอม

หอมเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชาวลับแล มีการปลูก 30 กว่าปีมาแล้ว เป็นการปลูกไว้เพื่อขายโดยมีพ่อค้ามารับซื้อ เพราะใช้เวลาปลูกเพียงสองเดือนชาวบ้านจึงหันมาปลูกกันมากขึ้น การปลูกหอมจะปลูกกันปีละสองครั้ง คือ หอมฝน ปลูกราวเดือนกันยายนถึงตุลาคม และหอมแห้ง ปลูกราวเดือนมีนาคมถึงเมษายน โดยหอมอำเภอลับแลนี้มีลักษณะเด่น คือ ทนต่อโรค และมีสีแดงเข้ม นำมารับประทาน หากเป็นหอมที่อื่นจะเป็นสี

น้ำตาล การปลูกหอมในสมัยก่อนนั้นปลูกเอาไว้เพื่อใช้ในการบริโภคในชีวิตประจำวัน ต่อมาเมื่อมีการบริโภคจากชาวบ้านมากยิ่งขึ้นก็ทำให้การปลูกหอมเพื่อไว้จำหน่าย เพื่อเป็นอาชีพเสริม เมื่อราคาของหอมแดงมีราคาสูงมากยิ่งขึ้นก็ผู้คนสนใจที่จะปลูกหอมเป็นอาชีพหลัก มาจนถึงปัจจุบัน สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรเป็นจำนวนหลายสิบล้านบาท

ภาพที่ 4.2 แสดงพื้นที่ปลูกหอมและก้างตากหอมในเรือนลับแล

ถักไม้กวาดตองกง

ไม้กวาดตองกง ถือเป็นงานหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงของจังหวัด การทำไม้กวาดนี้ถือเป็นอาชีพเสริม มีเอกลักษณ์เด่น คือ มีฝ้ายสีแดงมัดติดอยู่ตรงปลายด้ามไม้กวาด ซึ่งโดยส่วนใหญ่ผู้ชายจะเป็นคนนำดอกหญ้าตองกงจากบนภูเขามาตากไว้ให้แห้ง ส่วนผู้หญิงหลังจากการเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตรก็จะถักไม้กวาดเป็นอาชีพเสริม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

4.3 ลักษณะของเรือนพื้นถิ่นแต่ละยุคสมัยอดีต-ปัจจุบัน

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นถือเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านในการสร้างเรือนที่อยู่อาศัย ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ผ่านบริบทของแนวความคิด คติความเชื่อ สภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดเอกลักษณ์ขึ้นในแต่ละพื้นที่ที่มีบริบทต่างกัน ในอดีตกระบวนการสร้างเรือนจะมีการผสมผสานกับหลักคิด คติ ความเชื่อซึ่งส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นหลักคิดที่สำคัญในอดีต เรือนของชาวลับแลก็เช่นกันกระบวนการคิดตั้งแต่การวางแผน จนถึงการก่อสร้าง ก็จะมีพิธีกรรม กฎเกณฑ์ทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยรูปแบบสถาปัตยกรรมเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์นักวิชาการในพื้นที่ ได้ให้ความเห็นว่ามีความเป็นไปได้ว่า เรือนโบราณในลับแลจะได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบเรือน

กาแลในภาคเหนือ เพราะลัปลแลเป็นชาวไทยวนที่อพยพมาจากเชียงแสน ลักษณะเรือน
บางส่วนจึงมีความคล้ายคลึงกันกับเรือนกาแลทางเหนือ ดังนี้

- ลักษณะเรือน เป็นเรือนโครงสร้างไม้ยกใต้ถุนสูง

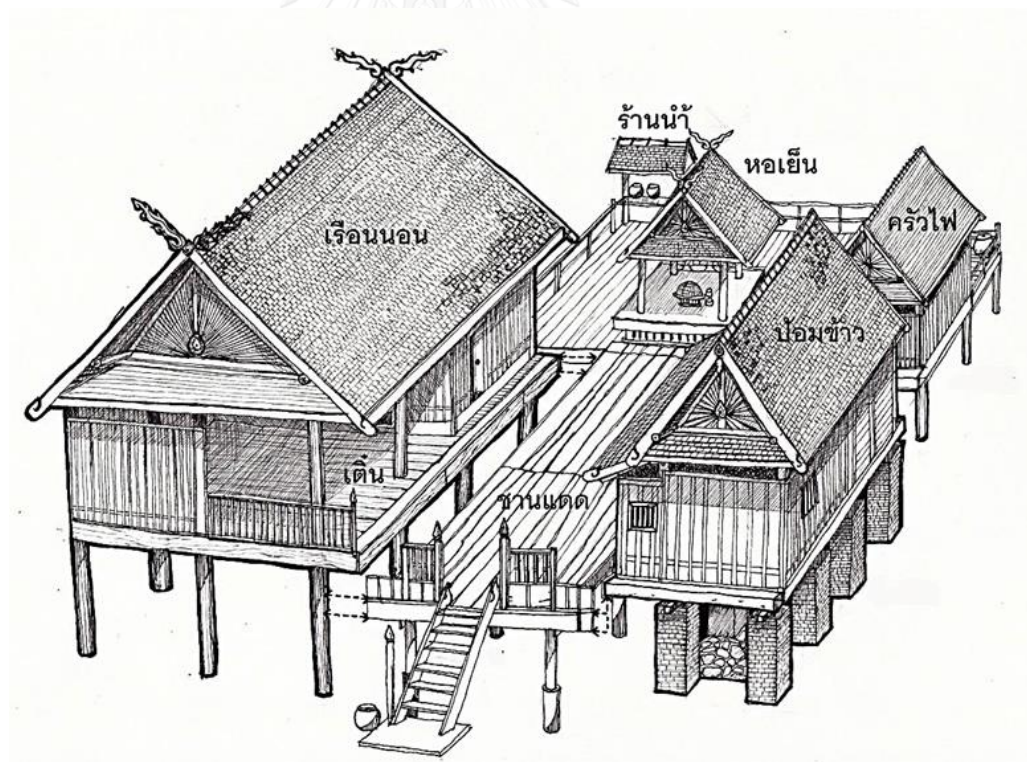
ใช้เป็นพื้นที่เก็บของ เลี้ยงสัตว์ พบปะนั่งเล่นและทอผ้า อีกทั้งการยกใต้ถุนสูงเพื่อ
ป้องกันน้ำท่วมและสัตว์ป่าได้

- การเชื่อมต่อเรือนที่มีโครงสร้างแยกคนละส่วนในแต่ละพื้นที่ใช้งาน

โครงสร้างแยกส่วนเพื่อสะดวกในการก่อสร้างเรือนและการรื้อถอน อีกทั้งการแยก
โครงสร้างยังทำให้เกิดการเล่นระดับความสูงของแต่ละส่วนของพื้นที่ทำให้สามารถ
กำหนดขอบเขตการใช้งานในกิจกรรมต่างๆได้

- ลักษณะพื้นที่การใช้สอยภายในตัวเรือน แบ่งเป็น 6 ส่วน คือ

เรือนนอน เรือนข้าว(ป้อมข้าว เหยยข้าว หลองข้าว) ชานแดด ครัวไฟ หอลมและชานน้ำ

ภาพที่ 4.3 แสดงลักษณะของเรือนลัปลแล

- ลักษณะองศาของหลังคาจั่ว ลักษณะโครงสร้าง ส่วนประกอบที่มีความเฉพาะเจาะจง มีส่วนประกอบดังนี้

จั่วบ้าน จะมีลักษณะเป็นรูป ตาลคี่ อันมีความเชื่อว่า ใบตาลเป็นใบไม้ที่ใหญ่ที่สุด เมื่อนำมาติดบ้านจะทำให้มีความร่มเย็นเป็นสุข

ภาพที่ 4.4 แสดงจั่วบ้าน รูปใบตาลคี่ ของเรือนลับแล

คุมใจใบตาล เป็นไม้แกะสลักรูปดวงดอกไม้เปลวกลีบรีวประดับด้วยแก้วจีน (แก้วอังวะ)

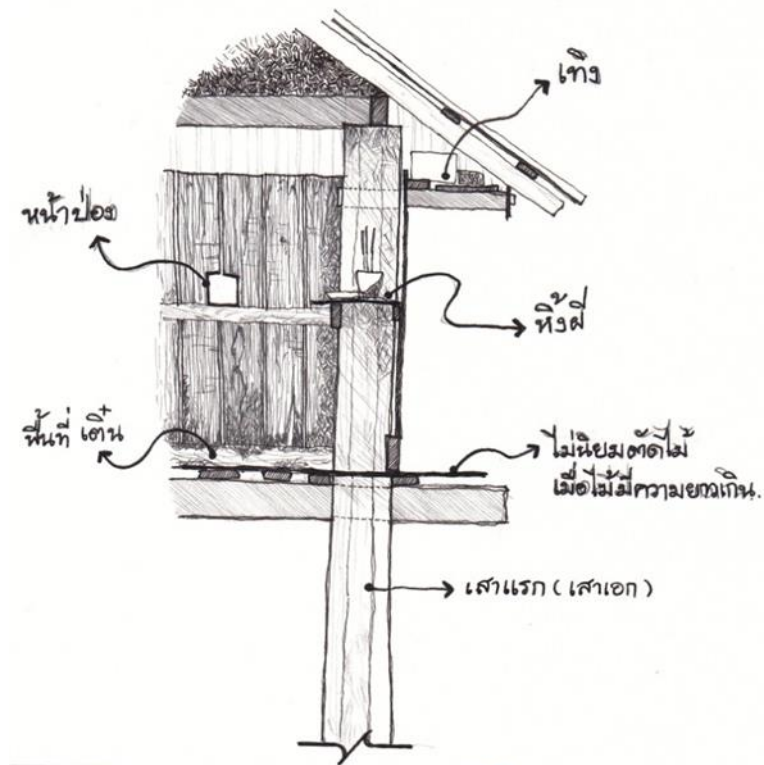

ภาพที่ 4.5 แสดงคุมใจใบตาลคี่บนหน้าจั่วเรือนลับแล

ใต้หลังคา จะมีกระดานไม้ปูไว้สำหรับเก็บของ เรียกว่า เเทง บางเรือนจะใช้ทำหิ้งผีหรือหิ้งพระ

ภาพที่ 4.6 แสดง เเทง พื้นที่เก็บของใต้ชายคาหลังคาเรือนลุงใหม่

ภาพที่ 4.7 แสดงรูปตัดเรือนส่วนพื้นที่ของเดิน

4.3.1 รูปแบบเรือนลับแลในแต่ละยุคสมัย

เนื่องจากลับแลเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ที่มีป่ารกทึบที่เต็มไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติ ไม้จึงเป็นวัสดุในการสร้างเรือนเป็นหลัก รูปแบบเรือนสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศของพื้นที่ มีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกสูง ผนังเป็นฝาปะกบ หรือฝาถอดแผง จะไม่นิยมมีหน้าต่างมากนักเนื่องจากสภาพภูมิอากาศสมัยก่อนมีความหนาวเย็นตลอดปี ส่วนใหญ่จะเป็นหลังคาทรงจั่วมนิลา หน้าจั่วเป็นแบบกาบใบตาล มีคู่มือใบตาล ที่เรียกว่า ตาลคลี่ มุงไม้แป้นเกล็ดและกระเบื้องดินขอ การวางตัวเรือนเป็นหมู่เชื่อมด้วยชานแดดตรงกลาง ลักษณะเด่นของเรือนลับแลคือ จะวางตัวเรือน หันจั่วไปทิศทาง เหนือ-ใต้ เพื่อเป็นการรับลม ป้อมข้าวจะติดกับเรือนนอนโดยมีชานแดดชั้นกลาง วางในทิศตะวันตกของเรือนนอน เพื่อให้ข้าวแห้งเร็วขึ้น

ในปัจจุบันแบบเรือนลับแลดั้งเดิมที่นิยมในช่วง 100 กว่าปีที่ผ่านมาก็พอหลงเหลือให้เห็น จะเป็น “เรือนสิงห์แก้ว”

เรือนสิงห์แก้ว³³

ตามประวัติเรือนสิงห์แก้ว เป็นชื่อที่ได้จากเจ้าของเรือนเดิม คือ พญาสิงห์แก้ว เดิมตั้งอยู่ที่ บ้านนาโป่ง ต.นาโป่ง อ.ลับแล แขวงเมืองพิไชย มณฑลพิษณุโลก ซึ่งปัจจุบัน คือ บ้านท้องลับแล ต.ฝายหลวง อ.ลับแล โดยเริ่มสร้างเรือนเมื่อปี พ.ศ.๒๔๐๙ ช่วงปลายรัชกาลที่ ๔ ตามจารึกแผ่นทองเหลืองที่พบบริเวณหัวเสาเรือน เสาแฮกและเสาขวัญ(เสาเอกและเสาโท)

ภาพที่ 4.8 แสดงรูปแบบเรือนสิงห์แก้ว

³³ สัมภาษณ์ ดาปฟ้า ไชยลับแล, 27 พฤศจิกายน 2559.

ภาพที่ 4.9 แสดงหน้าจั่วเรือนสิงห์แก้ว

ภาพที่ 4.10 แสดงดูมใจใบตาลเรือนสิงห์แก้ว

ภาพที่ 4.11 แสดงพื้นที่เต็นในเรือนลับแล

พื้นที่ เต็น เป็นส่วนที่จะมีเสาแฮก(เสาเอก) เสาขวัญ(เสาโท) ข้างบนจะมีเทิง ซึ่งเป็นไม้กระดานไว้สำหรับเป็นที่วางหิ้งผีปู่ย่า และวางสิ่งของมีค่า

เรือนลุงใหม่

สถานที่ เลขที่ 120 หมู่ 4 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

เจ้าของบ้าน นายใหม่ กรมศรี (ลุงใหม่) **ปีที่สร้าง** พ.ศ. 2447 **อายุเรือน** 112 ปี³⁴

อายุเรือนจะน้อยกว่าเรือนสิงห์แก้ว รูปแบบ โครงสร้างและผังเรือนยังคงยึดตามเรือนสมัยโบราณ มีการปรับเปลี่ยนหลังคาในส่วนของชานแดดเข้ามา กลายเป็นเรือนที่มีหลังคาสามจั่ว สร้างเพื่อป้องกันแดดและฝน สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในเรือนลับแลสมัยใหม่

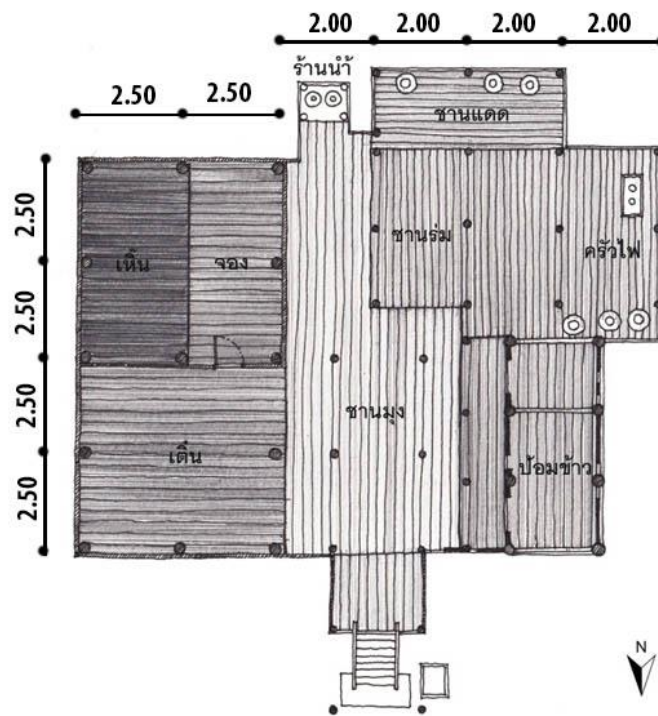

ภาพที่ 4.12 แสดงเรือนลุงใหม่

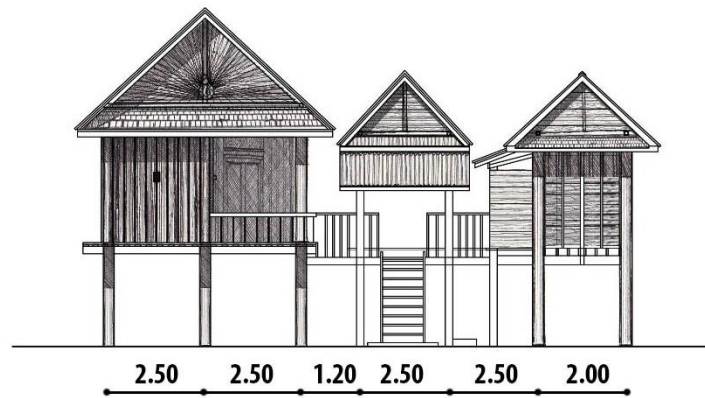

ภาพที่ 4.13 แสดงผังบริเวณของเรือนลุงใหม่

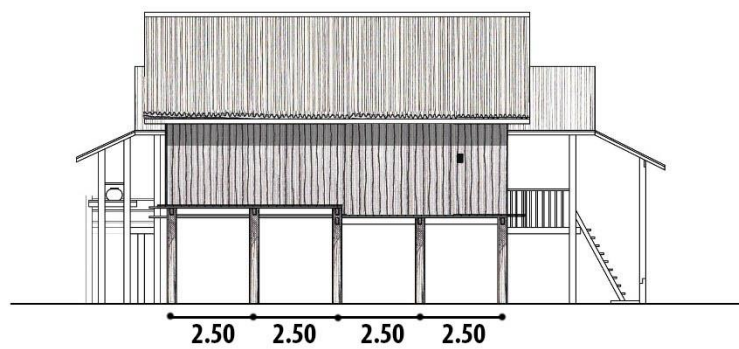
³⁴ สัมภาษณ์ ใหม่ กรมศรี, 22 เมษายน 2559.

ภาพที่ 4.14 แสดงผังพื้นเรือนลุงใหม่

ภาพที่ 4.15 แสดงรูปด้านทิศเหนือเรือนลุงใหม่

ภาพที่ 4.16 แสดงรูปด้านทิศตะวันออกเรือนลุงใหม่

เรือนป่าน้อย

สถานที่ เลขที่ 680 ถ.หัวร้อง ต.ฟายหลวง อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

เจ้าของบ้าน นางน้อย ไสยง ปีที่สร้าง พ.ศ. 2499 อายุเรือน 60 ปี³⁵

มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบที่เห็นได้ชัด คือ ฝาเรือนจะมีหน้าต่างและการเรียงแผ่นไม้ที่จะวางในแนวนอนต่างจากเรือนสมัยโบราณ

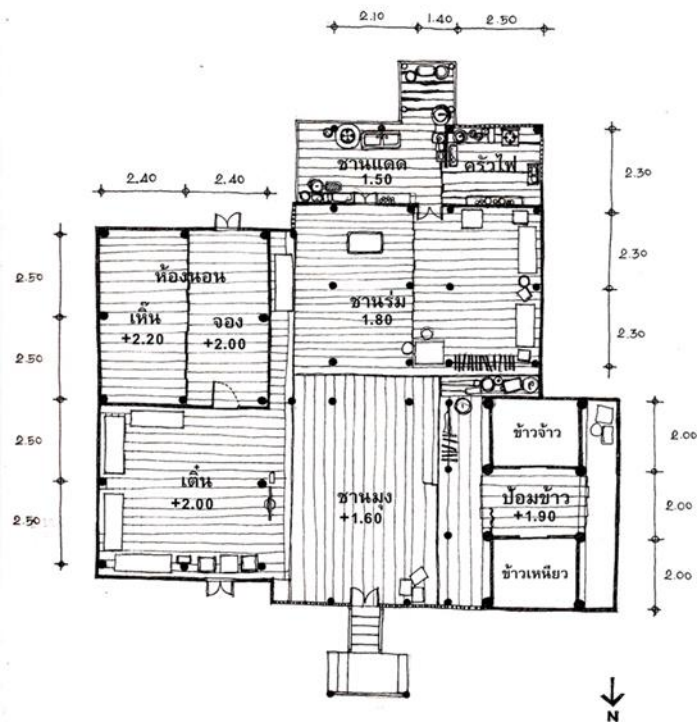

ภาพที่ 4.17 แสดงเรือนป่าน้อย

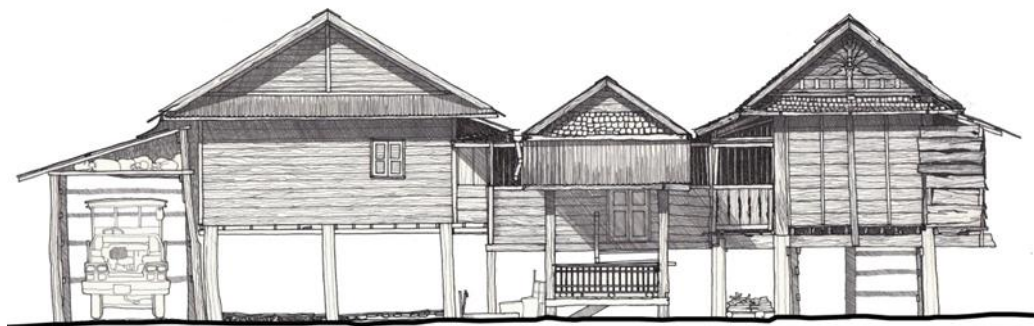

ภาพที่ 4.18 แสดงผังบริเวณเรือนป่าน้อย

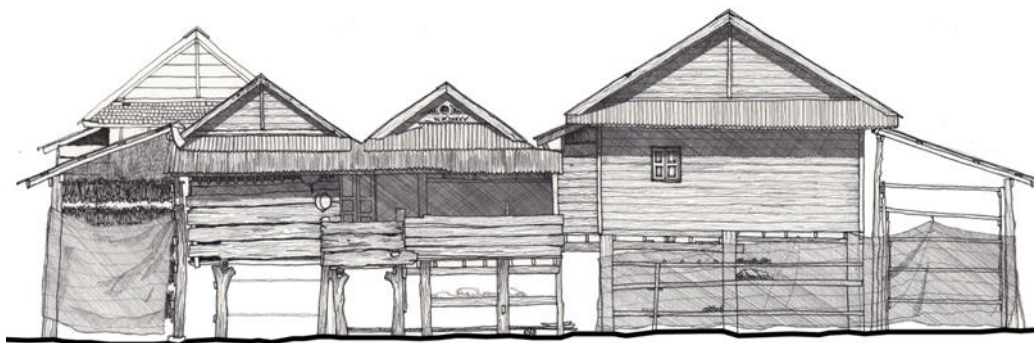
³⁵ สัมภาษณ์ น้อย ไสยง, 22 เมษายน 2559.

ภาพที่ 4.19 แสดงผังพื้นเรือนบ้านน้อย

ภาพที่ 4.20 แสดงรูปด้านทิศเหนือของเรือนบ้านน้อย

ภาพที่ 4.21 แสดงรูปด้านทิศใต้ของเรือนบ้านน้อย

ภาพที่ 4.22 แสดงรูปด้านทิศตะวันตกของเรือนบ้านน้อย

4.4 พิจารณาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในชุมชนลับแล

ภูมิปัญญาความสัมพันธ์แบบพึ่งพา เกื้อกูล

เรือนลับแลได้ทำการสร้างสภาพแวดล้อมที่มีความสบายในขั้นพื้นฐานในการอยู่อาศัย ซึ่งตัวการตั้งชุมชนได้สร้างสังคมที่ส่งผลมาสู่การสร้างเรือน ที่มีความพอดีตัวกับเจ้าของเรือน ไม่ฟุ้งเฟ้อมีความพอเพียง เห็นได้จากการเลือกที่ตั้งเรือนให้เหมาะกับพื้นที่ตั้งและสภาพภูมิอากาศ เมื่อพิจารณาภายในเขตมณฑลของเรือน จะประกอบด้วย

ตัวเรือน ที่จะวางตัวเรือนหันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือจึงทำให้ห้องนอนอยู่ทางทิศตะวันออก เพื่อให้แสงตะวันส่องเข้าเรือนเพื่อบอกเวลาเริ่มวันใหม่และทำให้เรือนมีความอบอุ่นไม่อับชื้น

ยุงข้าว(ป้อมข้าว) ที่จะอยู่ทางทิศตะวันตก เพื่อที่จะใช้ประโยชน์จากแดดในการให้ความร้อนทำให้ข้าวแห้งตลอดเวลา และการวางป้อมข้าวตำแหน่งนี้ยังสามารถช่วยบังแดดบ่ายให้กับเรือนนอน เรือนลับแลจะสร้างป้อมข้าวติดกับเรือนโดยมีชานแดดชั้นกลางเพื่อสะดวกในการดูแลและป้องกันขโมย

บ่อน้ำ ชุมชนลับแลจะใช้บ่อน้ำร่วมกันหลายหลังทำให้มีความเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ภายในชุมชน บริเวณบ่อน้ำจะปลูกต้นหมากพลู พืชสวนครัว ไม้ดอก ไม้ผล เพื่อสะดวกในการนำไปถวายพระหรือใช้ในการทำพิธีเช่นผีปู้ย่า

ห้องน้ำ(ตอมน้ำ) จะตั้งอยู่ทางปลายสวนเนื่องจากไม่อยากให้สิ่งปฏิภูลไหลมาปนกับบ่อน้ำ

ลานบ้าน จากการตั้งชุมชนตามสภาพแวดล้อมทำให้เขตมณฑลของเรือนแต่ละเรือนมีความใกล้ชิดกัน ทำให้บางพื้นที่จะมีการใช้ลานบ้านและบ่อน้ำร่วมกัน

ซึ่งบริบทเหล่านี้ส่งผลให้ชาวลับแลสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้ ทำให้สามารถใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข เรือนลับแลได้ทำการสร้างสภาพแวดล้อมที่มีความสบายในชั้นพื้นฐานนั้นมีหลักคิดที่เกิดจากภูมิปัญญาที่เกิดจากการเข้าใจในบริบทแวดล้อมที่อยู่อาศัยจึงก่อเกิดเป็น หลักคิด ความเชื่อ ในการก่อร่างเรือนเพื่อตอบสนองให้ผู้อยู่อาศัยมีความสุขสบาย จึงกลายมาเป็นหัวข้อการศึกษาในบทที่ 5 ที่จะกล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และเรือนพื้นถิ่น ในบริบทชุมชนลับแล ที่จะกล่าวถึงหลักคิด คติ ความเชื่อ ในกระบวนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ทำให้เรือนสงบ สมถะ สมดุลอย่างยั่งยืน

บทที่ 5

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และเรือนพื้นถิ่น ในบริบทชุมชนล้าแล

(หลักคิด คติ ความเชื่อ ในกระบวนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่พบในชุมชนล้าแล)

5.1 กระบวนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

“สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น หมายถึง สิ่งก่อสร้างต่างๆ ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่มนุษย์สร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนนั้นๆ รูปแบบของสิ่งก่อสร้างอาจจะพัฒนาไปจากรูปแบบเดิมโดยปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิต ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาในการพัฒนาเพื่อจะให้มึรูปแบบเฉพาะตัวขึ้นได้”³⁶

ด้วยคติ ความเชื่อที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน รวมถึงการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญต่างๆ เมื่อถึงระยะเวลาหนึ่ง ที่มีการถือปฏิบัติที่สืบทอดเนื่องกันมา จนทำให้เกิดเป็นประเพณี ขึ้น “ประเพณีการปลูกเรือน” ของชาวล้าแล กล่าวได้ว่าการสืบทอดและวิวัฒนาการมาแต่โบราณของชาวล้านนา โดยได้มีการบันทึกไว้เป็นตำรา คำบอกเล่า ที่ผู้คนในชุมชนยังคงยึดถือ สืบทอดประเพณีนี้ ตลอดจนเมื่อการปลูกสร้างเรือนแบบดั้งเดิมได้เริ่มลดน้อยลง แล้วมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของเรือนที่เปลี่ยนไปตามแต่ละยุคสมัย แต่ยังมีประเพณีที่มีพิธีกรรมถือปฏิบัติในบางส่วนที่ยังคงใช้ในการปลูกสร้างเรือนสืบทอดมาหลงเหลือมาในปัจจุบันให้เห็น

เนื่องจาก ประเพณีการ ปลูกเรือนของล้าแล มีพื้นฐานมาจาก เหตุปัจจัยจากธรรมชาติสภาพแวดล้อมหลายอย่าง ที่สืบทอดมาจาก พื้นที่ สังคมและวัฒนธรรม ตั้งแต่อดีต สิ่งที่เห็นได้ชัด คือ การเชื่อในเรื่อง อิทธิพลของธรรมชาติ ความศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติ เนื่องจาก มนุษย์นั้นจำต้องอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ให้กลมกลืน ด้วยความเคารพและเข้าใจ จึงทำให้เกิดเป็นข้อที่ควรถือปฏิบัติขึ้นมา สิ่งเหล่านี้จึงทำให้เกิดเป็นธรรมเนียมประเพณีขึ้น เพื่อประสานชีวิตมนุษย์ให้กลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่ ให้ผลของการมีชีวิตที่อยู่เย็น เป็นสุข แก่ผู้อยู่อาศัย

³⁶ ม.ร.ว. พีระเดช จักรพันธุ์ และคณะ, หน้า 18.

ในช่วงแรกเริ่มของกระบวนการก่อสร้างเรือน จะมีการวางแผนกระบวนการและระยะเวลาในการก่อสร้างซึ่งในส่วนวิธีการนี้จะมีคติ ความเชื่อต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อเป็นตัวกำหนดให้เป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัยให้เกิดความเจริญงอกงามในชีวิต โดยแบ่งขั้นตอนได้ 3 ส่วน ได้แก่

การเลือกภูมิลักษณะและการเตรียมพื้นที่ คือ การเลือกและเตรียมที่ดินในการสร้างเรือน

การหาวัสดุและเตรียมการ คือ การสรรหา คัดเลือกไม้ในการสร้างเรือน ความเชื่อเกี่ยวกับไม้

การปลูกเรือน คือ การปลูก การลงหลักปักฐานสร้างเรือน การดูฤกษ์ยาม พิธีกรรม ความเชื่อ

5.1.1 การเลือกภูมิลักษณะ

ความเชื่อเกี่ยวกับการหาพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการสร้างเรือนและเตรียมการ

การหาพื้นที่ปลูกเรือน

การเลือกหาพื้นที่ปลูกเรือนของชาวลับแลจะยึดตามภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของพื้นที่ที่จะปลูกเป็นหลัก เนื่องจากลักษณะสภาพภูมิประเทศที่มีเป็นที่ราบติดหุบเขา ที่มีลำคลองสายเล็กๆเป็นหลัก จึงส่งผลให้การสร้างชุมชนจะมีลักษณะกระจายตัวไปตามลำคลอง การเลือกพื้นที่จึงยึดลำคลองเป็นหลักโดยเลือกลักษณะพื้นที่จะเป็นพื้นที่ลาดเอียงไปสู่ลำคลองเพื่อสะดวกในการระบายน้ำ ชาวลับแลจะอยู่รวมกันในระบบเครือญาติทำให้เวลาที่มีการสร้างเรือนเพิ่มจะเลือกพื้นที่ไม่ไกลกันมากนัก ทำให้พื้นที่สร้างเรือนนั้นมีอย่างจำกัด

ความเชื่อ **การหาภูมิเรือน** ในลับแล จากที่สัมภาษณ์จะพบในบางพื้นที่ของลับแลที่ยังใช้คติการหาภูมิเรือนมาดูหลังจากได้พื้นที่เหมาะสมสำหรับปลูกเรือน

ภูมิเรือน คือ ตำแหน่งที่เจ้าเรือนหมายใจจะปลูกเรือนขึ้น โดยเชื่อว่าพื้นที่ที่ใช่ปลูกเรือนจะมีตำแหน่งดีและไม่ดี ที่จะส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยแคล้วคลาดจากสิ่งไม่ดี ซึ่งต้องให้ผู้ที่มีความรู้เป็นผู้กำหนด

The image shows a handwritten ledger with two pages. The left page has a title 'ตำบลพิกุล' and a date '20/11'. The right page has a date '20/11' and a 'PAGE' label. The ledger contains multiple rows of handwritten text, likely names and dates, organized in columns. Some entries are crossed out with diagonal lines. At the bottom of the left page, there is a note: 'ให้จดจดที่การจ้าง' and 'เลขที่: 1/100/2559'. At the bottom of the right page, there is a note: 'ให้จด' and 'เลขที่: 1/100/2559'.

ภาพที่ 5.1 แสดงตำราการดูผังวางตำแหน่งภูมิเรือน³⁷

5.1.2 การหาวัสดุและเตรียมการ

ในอดีตการสร้างบ้านเรือนจะทำกันเอง โดยผู้ชายมีหน้าที่ในการหาไม้ในป่า ซึ่งชาวลับแลต้องออกไปหาไม้ตามแหล่งต่างๆ ให้เพียงพอสำหรับเรือนหลังหนึ่ง เมื่อได้ไม้มาครบจึงดำเนินการหาฤกษ์ยามดีในการนำเสามาวางในพื้นที่เรือน

“ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ กล่าวว่า การไปตัดไม้บนป่าบนเขาเพื่อนำไม้มาทำเสาเรือนนั้น เมื่อเลือกต้นไม้ได้แล้วนั้น ถ้ามีกระรอกหรือนก ร้องทักนั้น จะไม่นำไม้ต้นนั้นมาสร้างเรือน”³⁸ เป็นการอนุমানได้ว่า คนในสมัยก่อนจะไม่เปียดเบียนธรรมชาติ โดยการไปตัดต้นไม้ที่มีสัตว์ทำรังอาศัยอยู่

ข้อมูลจากคำบอกเล่าของชาวลับแลได้มีข้อห้ามเกี่ยวกับลักษณะต้นไม้ที่ไม่ควรนำมาปลูกบ้าน ได้แก่ ไม้สองนาง(1กอมมี 2ต้นคู่กัน) ไม้ไฟไหม้ ไม้ฟ้าผ่า ไม้ไม่ได้ขนาด ไม้แยงเงา (ไม้ที่เงาพาดบนผิวน้ำ) ไม้ผิดต้น ไม้ตายเอง ไม้ง่าม ไม้ตงตอ เป็นต้น ชาวลับแลเลือกไม้

³⁷ สัมภาษณ์ ลูกพ่อหมองเงิน สิริ, 2 ตุลาคม 2559.

³⁸ สมชาย ปงศรีชัย.

โครงสร้างจะไม่มีการต่อไม้จะนิยมเป็นไม้ยาวท่อนเดียว โดยการตักแต่งไม้จะใช้วิธี ถาก บาก ผ่า เจาะ

ข้อห้ามเกี่ยวกับต้นไม้ที่กล่าวมานั้น เมื่อดูถึงความสมเหตุสมผล ให้เข้ากับหลักการ นำมาสร้างเรือน เช่น ไม่นำ *ไม้ไม้ได้ขนาด* มาใช้ เนื่องจาก ไม้ไม้อาจไม่แกร่งพอ หรือสั้น ยาวไม่ตรงกับความต้องการ การไม่นำไม้มาใช้ยังเป็นการเพิ่มโอกาสให้ไม้ได้เจริญเติบโต ต่อไป *ไม้เงาพาดน้ำ* คือ ไม้ที่เจริญเติบโตริมน้ำที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะที่ช่วยยึดดิน รักษาตลิ่งไม่ให้พังทลาย เป็นต้น

5.1.3 การปลูกเรือน

การกำหนดฤกษ์ยามและช่วงเวลาที่เหมาะสม

การกำหนดฤกษ์ยามการปลูกเรือน เปรียบเสมือนกุศโลบายการในการกำหนดนิมิตหมายเพื่อเป็นการเริ่มต้นในสิ่งที่ดีเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตเพื่อเป็นตัวยึดถือ โดยผู้ที่เป็นผู้หาฤกษ์ยามจะเป็นหน้าที่ของพระหรือพ่อหม่อ หรืออาจจะเป็น พระภิกษุหรือฆราวาส ของชุมชนที่มีความรู้ในการอ่านตำราการ ดูฤกษ์ยาม วัน เดือน ปี ในการปลูกเรือน ร่วมกับเจ้าของเรือน ในสมัยก่อนของชุมชนลับแล จากคำบอกเล่า “ *ผู้ที่จะสามารถอ่านตำราฤกษ์ยามได้นั้น ถ้าเป็นพระ จะต้องเป็นพระที่มีญาณที่สูงเท่านั้นที่จะอ่านได้*”³⁹ ถ้าเป็นพ่อหม่อซึ่งปัจจุบันที่มีความรู้ในการดูฤกษ์จะเป็นการสืบทอดความรู้มาจากรุ่นสู่รุ่น “ *ผู้ที่อ่านตำราได้ ต้องผ่านการบวชเรียนมาก่อน*”⁴⁰ เนื่องจากตำราที่ชุมชนลับแลสมัยก่อนใช้ส่วนใหญ่จะเป็นตำราที่เป็นภาษาล้านนา บางส่วนก็จะใช้ตำราปักที่นาล้านนาในการดู

การหาฤกษ์ยามสำหรับการปลูกเรือนนั้น จำเป็นต้องดูข้อมูลมากกว่า 1 ชนิด เช่น ดูวัน ธงชัย วันอธิบดี วันอุบาทว์ วันโลกาวินาศ ดูวันพวยวัน ฯลฯ ประจำปี จากการสัมภาษณ์ จากหลายแหล่งพบว่า ส่วนมากแล้ว ฤกษ์ที่ใช้ในการปลูกเรือนที่ได้รับความนิยมนั้นจะจากการสัมภาษณ์ และตามตำราจะเป็น

³⁹ พระปลัดวิชาญ สิริบุญญ.

⁴⁰ ลูกพ่อหม่อเงิน สิริ.

“เดือนคู่ คือ เดือน 2,4,6, ยกเว้นเดือน 8 ที่เชื่อว่าปลูกแล้วจะเป็นข้าจมนตายอีกในแง่ คือ เป็นฤดูทำนา ชาวลับแลว่าถ้าขึ้นเรือนเดือนนี้จะเป็นการพลิกพื้นพระแม่ธรณี และห้ามปลูกเดือนคี่ ยกเว้นเดือน 9 ที่เป็นเดือนดี สามารถปลูกเรือนได้”⁴¹

“สิทธิการจักกล่าวแบ่งเรือน เดือน 7 เป็นทุกข์จักปล้นตาย บ่ดีแล เดือน 8 จักมีข้าวของดี เดือน 9 อยู่ดีมีสุข เดือน 10 จักฉิบหาย เดือน 11 จักสมฤทธิดีแล เดือน 12 เดือนเกี้ยง(อ้าย) มักผิดกันบ่ดี เดือนยี่จักสมฤทธิดี เดือน 3 จักฉิบหาย เดือน 4 จักมีข้าวของดี เดือน 5 ไฟจักไหม้ เดือน 6 จักสมฤทธิด้วยข้าวของอยู่ดีมีสุข...”⁴² สำหรับวันที่จะทำการนั้นตามตำราได้บอกวันดี วันเสีย (วันไม่ดี วันอัปมงคล) สำหรับภารกระทำมงคลต่างๆ ดังนี้

เดือนเกี้ยง (เดือนอ้าย) เดือน 5 เดือน 9	ห้าม วันทำการ มงคล	จันทร์ พุธ สบตี
เดือนยี่ เดือน 6 เดือน 10		อังคาร
เดือน 3 เดือน 7 เดือน 11		พุธ ศุกร์
เดือน 8 เดือน 4 เดือน 12		เสาร์ อาทิตย์

ทั้งนี้ การนับเดือนของล้านนานั้นจะนับเร็วกว่าภาคกลาง 2 เดือน

The image shows a handwritten calendar table with columns for months (e.g., ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๗, ๒๘, ๒๙, ๓๐, ๓๑) and rows for various activities or events. The text is in Thai script and appears to be a traditional calendar or almanac.

ภาพที่ 5.2 แสดง ตำราการหาฤกษ์ยามของชาวลับแล⁴³

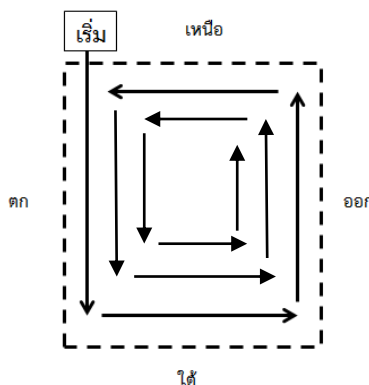
⁴¹ สัมภาษณ์ พระครูสุนทร วิริโยภาส, 23 ตุลาคม 2559.

⁴² เจลีย์ว ปิยะชน, เรือนกาแล (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2552).

⁴³ พระครูสุนทร วิริโยภาส.

ขั้นตอนในเตรียมพื้นที่การปลูกเรือน

การเตรียมพื้นที่ก่อนการทำพืชยกเสาเอกลงหลุม ก่อนวันขุดหลุม ยกเสาเอกหลุม ชาว ลับแลจะมีพิธีการปรับพื้นที่ ตามความเชื่อจะนำควายเผือก(ควายด่อน) ที่ชาวลับแลใช้เรียก ลักษณะควายที่มีสีขาวอมแดง มาไถพื้นที่สำหรับปรับระดับพื้นที่ในการปลูกเรือนเป็นอันดับ แรก เนื่องจากชาวลับแลมีความเชื่อที่ว่า ควายเผือก เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสิริมงคล สาเหตุที่ต้องทำการไถพื้นที่ก่อนเนื่องจากต้องการไถเพื่อเอาตอไม้ ออก หรือนำสิ่งที่ไม่ดีออก เช่น กระจุก เป็นต้น นับว่าคนสมัยก่อนมีความรอบคอบเป็นอันมาก เพราะหากมีหลักตอจมน ค้างอยู่ในดินถ้าไม่เอาออก เมื่อทำการปลูกสร้างบ้านเรือนคร่อมสิ่งเหล่านี้จะทำให้เกะกะ และยังเป็น การปรับพื้นที่ให้สะอาดเรียบร้อย ในการไถพื้นที่ก็มีความเชื่อที่เป็นหลักปฏิบัติ คือ ไถให้ได้ 3 รอบหรือ 9 รอบ โดยยึดตามจุดที่เริ่มทำการไถให้ครบรอบโดยไม่ย้อนเกร็ด นาค ขั้นตอนในการไถ จะไถเวียนจากข้างนอกเข้ามาข้างใน เป็นการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระพิรุณสัตว์เข้าทักษณาวรรต เป็นพิธีกรรมตามครรลองตามธรรมชาติเพื่อเข้าใจธรรมชาติ

ภาพที่ 5.3 แสดงวิธีการไถดินเข้าสู่พื้นที่ปลูกเรือน ตามความเชื่อ

การขุดหลุมเสาเรือน

เมื่อเตรียมพื้นที่ปลูกเรือนเรียบร้อยแล้วก็จะถึงพิธีการขุดหลุมสำหรับลงเสา เสาเอก ชาวลับแลจะเรียกว่า เสาแรก ส่วนเสานาง จะเรียกว่า เสาโท โดยจะทำการขุดเสาแรกก่อน แล้วตามด้วยเสาโท โดยจะมีวิธีการ ดังนี้

1. หากคนแรกขุดที่มีชื่อ แก้ว , คำ มาขุดหลุมก่อนช่าง ขุด 9 คำ หรือ 3 คำ เพื่อเป็น การเอาฤกษ์เอาชัย
2. เมื่อทำการขุดดินออกจากหลุมเสาแรกจะนำมูลดินที่ขุดไปวางไว้ปากหลุมทางด้าน ทิศเหนือ หรือจะเอามูลดินส่วนนี้ไปวางไว้ปากหลุมทุกหลุมก็ได้

3. จากนั้นหาฤกษ์ยามที่จะนำเสามาวาง

4. นำเสามาวางไว้ที่ปากหลุม

การเตรียมเสา หลุมเสา

ในการเตรียมเสา หลังจากนำดินที่ขุดจากหลุมเสาแล้ว จะหามเสามาวางไว้ที่ปากหลุมต่างๆ โดยจะเอาโคนเสาวางไว้ที่ปากหลุมและปลายเสาหันไปทางทิศหรีดี (ตะวันตกเฉียงใต้) ในหลุมเสาให้ใบเอามาก พลุ ใบเงิน ใบทอง ทองคำเปลว 9 แผ่น วางที่ก้นหลุมเสาเอก โดยก่อนลงเสาแรกหรือเสาทุกต้นต้องทำการตรวจดูก้นหลุมว่ามีสัตว์ตัวเล็กๆอยู่ที่ก้นหลุมหรือไม่ ซึ่งขั้นตอนนี้ชาวบ้านจะถือเคร่งครัดมากถ้ามีสัตว์อยู่เมื่อลงเสาไปแล้วจะเป็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตซึ่งถือเป็นบาป และอีกอย่างเป็นการป้องกันผู้อื่นมาทำคุณไสย คือการนำสิ่งที่เป็นอัปมงคลมาใส่ไว้ในหลุม เจ้าของบ้านจึงต้องนอนเฝ้าหลุม ในยามเย็นของวันที่ทำการขุดหลุมจะมีพิธีกรรมที่เชิญพระมาสวดถอน สิ่งที่ไม่ดีออกไป การนำพระมาสวดแสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่ผสมกันระหว่างพราหมณ์และพุทธที่เป็นองค์หลัก

พิธียกเสาเรือนลงหลุม

ฤกษ์ยามที่เหมาะสมในการยกเสาลงหลุม คือ ช่วงรุ่งอรุณ ที่ชาวลับแลอธิบายว่า “ช่วงเวลาเมื่อมองต้นไม้แล้วเริ่มเห็นเปลี่ยนเป็นสีเขียว”⁴⁴ เป็นช่วงที่เข้าฤดู อากาศเย็นสบาย จะนำเสามาเตรียมไว้ปากหลุม ในขั้นตอนนี้ถือเป็งานสำคัญและใหญ่ จะมีการลงแขกช่วยในการยกเสาขึ้น ก็เริ่มลงเสาโดยมีพระสงฆ์คอยสวดชยันโตไปพร้อมๆกัน เป็นอันเสร็จพิธี เมื่อเสร็จพิธีเจ้าบ้านจะเตรียมอาหารเลี้ยงช่างกับชาวบ้านที่มาช่วยกัน ซึ่งอาหารที่เลี้ยงจะเป็นอาหารที่เป็นมงคล เช่น คั่วขนุน เป็นต้น

5.1.4 ความเชื่ออื่นๆเกี่ยวกับการสร้างบ้าน

- พิธีสืบชะตาบ้านจะทำในทุกชุมชนในช่วงเดือน เมษายน
- ไม้ที่สร้างยุ่งข้าว จะไม่นำมาสร้างเรือน มาจากความเชื่อที่ว่า ยุ่งข้าวเป็นที่สิงสถิตย์ของพระแม่โพสพ
- การใช้ผ้ายันต์ ที่พบจะใช้ติดในตำแหน่งหัวเสา หลัๆจะติดหัวเสาเอกและเสาโท

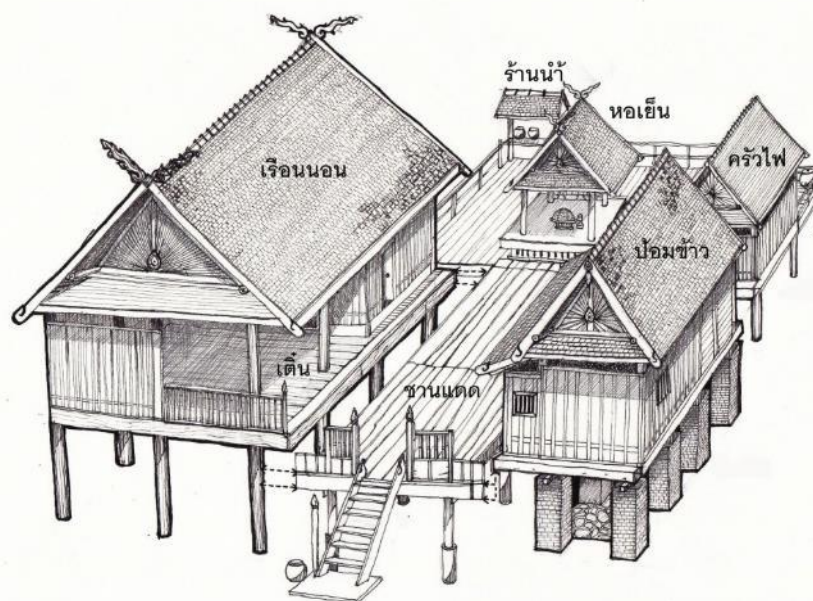
⁴⁴สัมภาษณ์ ชวญ แก้วเบ็ญ, 23 ตุลาคม 2559.

5.2 ลักษณะกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลัวะแล

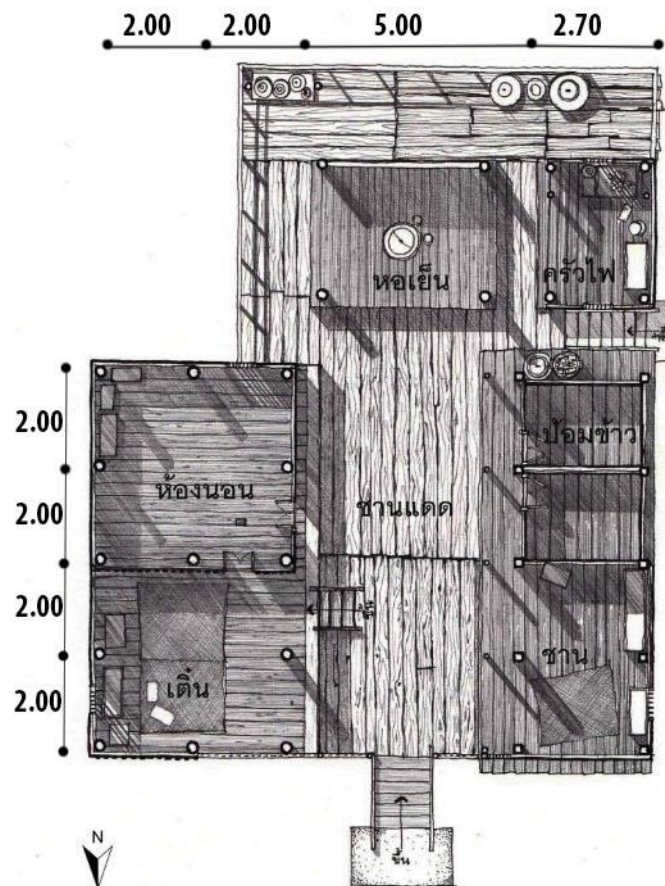
เรือนตัวอย่าง เรือนสิงห์แก้ว

อายุเรือน 200 ปี เก็บข้อมูลเมื่อ 1 ธันวาคม 2559

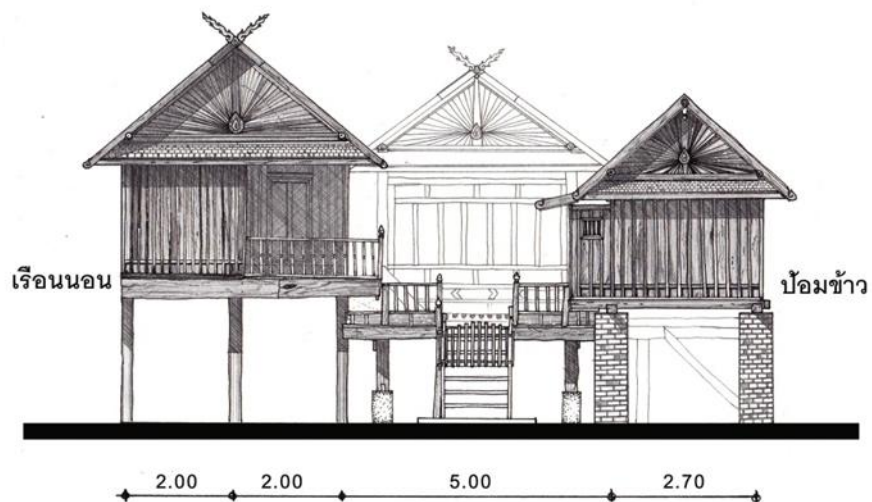
ลักษณะรูปแบบเรือน เรือนไม้ยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่ว

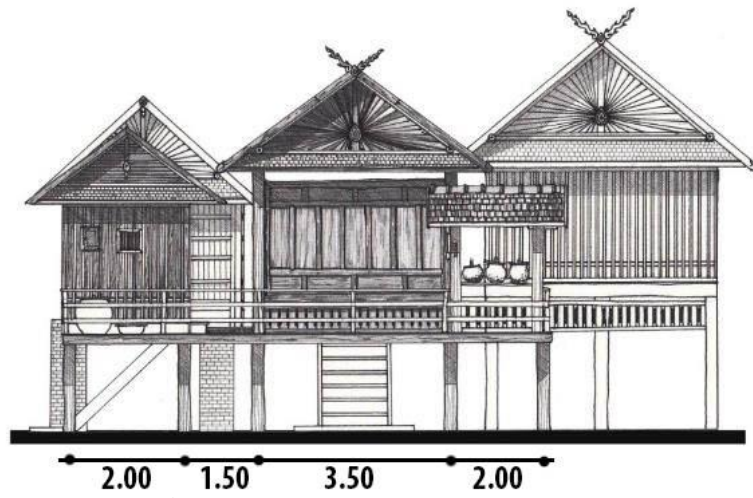
ภาพที่ 5.4 แสดงรูปแบบของเรือนสิงห์แก้ว

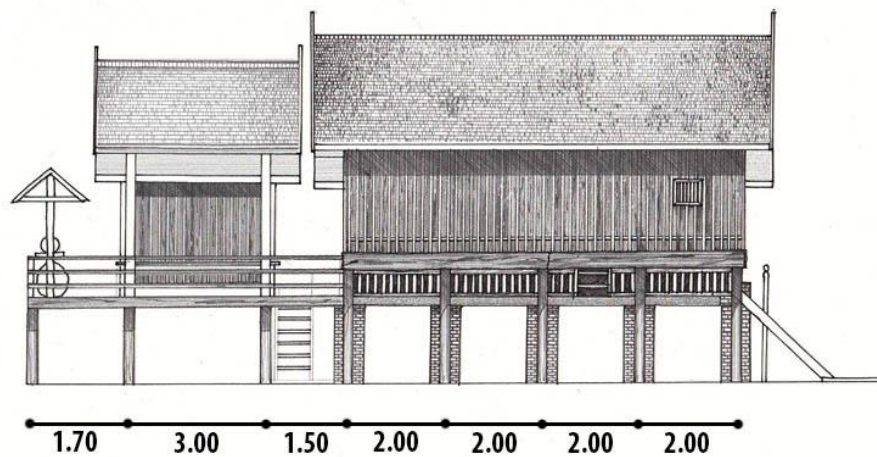
ภาพที่ 5.5 แสดงผังพื้นเรือนสิงห์แก้ว

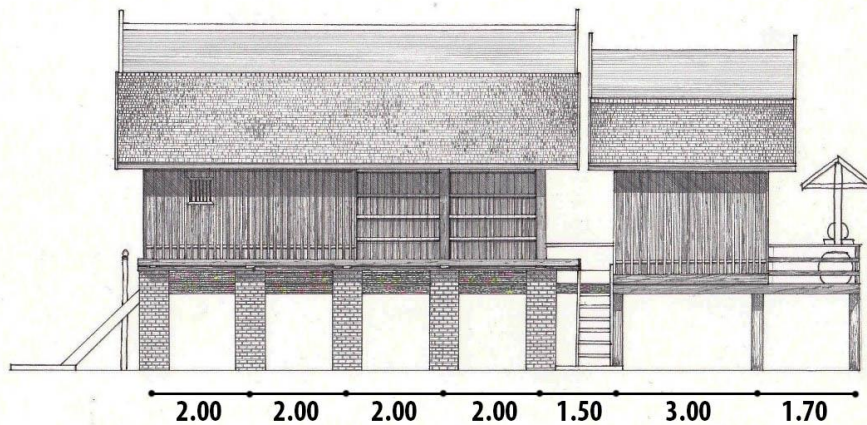
ภาพที่ 5.6 แสดงรูปด้านทิศเหนือของเรือนสิงห์แก้ว

ภาพที่ 5.7 แสดงรูปด้านทิศใต้ของเรือนสิงห์แก้ว

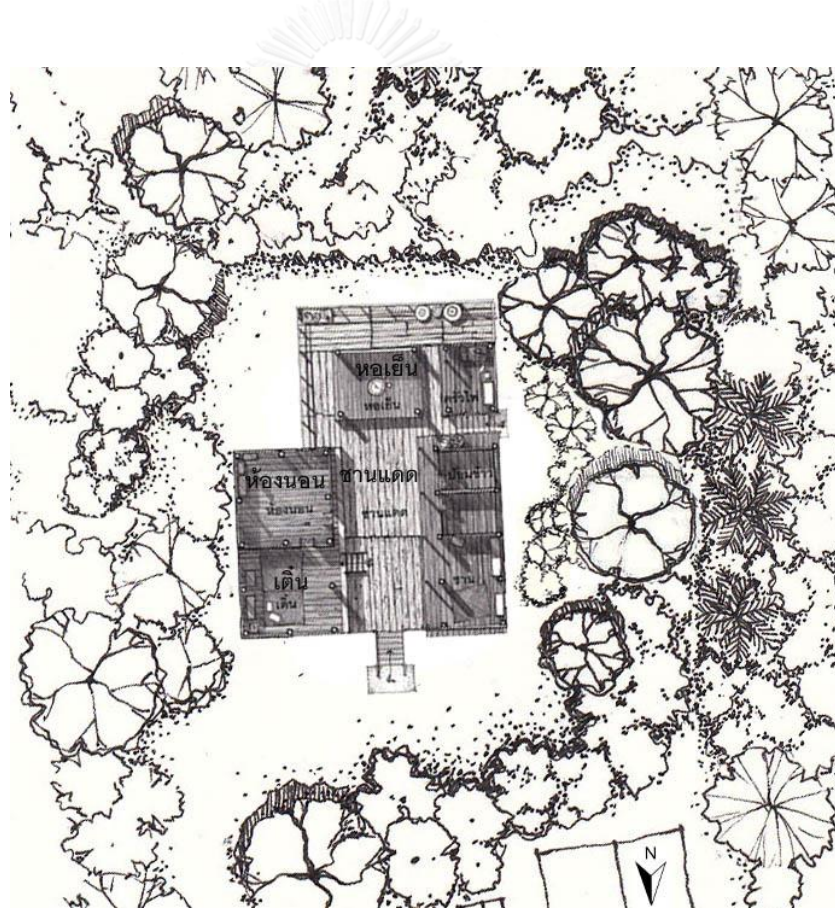
ภาพที่ 5.8 แสดงรูปด้านทิศตะวันออกของเรือนสิงห์แก้ว

ภาพที่ 5.9 แสดงรูปด้านทิศตะวันตกของเรือนสิงห์แก้ว

ภาพที่ 5.10 แสดงรูปตัดของเรือนสิงห์แก้ว

ภาพที่ 5.11 แสดงผังบริเวณของเรือนสิงห์แก้ว

5.4 กระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมผ่านสถาปัตยกรรม

บทบาทของเรือนที่เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต พิจารณาได้จากหลักไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ในระดับ **ศีล** คือ พื้นที่ที่สภาพแวดล้อมสามารถปรับกายปรับใจ ให้สงบเย็นเป็นปกติ คือการอยู่อาศัยที่มีความเป็นสัปปายะ

ในระดับ **สมาธิ** คือ พื้นที่ที่สภาพแวดล้อมที่นิ่ง สงบ เอื้อให้เกิดความปกติทางใจ ทำให้ใจตั้งมั่นแน่วแน่เป็นสมาธิ

ในระดับ **ปัญญา** คือ เกิด **สติ** สติจะช่วยฝึกจิตให้รู้เท่าทันตามความเป็นจริงผ่าน ทวาร 6 คือ รู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติในแต่ละวันเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงตามความจริง

สถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตตามคติพุทธ

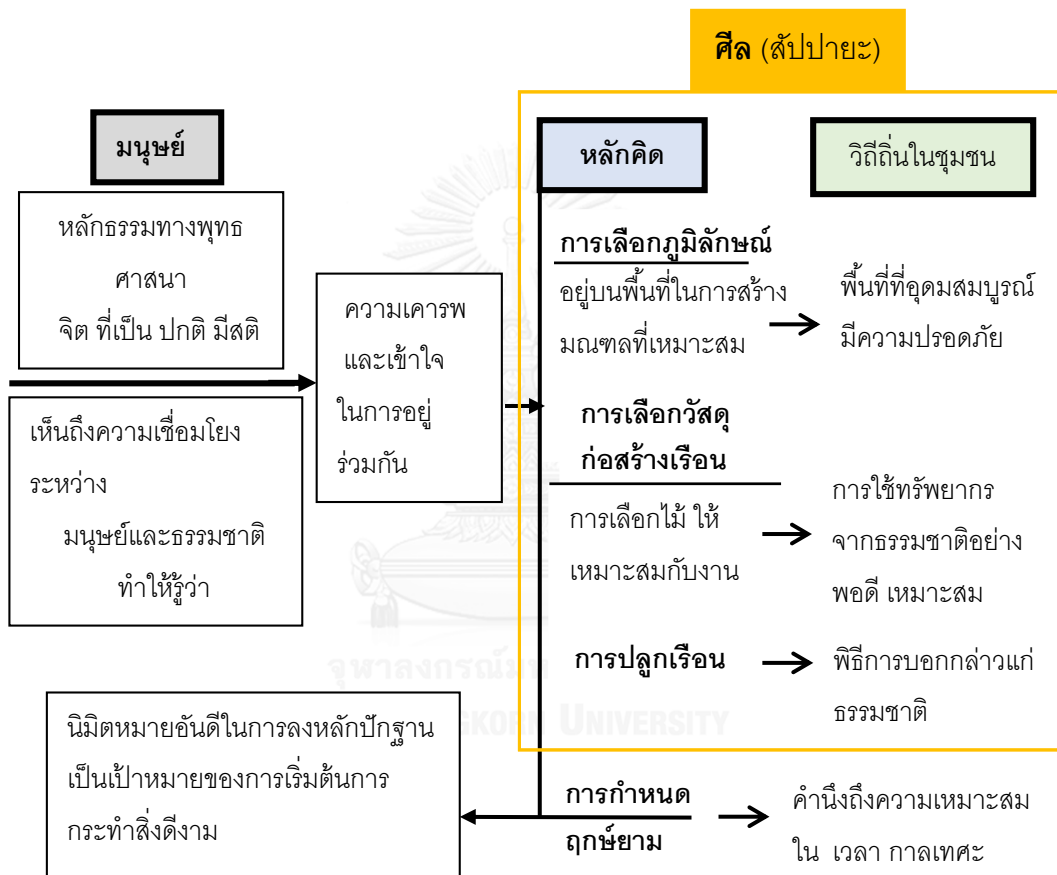
“ สัปปายะ คือ ศีล ฐานแห่งความปกติทางกาย (ความสบาย)

สมาธิ ฐานแห่งความปกติทางใจ (ความสงบ)

สติ การฝึกจิตให้รับรู้ตามจริงในแต่ละขณะ”

5.5 สรุปหลักคิด

คนในสมัยก่อนมีวิถีชีวิตที่เป็นระเบียบ มีความปรารถนา ยิบย่อย ในการสร้างเรือน วิถีคิดแบบนี้จะทำด้วย **จิต** ที่มีความละเอียดอ่อน มี **สติสัมปชัญญะ** คอยกำกับ ทำให้ผลที่ได้ออกมาเป็นกระบวนการที่สะท้อนให้เห็นในเรื่อง หลักคิดเกี่ยวกับ เวลา กาลเทศะ ฤดูกาล ที่สัมพันธ์กับ บริบทของชีวิต สังคม สภาพแวดล้อม อย่างสมถะ ถ่อมตนกับวิถีของธรรมชาติ ทำให้วิถีชีวิตดำเนินไปได้ อย่างสมดุล สันติสุข ในชีวิตได้ โดยวิเคราะห์สรุปหลักคิด ดังนี้

การสร้างเรือนของชาวลับแลมีการคำนึงถึงการพึ่งพาอาศัย เชื่อมโยงกับระบบธรรมชาติรอบตัวตลอดเวลา การสร้างเรือนจึงมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม แสดงให้เห็นว่าตนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบและให้ความเคารพต่อธรรมชาติ เมื่อเข้าใจถึงระบบของธรรมชาติจึงส่งผลให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสงบสุข วิธีการที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่เชื่อมโยงคือ

หลักคิดในการเลือกภูมิลักษณะ : ขอบเขตพื้นที่อยู่อาศัยของชาวลับแลจะไม่ใหญ่โตมากนัก พื้นที่พอดีตัวไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป เป็นพื้นที่ที่หลีกเลี่ยงภัยธรรมชาติ เช่น เป็นพื้นที่ราบน้ำท่วมไม่ถึง ถ้าบริเวณบ้านมีจอมปลวก ชาวบ้านจะนิยมใช้จอมปลวก เป็นพื้นที่ตั้งศาลพระภูมิเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่สูงที่สุด ในบริเวณบ้าน จะนิยมปลูกต้นไม้ทั้งหมด ปลูก เพื่อสร้างเป็นอาณาเขตที่สร้างความเป็นส่วนตัวแทนการสร้างรั้วกัน

หลักคิดในการเลือกวัสดุก่อสร้างเรือน : การเลือกไม้ที่เป็นวัสดุหลักในการสร้างเรือน ตั้งแต่การบวนการเลือกต้นไม้ที่ไม่เปื่อยเปลี่ยนสิ่งมีชีวิต เช่น เมื่อจะตัดต้นไม้แล้วพบว่า กระจอกกระจอกก็จะหยุดการตัดต้นไม้ต้นนั้น การดูลักษณะไม้ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้สูงสุด ไม้ที่ไม่ได้ประโยชน์จะไม่นำมาใช้

หลักคิดในการปลูกเรือน : การจะปลูกเรือนจะมีพิธีการเพื่อเป็นนิมิตหมายอันดีในการลงหลักปักฐานและอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ เช่น พิธีขึ้นเสาเอกของเรือน ที่เวลาจะขุดหลุมเสาเอก ก่อนลงเสาจะต้องดูว่ามีสัตว์เล็กอยู่กันหลุมหรือไม่ เพื่อไม่เป็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต คติความเชื่อเกี่ยวกับการหันทิศของตัวเรือนของชาวลับแลนั้นจะวางตัวเรือนหันจั่วไปทางทิศเหนือ เพราะทิศเหนือเป็นทิศที่ให้ความเจริญงอกงามและพลังกำลัง การวางตัวเรือนจึงมีลักษณะวางตะวันรับแสงแดดเพื่อความอบอุ่นแก่ตัวเรือน⁴⁵

⁴⁵ สัมภาษณ์ เงิน ไชยลับแลง, 27 พฤศจิกายน 2559.

บทที่ 6

วิเคราะห์และสรุปสภาพแวดล้อมทางกายภาพในเรือนพื้นถิ่นและเขตมณฑลใน บริบทหลักพุทธ

6.1 หลักการอาศัยอย่างสมดุลในชุมชนลัทธิ

สัปปายะกลุ่มปัจจัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ : สภาพแวดล้อมในการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย เช่น ทำเลที่ตั้งเหมาะสมทั้งสภาพภูมิอากาศ แหล่งทำกิน การเดินทาง สภาพแวดล้อมของเรือน

อุตุสัปปายะ	คือ การเลือกสภาพแวดล้อมพื้นที่ ทำเลที่ตั้งที่มีสภาพที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย
โคจรสัปปายะ	คือ การเลือกพื้นที่ที่มีการคมนาคมไปมาหาสู่ได้สะดวก

6.1.1 การเลือกพื้นที่ตั้งที่มีพื้นฐานของความเชื่อในหลักคตินุท

ส่งผลให้นำไปสู่การอยู่อาศัยที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ กล่าวได้ว่าเป็นฐานของ คีลที่ทำให้จิตเกิด ความสงบ ส่งผลให้ มนุษย์อาศัยโดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้จะแสดงออกมาให้เห็นในคติความเชื่อในการเลือกที่ตั้งที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ดังนี้

การเลือกพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐาน

จากตำนานประวัติศาสตร์การมาตั้งถิ่นฐานของชาวลัทธิ ว่าเมื่อประมาณพุทธศักราช 1500 เป็นสมัยแห่งอาณาจักรโยนกนคร ชาวไทยวนได้อพยพจะหาทำเลทำกินแห่งใหม่ จะมีหลักการเลือกพื้นที่โดยฝันว่า “ได้รับคำบอกเล่าจากวิญญาณของเจ้าปู่พญาแก้ววงเมือง (อดีตกษัตริย์องค์ที่ 13 แห่งโยนกนคร) ว่ามีแหล่งทำมาหากินอันอุดมสมบูรณ์ มีน้ำตกและธารน้ำไหลตลอดฤดูกาล ดินฟ้าอากาศร่มเย็น ชาวบ้านจึงได้เชิญวิญญาณของเจ้าปู่พญาแก้ววงเมือง ไปด้วยเพื่อเสาะแหล่งทำกินตามในฝันนั้น การเดินทางใช้เวลายาวนาน ผ่านจังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ และในที่สุดบรรลุถึงหุบเขาลัทธิก็เห็นว่าเป็นภูมิประเทศถูกต้องตามความฝันทุกประการ คือประกอบด้วย น้ำตก ธารน้ำไหล ดินฟ้า อากาศชุ่มชื้น มีภูเขาเตี้ย อุดมไปด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด แสงแดดส่องถึงพื้นดินเพียงครึ่งวัน จึงตก

ภาพที่ 6.2 แสดงตำแหน่งคลองใน บ้านท้องלבแล ตำบลฝายหลวง

การสร้างศูนย์กลาง

เมื่อตัดสินใจตั้งชุมชนบนพื้นที่แล้วนั้น ในชุมชนที่มีหลักคิดแบบพุทธนั้น ผู้คนจะสร้างสัญลักษณ์เพื่อเป็นนิมิตหมายของการเกิดปัญญา เพื่อใช้เป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ แล้วสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ล้อมรอบ

วัด ในชุมชนแสดงถึง ศูนย์กลางในมิติของความเชื่ออาทร ความเสียสละ การอยู่แบบอิงอาศัย พึ่งพาซึ่งกันและกัน ทำให้เกิด ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์และการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับคติความเชื่อต่างๆ ในชุมชน

ภาพที่ 6.3 ฝั่งชุมชนบ้านท้องלבแล แสดงวัดที่เป็นศูนย์กลางหลักของชุมชน

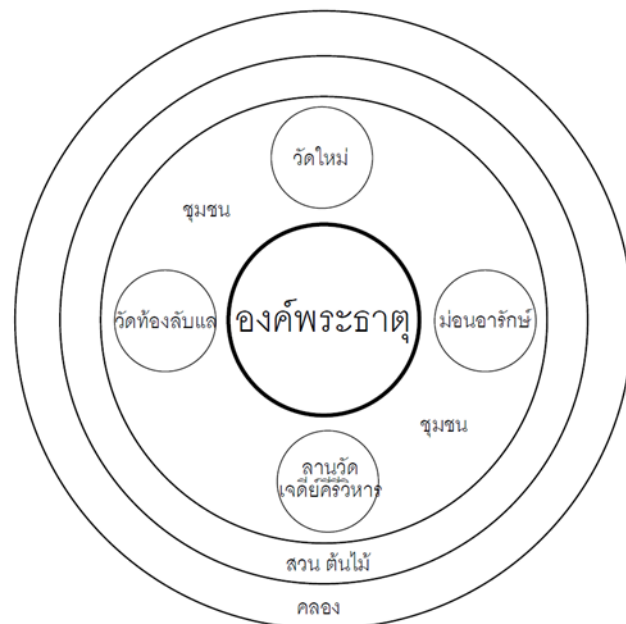

ภาพที่ 6.4 ผังชุมชนบ้านทองลับแล แสดงตำแหน่งที่ตั้งวัดที่เป็นเนินเขา

ความสัมพันธ์ของชุมชนกับความเชื่อ⁴⁷ รากของวัฒนธรรมที่มีอย่างยาวนานของเมืองลับแล มีความผูกพันกับธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และพระพุทธรูปอย่างแนบแน่น โดยเชื่อกันว่า บณภูเข เป็นที่ตั้งของพระธาตุที่เป็นดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ ดูได้จากการที่เมืองลับแลทุกเมืองจะมีพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุประจำเมืองก็เพราะถือว่า อานุภาพของพระบรมสารีริกธาตุย่อมอำนวยความสุขและความเจริญมั่งคั่งให้แก่แคว้นของตน⁴⁸ และมีวัดเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้เผยแผ่ศาสนา ในส่วนบ้านเป็นที่อยู่ของฆราวาสผู้ศรัทธาในศาสนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้หลอมรวมอยู่ด้วยกันในวิถีของการทำเกษตรกรรม วัฒนธรรม และ ความเป็นอยู่ ที่ผูกด้วย การถือศีล กตัญญูทเวท ที่อยู่ในนิสัยทั่วไปของคนลับแล

⁴⁷ สัมภาษณ์ กัญญาวีร์ ศิริกาญจนารักษ์, 1 ตุลาคม 2559.

⁴⁸ วิวัฒน์ เตมียพันธ์และเกรียงไกร เกิดศิริ, *คติความเชื่อ คติความเชื่อบางประการในงานสถาปัตยกรรมไทย, อิทธิพลทางคติความเชื่อบางประการของลานนาที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน* (กรุงเทพมหานคร: ทริปเปิลกรุ๊ป, 2557).

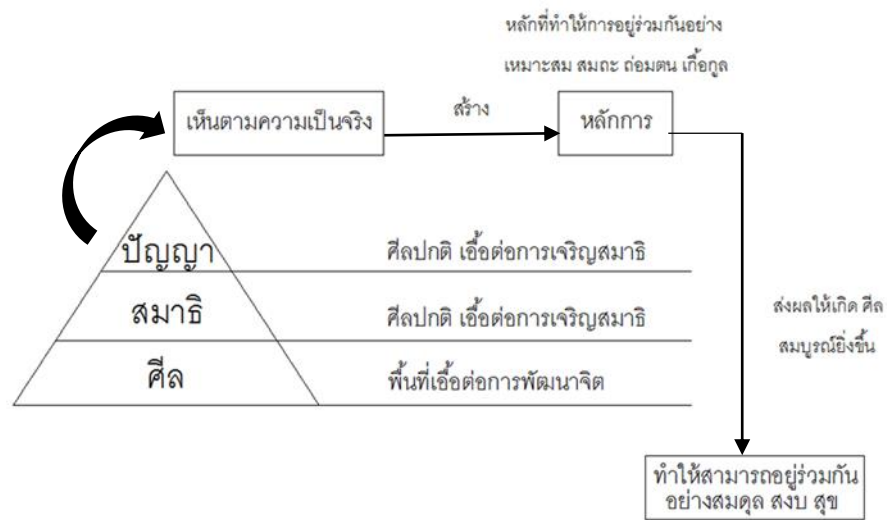
ภาพที่ 6.5 ความสัมพันธ์ของพื้นที่ในชุมชนลับแล กับพื้นที่ศูนย์กลางชุมชน

ความสัมพันธ์ของพื้นที่ในชุมชนลับแล กับพื้นที่ศูนย์กลางชุมชน ที่จะมีองค์พระธาตุ วัดเจตยครวิหารเป็นศูนย์กลางของนิมิตหมายเพื่อกระทำความดี พื้นที่รอบองค์เจตยที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของความเชื่อจะเป็นพื้นที่ส่วนวัดในชุมชน ซึ่งชุมชนจะถูกล้อมรอบไปด้วยบริบทธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

การสร้างนิมิตหมายเพื่อการกระทำสิ่งที่ดีงาม

การพัฒนาจิตในพุทธศาสนา คือ การเข้าใจถึงกระบวนการในเรื่องต่างๆที่เราจดจ่อ รู้จักปล่อยวางในกิเลสตัณหาที่มากระทบจิต แล้วจะมองเห็นถึงเหตุปัจจัยอย่างเป็นจริง เข้าใจ ส่งผลให้ จิตผ่องใส สงบ และสามารถมองเห็นหนทางแห่งการพ้นทุกข์ ซึ่งกระบวนการนี้สามารถพัฒนาจิตได้ตลอดเวลา

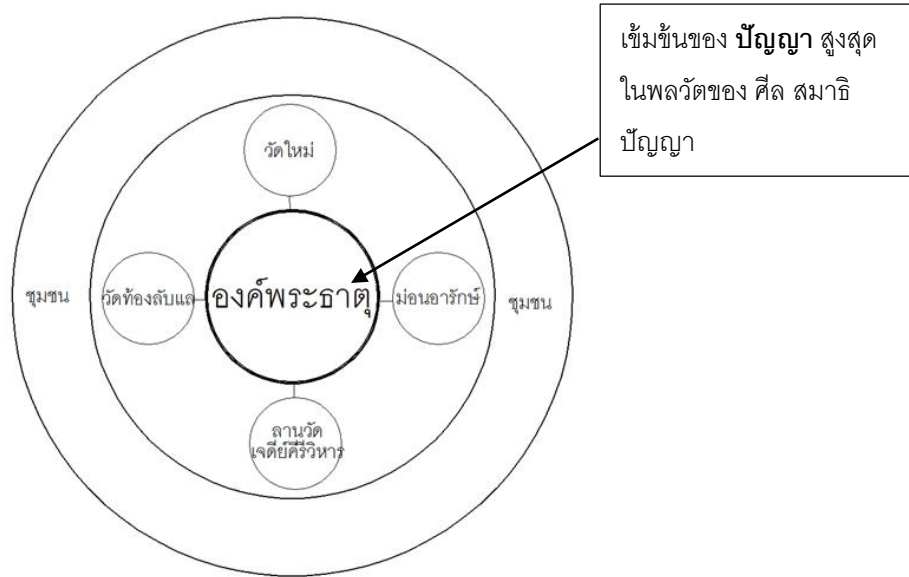
พื้นที่ที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต คือ พื้นที่ที่เอื้อต่อการมี **ศีล** ที่ปกติ เอื้อต่อการเกิด **สมาธิ** เพื่อควบคุมศีลให้เจริญสมบูรณ์ แล้วพัฒนาไปสู่การเกิด **ปัญญา** เมื่อเกิดปัญญาจะเห็นทุกสิ่งอย่างตามความเป็นจริง จะเกิดการสร้าง หลักการ ร่วมกัน นำไปสู่ความสมดุลในการอยู่อาศัย

ภาพที่ 6.6 แสดงหลักการนำไปสู่ความสมดุลในการอยู่อาศัย

เมื่อพิจารณาในพื้นที่ชุมชน พื้นที่ที่เชื่อมต่อการอาศัยอยู่อย่างสมดุลทั้งหมดและอยู่กันอย่างเป็นระบบ มีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 3 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ของปัญญา พื้นที่ของสมาธิ พื้นที่ของศิลปะ

องค์พระธาตุ วัดเจดีย์ศรีวิหาร จะมีความเข้มข้นของ **ปัญญา** สูงสุด ซึ่งในความเป็นปัญญา นี้ ยังมีความเชื่อมโยงของ ศิลปะ สมาธิ ปัญญา ที่เป็นลักษณะของพลวัตซึ่งกันและกัน เป็นองค์ประกอบย่อยๆกัน โดยมี **สติ ตื่นรู้** รับรู้ตามความเป็นจริงตลอดเวลา เช่นเดียวกับองค์ประกอบพื้นที่โดยรอบศูนย์กลางองค์พระธาตุ ที่แสดงถึง **วัด** ในชุมชน ที่มีความเข้มข้นของ **สมาธิ** ในพลวัตของ ศิลปะ สมาธิ ปัญญา (ระดับกลาง) เป็นพื้นที่ที่ความนิ่ง สงบ เป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ต่อมา **ชุมชน** ที่แสดงถึงการเป็น **ศิลปะ** (ในทางพลวัตของ ศิลปะ สมาธิ ปัญญา)ฐานแห่งความปกติทางกาย ความเป็นสปปายะ ชุมชนที่มีหลักที่ทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสมถะ ถ่อมตน ต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

ภาพที่ 6.7 นิมิตหมาย แห่งคีล สมาริ ป้ญญา ในชุมชนลับแล

ภาพที่ 6.8 ผังวัดเจตีย์คิวิหารแสดงความเข้มน้ันของพื้นที่ของ คีล สมาริ ป้ญญา

6.2 สถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตตามคติพุทธ

ความเป็นสัปปายะของเรือนพื้นถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมและการใช้งานของพื้นที่ สภาพแวดล้อมแห่งความสงบของเรือนพื้นถิ่น

สถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตตามคติพุทธ
 “ สัปปายะ คือ คีล ฐานแห่งความปกติทางกาย (ความสบาย)
 สมภา ฐานแห่งความปกติทางใจ (ความสงบ)
 สติ การฝึกจิตให้รับรู้ตามจริงในแต่ละขณะ ”

สภาพแวดล้อมแห่งความเป็นสัปปายะของเรือนพื้นถิ่นลับแล

“ เรือนนั้นเปรียบเสมือนกับพื้นที่ทางใจที่นำไปสู่การเข้าใจในพื้นที่ในเชิงนามธรรม ”

จากการพิจารณาความเชื่อมโยงขององค์ประกอบในชุมชนลับแลโดยยึดหลักความเป็นสัปปายะ 7 ได้แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบที่ชุมชนเองนั้นมีความเชื่อมโยงกันทั้งทางด้านสังคมและระบบธรรมชาติ

อวาสสัปปายะ คือ เรือนที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้กายและใจอยู่ในสภาวะปกติ เกิดความสงบความสงบ

สภาพแวดล้อมดังกล่าวสามารถพบได้ในเรือนพื้นถิ่นลับแล ดังนี้

6.3 กระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมแห่งความสงบของเรือน

ความสงบจากสภาพแวดล้อมที่ล้อมรอบตัวมนุษย์จะช่วยเอื้อให้เกิด จิตตั้งมั่น ไม่ฟุ้งซ่าน ทำให้เอื้อต่อการเกิด สมาธิ โดยสภาพแวดล้อมที่ทำให้เกิดความสงบ สามารถสัมผัสรับรู้ได้จาก ทวาร 6

พิจารณากระบวนการความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรมร่วมกับหลักคิดคติพุทธ โดยใช้หลัก ไตรสิกขา ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ แยกเป็น 3 ระดับ คือ คีล สมภา ปัญญา

พื้นที่ ศิล คือ พื้นที่ที่ปรับ ภาย ใจ ให้สงบ เย็น เป็นปกติ

พื้นที่ สมาธิ เป็นพื้นที่ที่มีความนิ่ง

พื้นที่ ปัญญา เป็นพื้นที่ ให้เกิด การตื่นรู้

ศิลปะ คือ สภาพแวดล้อมที่สร้างให้เหมาะสมกับการใช้งานให้เข้ากับวิถีชีวิตและกิจกรรมของผู้ใช้ ที่สามารถเอื้อให้ผู้ใช้ดำเนินกิจกรรมที่สะดวกทาง ภาย เป็นพื้นฐานแห่งสัปปายะ สถาปัตยกรรม (เรือน) ที่เอื้อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ สงบ ที่ทำให้ผู้ใช้เกิด จิตที่สงบ เย็น ที่จะทำให้ ศิลเป็นฐานที่เอื้อให้เกิด สมาธิ ยิ่งๆขึ้น

เรือนลับแลได้สร้างสถาปัตยกรรม ในระดับ ศิล คือ การสร้างสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยสัปปายะ คือ มีความสบายในขั้นพื้นฐานในการอยู่อาศัย ซึ่งตัวการตั้งชุมชนได้สร้างสภาพแวดล้อม (สัปปายะ) ที่ส่งผลมาสู่การสร้างเรือน ที่มีความพอดีตัวกับเจ้าของเรือน เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อมีความพอเพียง เห็นได้จากการเลือกที่ตั้งเรือนให้เหมาะกับพื้นที่ตั้งและสภาพภูมิอากาศ

เมื่อพิจารณาภายในเขตมณฑลของเรือน จะประกอบด้วย

ตัวเรือน ที่มีขนาดพอดีกับผู้อยู่อาศัย พื้นที่ภายในจะมีความเรียบง่าย สะอาด การหันเรือนที่เหมาะสมกับสภาพอากาศ ช่องเปิดที่น้อย ทำให้เรือนเย็นในหน้าร้อนและอบอุ่นในหน้าหนาว

ยุงข้าว ติดกับเรือนเพื่อสะดวกในการดูแลรักษา

บ่อน้ำ บริเวณบ่อน้ำจะปลูกต้นหมากพลู พืชสวนครัว ไม้ดอก ไม้ผล เพื่อสะดวกในการนำไปถวายพระหรือใช้ในการทำพิธีเช่นผีปู่ย่า

ห้องน้ำ (ตอม่น้ำ) จะตั้งอยู่ทางปลายสวนเนื่องจากไม่อยากจะให้สิ่ง ปรกติไหลมาปนกับบ่อน้ำ

ลานบ้าน จากการตั้งชุมชนตามสภาพแวดล้อมทำให้เขตมณฑลของเรือนแต่ละคนมีความใกล้ชิดกัน ทำให้บางพื้นที่จะมีการใช้ลานบ้านและบ่อน้ำร่วมกัน

บริบทเหล่านี้ส่งผลให้ชาวลับแลสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้ ทำให้สามารถใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุขทั้ง ภาย วาจา และเมื่อมี ศิลที่ดีแล้ว ย่อมก่อให้เกิดใจที่ตั้ง

มัน ผ่องใส เป็นสมาธิได้โดยง่ายและสามารถรองรับ ธรรมะได้จากภายใน เพื่อให้เกิดความ สะดวกในการสร้างความคิดยิ่งขึ้นไป

ต่อมาเมื่อพิจารณา **ศิลปะ** ที่ภายในเรือน คือ ในเรื่องของการสร้างขนาดของเรือน ชาน แดดที่เป็นพื้นที่ภายนอก ที่จะมีสัดส่วนที่เท่ากับขนาดของเรือนนอน ที่มีความพอเหมาะกับผู้อยู่อาศัย การที่มีขนาดสัดส่วนชานใกล้เคียงกับตัวเรือนหลัก แสดงว่าชานนั้นมีความสำคัญทั้งในส่วนที่เป็นพื้นที่ใช้สอยทำกิจกรรมที่มีการเชื่อมต่อกับธรรมชาติแวดล้อม โดยรอบของเรือน ที่ชาวบ้านจะนิยมใช้ส่วนนี้ในการนั่งเล่นและพบปะกันเป็นพื้นที่ที่ทำให้เกิดความรู้สึกสบาย

รูปแบบเรือนที่มีพื้นที่กึ่งภายใน ภายนอกเป็นลักษณะหลัก เช่น ชานร่ม ครัวไฟ ชาน หลอดข้าว ที่จะเปิดโล่งสู่ภายนอก สิ่งเหล่านี้ทำให้เข้าใจที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ซึ่งมีความ สอดคล้องกับพุทธศาสนาในเรื่องของ การดำเนินชีวิตให้รู้ถึงเหตุปัจจัย

ภาพที่ 6.9 ชานแดด ที่มีการเชื่อมต่อกับธรรมชาติภายนอก

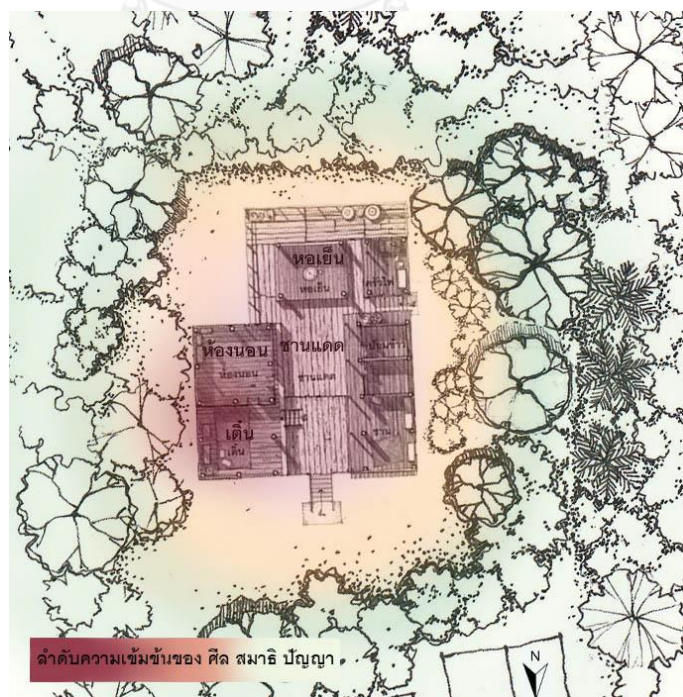
ภาพที่ 6.10 มุมมองที่เมื่ออยู่ใน เติ่น จะเห็นสภาพแวดล้อมรอบเรือน

ในระดับ **สมาธิ** เมื่อสภาพแวดล้อมรอบตัวเรือนได้สร้างความสบายตัวทำให้เกิดความสงบในจิตใจจึงเกิดเป็นสมาธิ มีสติ ความตั้งมั่นได้ง่าย เห็นได้จากพื้นที่ที่จะมี ความนิ่งสงบ เช่น ชานแดดที่เชื่อมต่อระหว่างส่วนต่างๆ ที่มีความเป็นระเบียบ สะอาด สงบ การเปลี่ยนระดับพื้นที่ ที่เป็นอีกลักษณะเฉพาะที่พบในเรือนลับแล ที่แสดงให้เห็นว่า ระดับที่เป็นตัวเปลี่ยนให้เกิดการมีสติ ตื่นรู้ตลอดเวลา ทำให้เรารู้ตัวว่ากำลังทำอะไร อยู่กับปัจจุบัน และยังเป็นหัวใจในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ จึงทำให้เกิด ปัญญา

ปัญญา จากพื้นที่ว่างภายในเรือน ลำดับการเข้าถึงสู่ส่วนที่สำคัญภายในเรือน จากชานเข้าสู่เต็นซึ่งเป็นพื้นที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ของตัวเรือน ที่มีเสาเอกที่เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงว่าไม่ควรทำสิ่งไม่ดีภายในบริเวณ เป็นนิมิตหมายของการกระทำความดีเนื่องจากเสาเอกเป็นจุดเริ่มของการสร้างเรือนที่จะมีพิธีมงคลในการสร้างทำให้เป็นตัวแทนของการเริ่มชีวิตที่ดีขึ้นพื้นที่ส่วนนี้ได้ทำให้ตระหนักรู้ถึง ณ ปัจจุบัน เป็นเป้าหมายทางกายภาพที่แสดงให้เห็นหลักในการดำเนินชีวิตที่มีสติ ที่มีปัญญาเป็นตัวชี้นำ พื้นที่ส่วนนี้จึงเป็นพื้นที่โล่งที่เชื่อมกับภายนอกได้ที่มีความเชื่อมโยงกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อมทำให้สามารถรับรู้การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมได้ตลอดเวลา และสามารถนำไปใช้ในชีวิตภายนอกได้อย่างสมบูรณ์

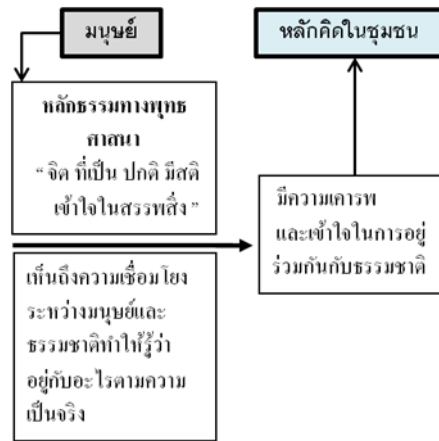

ภาพที่ 6.11 ผังเรือนสิงห์แก้วแสดงความเข้มข้นของพื้นที่ของ ศาล สมาธิ ปัญญา

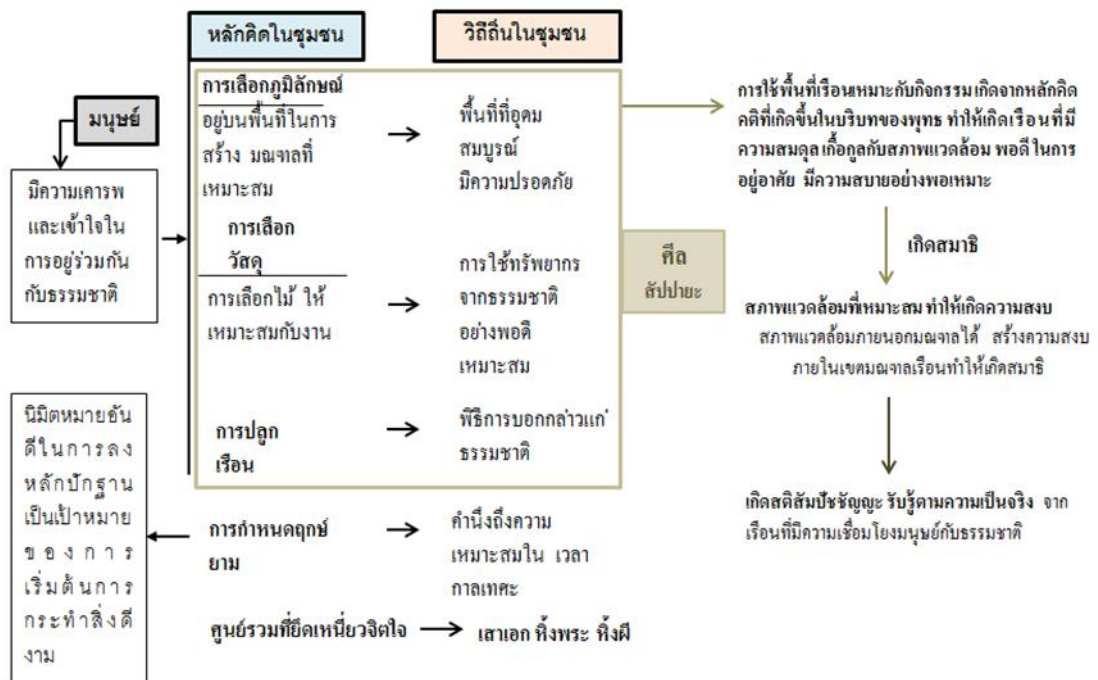

ภาพที่ 6.12 ผังบริเวณเรือนสิงห์แก้วแสดงความเข้มข้นของพื้นที่ของ ศาล สมาธิ ปัญญา

6.4 สรุปหลักคิดของสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยในการสร้างสภาพแวดล้อม
แห่งความสงบ สบาย

ภาพที่ 6.13 แสดงที่มาของหลักคิดในชุมชน

ภาพที่ 6.14 หลักคิดของสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยในการสร้างสภาพแวดล้อมแห่งความสงบสบาย

ลำดับเป็นชุมชนพุทธที่มีความศรัทธาและนับถือพระพุทธรูปศาสนามาตั้งแต่ระยะเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐานจนถึงการก่อสร้างชุมชนและที่อยู่อาศัย ในการวางผังชุมชนไปจนถึงการก่อสร้างเรือนได้มีการนำหลักความเข้าใจตามพุทธมากำหนด ดังนี้ หลักองค์รวม ที่ทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ในเรื่องของกรอบพหุตั้งถิ่นฐาน ที่มีความคิดร่วมกันในการหา

พื้นที่ทำกินใหม่ที่เอื้อให้เกิดความสบาย พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และมีความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชนตำบลที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ส่วนความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในเรื่อง การเข้าใจในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต ที่จะมุ่งไปสู่การสร้างสภาพแวดล้อมที่มีความเป็นสัจปายะ เพื่อให้เกิดความปกติทางกายและจิตใจ (ขั้นศีล) ที่เป็นปัจจัยให้ความสงบตั้งมั่น (สมาธิ) ที่ทำให้เห็นถึงเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันของสรรพสิ่ง (อิทัปปัจจตา) จนก่อเกิดเป็นหลักคิด คติ ความเชื่อที่นำมาใช้เป็นกฎในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข

6.5 ข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันเรือนพื้นถิ่นตำบลกำลังสูญหายไปจากชุมชน เรือนที่ยังคงเหลืออยู่ได้มีการปรับเปลี่ยน ต่อเติมโครงสร้าง และการรื้อตัวเรือนบางส่วนออก พบว่าส่วนไม่ได้ให้ความสำคัญเรื่องการเชื่อมโยงกับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควรจะเป็น ยกตัวอย่าง ต้นไม้ที่ปลูกรายล้อมบริเวณเรือน ซึ่งเรือนในสมัยก่อนผู้สูงอายุจะชอบมานั่งเล่นในพื้นที่กึ่งภายใน ภายนอกเรือน เช่น ชานบ้าน ใต้ถุนเรือน ที่มีความเชื่อมกับธรรมชาติแวดล้อมที่เป็นประเด็นหนึ่งในการสร้างความสงบสัจปายะ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคยใช้ชีวิตในเรือนแบบเก่าจึงชอบมานั่งในลักษณะพื้นที่แบบนี้ ซึ่งเป็นพื้นที่พักจิตเอื้อให้เกิดสติสัมปชัญญะ

รูปแบบเรือนสมัยใหม่มีพื้นที่การใช้งานที่เปลี่ยนไป ทั้งรูปแบบเรือน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมและพื้นที่ที่มีแนวความคิดตั้งแต่สมัยก่อนได้เปลี่ยนแปลง และไม่ได้คำนึงถึงความเชื่อมโยงกับธรรมชาติแวดล้อมที่รายล้อมบริเวณเรือน อีกทั้งความเจริญที่เริ่มเข้ามาในชุมชน ทำให้องค์ความรู้และหลักคิดได้เริ่มเลือนหายไปกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่สามารถนำแนวความคิดการสร้างเรือนที่มีคติพุทธมาประยุกต์ใช้ในการสร้างเรือนและอนุรักษ์เรือนเก่าที่ยังหลงเหลืออยู่ให้เข้ากับสภาพสังคมในปัจจุบันของอำเภอลับแล

รายการอ้างอิง

กัณญาวีร์ ศิริกาญจนารักษ์. สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2559.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดอุดรธานี. กรุงเทพมหานคร: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2542.

เงิน ไชยลับแลง. สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2559.

เฉลียว ปิยะชน. เรือนกาแล. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2552.

อุดรดิษฐ์ 24 ชม. แก้วเลี้ยง ชาวสวนลับแลบ้านหูน พ่อมะขม-แม่หมอก นอนเปลือยกายทำพิธีขอฝนแบบโบราณ. 2559. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.ut24hrs.com/1970>.

ช่วย แก้วเบ็ญ. สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2559.

ดาปฟ้า ไชยลับแลง. สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2559.

ดี๊ก แสนบุญ. หอผี พรหมณ์ พุทธ สัญลักษณ์แห่งศิลปะงานช่างของความเป็นมนุษย์ในสุวรรณภูมิ. 2560. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.silpa-mag.com/club/art-and-culture/article_5769.

ทองพล ศิวานนท์. ลวดลายการทอผ้าขึ้นต้นจก อำเภอลับแล จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.

นฤมล วัฒนพานิช. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอำเภอลับแล จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต วิทยาลัยครูอุดรธานี, 2534.

น้อย ไสยง. สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2559.

พระครูสุนทร วิริโยภาส. สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2559.

พระปลัดวิชาญ สิริบุญโญ. สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2559.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2546.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2554.

พุทธทาสภิกขุ. ธรรมะ 9 ตา. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ, 2558.

พริตจ็อฟ คาปรั้า. โยงใยที่ซ่อนเร้น (the Hidden Connection). แปลโดย วิศิษฐ์ วังวิญญู และคนอื่น. กรุงเทพมหานคร สอนเงินมีมา, 2553.

ม.ร.ว. พีระเดช จักรพันธ์ และคณะ. สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. ภูมิปัญญาชาวบ้าน สู่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พลัสเพรส จำกัด, 2553.

ลูกพ่อหมอเงิน สิทธิ. สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2559.

วรินทร์ วิชญาณุโรจน์. เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: ศยาม, 2554.

วันชัย มงคลประดิษฐ์. "คติ ฝั่ พุทธ ในงานสถาปัตยกรรมล้านนาไทย." ใน สุขุมภูมิ - สถาปัตยกรรมสู่สาหัส'47 : วิถีสถาปัตยกรรม วิถีชุมชน วิถีชาวบ้าน. เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548.

วิวัฒน์ เตมีพันธ์, และเกรียงไกร เกิดศิริ. คติความเชื่อ คติความเชื่อบางประการในงานสถาปัตยกรรมไทย. อิทธิพลทางคติความเชื่อบางประการของล้านนาที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน. กรุงเทพมหานคร: ทริปเปิ้ลกรุ๊ป, 2557.

ศลินี เตียงธวัช. คติพุทธในเรือนพื้นถิ่นชาวไทยพุทธ ชุมชนพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557.

สมชาย ปงศรีชัย. สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2559.

หวน พันธุ์พันธ์. อุตรดิตถ์ของเรา. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2521.

ใหม่ กรมศรี. สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2559.

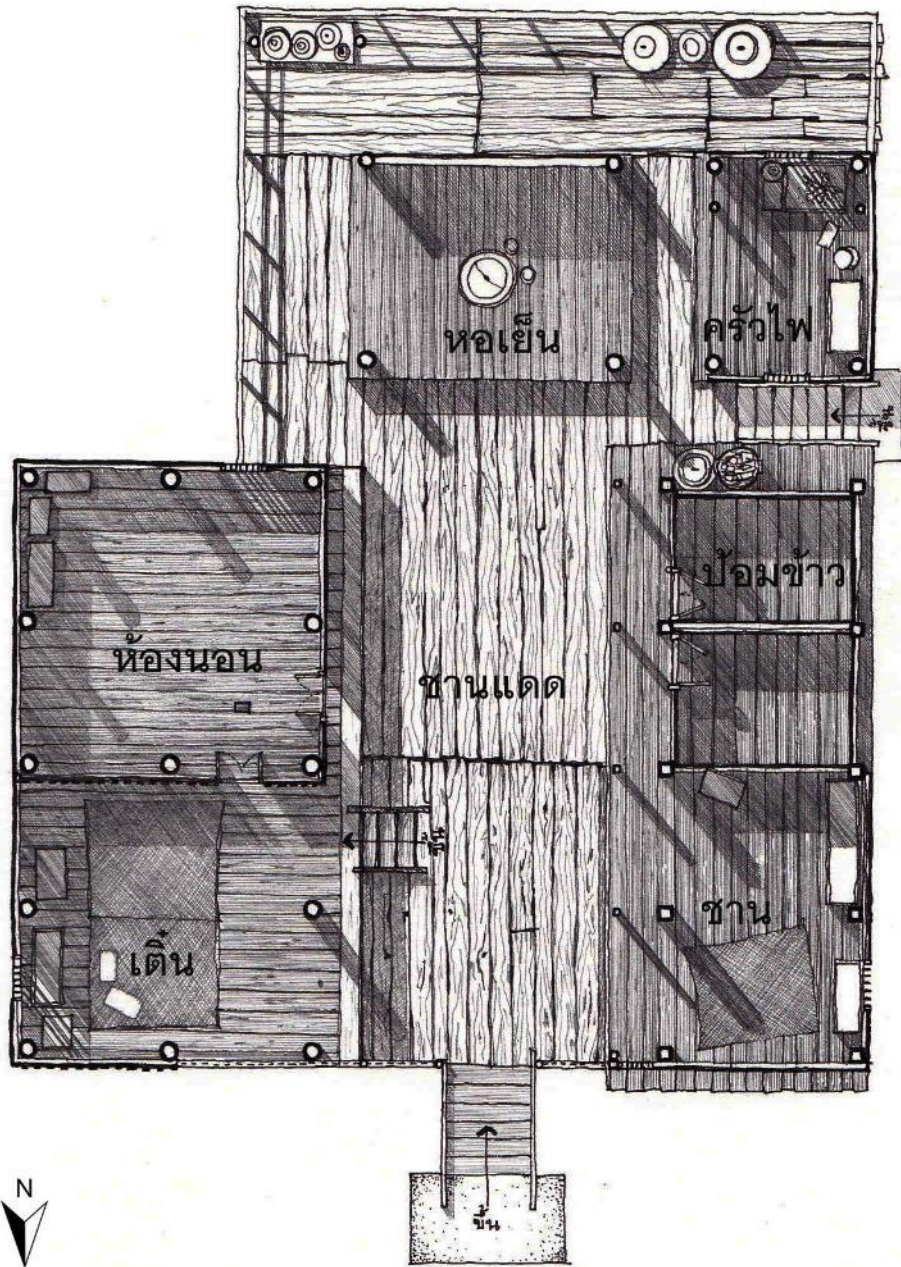

ภาคผนวก

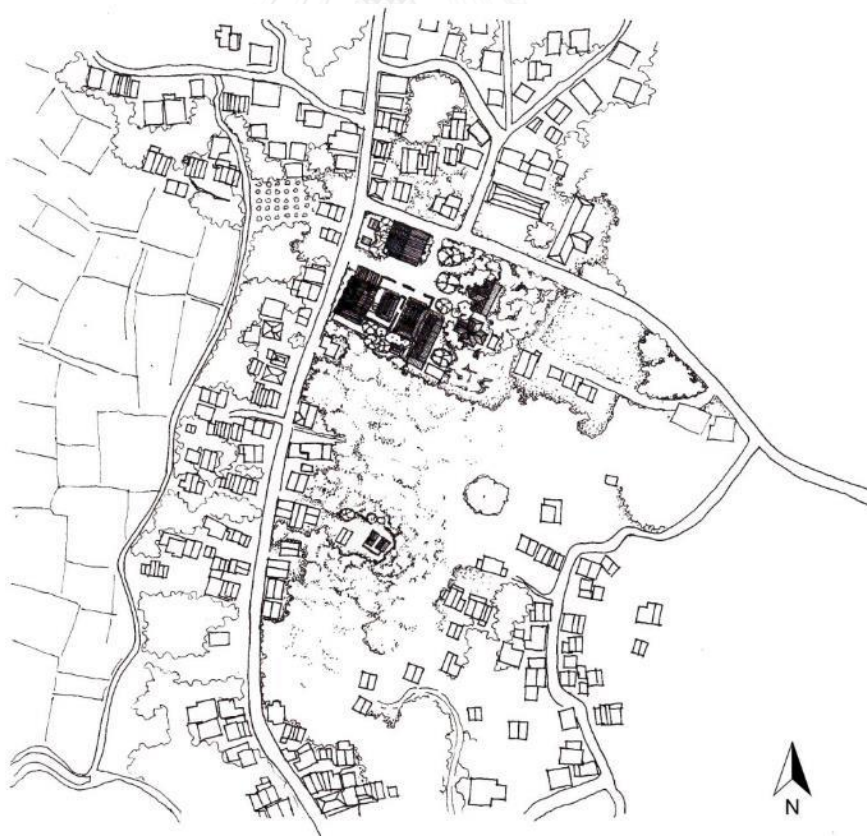
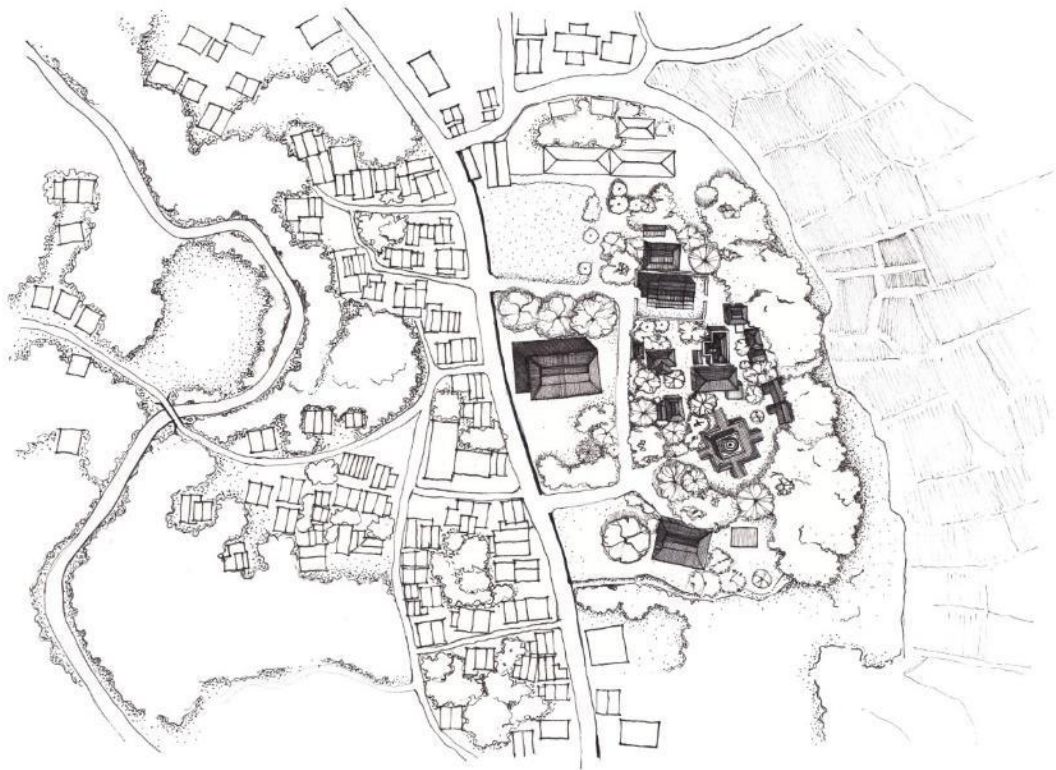
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

การปกครองท้องที่ในเขตอำเภอลับแล อำเภอลับแล แบ่งเขตการปกครองท้องที่
ออกเป็น 8 ตำบล 65 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ ที่	ตำบล ฝายหลวง	ตำบล แม่พูล	ตำบล ชัยชุมพล	ตำบล ทุ่งยั้ง	ตำบล ด่านแม่คำมัน	ตำบล ไผ่ ล้อม	ตำบล น่านกกก
1	บ้านฝายหลวง	บ้านแสน สิทธิ	บ้าน น้ำ ใส	บ้านป่าฝือก	บ้าน ด่านเหนือ	บ้าน ไผ่ ล้อม	บ้าน ชุน ห้วย
2	บ้าน น้ำท่วม	บ้าน ไร่	บ้าน ดัน ขาม	บ้าน ทุ่ง ยั้งเหนือ	บ้าน ชำผักหนาม	บ้าน ไผ่ เขียว	บ้าน ชาย เขา
3	บ้าน นารี	บ้าน แม่ พูล	บ้านห้อง สูง	บ้านทุ่งยั้งใต้	บ้าน เนินแก้ว	บ้าน เกาะตา เพชร	บ้าน น่านกกก เหนือ
4	บ้าน ฟากท่า	บ้าน นอกด่าน	บ้าน คุ้ม	บ้าน ตาล	บ้าน ด่านกลาง	บ้านดงสระแก้ว	บ้านน่าน กกกใต้
5	บ้านทุ่งเชียง	บ้านผัก จาก	บ้านนา ทะเล	บ้านห้วยไร่	บ้านด่านขี้ไต้	บ้านดงสระแก้ว	บ้านหัวนา
6	บ้าน ต้นม่วง	บ้าน ด่านห้วย ใต้	บ้าน ชำป่า ห้วย	บ้าน พระแท่น	บ้าน บ่อทอง	บ้าน ท้ายเคย	
7	บ้านท้องลับแล	บ้าน ผามูบ	บ้านห้วย ช้าง	บ้านพงกะชี	บ้านด่านขี้ไต้	บ้าน ทุ่งสวรรค์	
8	บ้าน ท่วมแล้งป่า ลอม	บ้าน ห้วยใต้	บ้าน ร่องยาง	บ้าน ตลิ่งต่ำ	บ้าน ด่านพัฒนา		
9	บ้าน วัดป่า	บ้าน ต้นจั่ว	บ้าน น้ำใสใต้	บ้าน เนินชาน			
10	บ้าน ท้องลับแล พัฒนา	บ้าน ห้วยโป่ง	บ้าน ป่าสัก	บ้าน หัวดุม			
11	บ้าน ทุ่งพัฒนา	บ้าน มหาธา	บ้าน ปากทาง				
หมู่ ที่	ตำบล ฝายหลวง						
12	บ้านต้นม่วง						
13	บ้าน ปากทางเหนือ						

ผังพื้นเรือนสิงห์แก้ว

ผังวัดเจติยคีรีวิหารและวัดทองลับแล

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวภัทรวดี ภัทรรังษี เกิดวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ.2533 ที่จังหวัดพิษณุโลก สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก ในปีการศึกษา 2556

เข้าศึกษาต่อหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ในกลุ่มวิชาทฤษฎีและประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ในปีการศึกษา 2558

